

YK:n vammaissopimus ja rakennetun ympäristön esteettömyys

Tulevaisuuden lainsäädäntö- ja ohjaustarpeet

Laura Arpiainen, Satu Wäre-Åkerblom, Eeva Hillukkala,
Raisa Mäkinen, Vera Roberts

VALTIONEUVOSTON SELVITYS- JA
TUTKIMUSTOIMINNAN JULKAISUSARJA 2021:71

tietokayttoon.fi

YK:n vammaissopimus ja rakennetun ympäristön esteettömyys

Tulevaisuuden lainsäädäntö- ja ohjaustarpeet

Laura Arpiainen, Satu Wäre-Åkerblom, Eeva Hillukkala, Raisa Mäkinen,
Vera Roberts

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvoston kanslia

© 2021 tekijät ja valtioneuvoston kanslia

ISBN pdf: 978-952-383-382-1

ISSN pdf: 2342-6799

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

YK:n vammaissopimus ja rakennetun ympäristön esteettömyys

Tulevaisuuden lainsäädäntö- ja ohjaustarpeet

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:71

Julkaisija Valtioneuvoston kanslia

Tekijä/t Arpiainen, Laura; Wäre-Åkerblom, Satu; Hillukkala, Eeva; Mäkinen, Raisa; Roberts, Vera;

Kieli Suomi

Sivumäärä 162

Tiivistelmä

Raportti kuvaa lainsäädännön toimivuutta ja ohjaustarpeita sekä esteettömyyden nykytilaa rakennetussa ympäristössä YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteiden näkökulmasta. Suositukset perustuvat kartoitukseen, kyselyihin ja työpajoihin, joihin osallistui kokemustoimijoita ja sidosryhmiä. Kansainvälinen vertailu koskee lainsäädäntöä ja toimintatapoja, joilla rakennetun ympäristön esteettömyyttä edistetään.

Raportissa ehdotetaan tarkennuksia säännöksiin ja uutta lainsäädäntöä. Nykyinen lainsäädäntö ei huomio riittävästi aistiesteettömyyttä, julkisten ulkotilojen säännökset puuttuvat ja matkaketjujen esteettömyys on puutteellista. Esteettömyyttä tulee kehittää muulloinkin kuin korjausrakentamisessa. Lainsäädännön valmistelussa käyttäjät on otettava mukaan prosessiin alusta saakka. Asenteisiin vaikuttamista, koulutusta ja toteutumisen valvontaa on lisättävä, jotta esteettömyys tulee huomioiduksi koko rakentamisen ketjussa suunnittelusta toteutukseen ja kunnossapitoon. Lisäksi sertifioituja esteettömyysasiantuntijoita tulee kouluttaa. Sanktioita tarvitaan vain, jos kannustimet eivät toimi.

Suomessa ei ole tilastoja, joiden avulla esteettömyyden tilaa voidaan kuvata. Kehittämiskohteeksi tunnistettiin järjestelmällinen tiedonkeruu rakennetun ympäristön esteettömyyden tilasta ja käsitteiden yhdenmukaistaminen. Esteettömyyden toteutumisen tunnusluvut tulee määritellä monialaisesti.

Klausuuli Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa. (tietokayttoon.fi) Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.

Asiasanat tutkimus, tutkimustoiminta, esteettömyyden tila, esteettömyyslainsäädäntö, esteettömyysosaaminen, osallistaminen, rakennettu ympäristö, tunnusluvut, YK:n vammaisyleissopimus

ISBN PDF 978-952-383-382-1

ISSN PDF 2342-6799

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-382-1>

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och tillgänglighet i den byggda miljön

Framtida lagstiftnings- och styrningsbehov

Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2021:71**Utgivare** Statsrådets kansli**Författare** Arpiainen, Laura; Wäre-Åkerblom, Satu; Hillukkala, Eeva; Mäkinen, Raisa; Roberts, Vera;**Språk** Finska**Sidantal**

162

Referat

Rapporten beskriver lagstiftningens funktionalitet, styrningsbehov och tillgänglighetens nuläge i byggd miljö ur FN:s konventions om rättigheter för personer med funktionsnedsättning synvinkel. Rekommendationerna baseras på kartläggning, frågeundersökning och workshops med erfarenhetsexperter och intressegrupper. Den internationella jämförelsen gäller lagstiftning och metoder, som främjar tillgänglighet.

I rapporten föreslås preciseringar av bestämmelser och ny lagstiftning. Den nuvarande lagstiftningen beaktar inte tillräckligt sensorisk tillgänglighet. Bestämmelser om offentliga uteutrymmen saknas och tillgänglighet i resekedjorna är bristfällig. Tillgänglighet bör utvecklas även vid andra tillfällen än vid renovering. Vid beredning av lagstiftning ska användarna vara delaktiga i processen från början. Påverkan av attityder, utbildning och övervakning måste ökas så, att tillgängligheten beaktas i hela byggnadskedjan från planering till genomförande och underhåll. Certifierade tillgänglighetsexperter ska utbildas. Sanktioner behövs bara om incitamenten inte fungerar.

I Finland finns det ingen statistik som kan användas för att beskriva tillgänglighets tillstånd. Som utvecklingsobjekt identifierades systematisk insamling av uppgifter om tillgänglighet och harmonisering av begrepp. Indikatorer för genomförandet av tillgänglighet bör definieras på ett sektorsövergripande sätt.

Klausul Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan. (tietokayttoon.fi) De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt**Nyckelord** forskning, forskningsverksamhet, status för tillgänglighet, tillgänglighetslagstiftning, tillgänglighetskompetens, delaktighet, byggd miljö, indikatorer, FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

ISBN PDF 978-952-383-382-1**ISSN PDF**

2342-6799

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-382-1>

UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities and accessibility in the built environment

Legislation and policy needs of the future

Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2021:71**Publisher** Prime Minister's Office**Author(s)** Arpiainen, Laura; Wäre-Åkerblom, Satu; Hillukkala, Eeva; Mäkinen, Raisa; Roberts, Vera;**Language** Finnish**Pages** 162

Abstract

This report describes the state of accessibility in the built environment as well as the effectiveness and gaps of current accessibility legislation from the perspective of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. It is based on research, surveys and workshops with subject-matter experts and stakeholders. There is also a chapter that provides international examples of accessibility legislation and policies.

The report proposes both revisions and new legislation. Current laws in Finland are deficient in sensory accessibility, make no provisions for public outdoor spaces, and travel chains are not accessible. Accessibility must also be developed outside the context of renovations. In the development of legislation, users must be involved from the outset. Changing attitudes, providing education and monitoring compliance must be achieved to ensure accessibility throughout the design and construction process, including maintenance. In addition, certified accessibility experts should be trained. Sanctions are only needed if incentives are not working.

There are no statistics in Finland to document the state of accessibility. Systematic data collection on accessibility of the built environment and harmonization of concepts were identified as areas for development. Defining accessibility indicators should be a multidisciplinary process.

Provision This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research. (tietokayttoon.fi) The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.**Keywords** research, research activities, accessibility, accessibility legislation, inclusive design, built environment, indicators, UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities

ISBN PDF 978-952-383-382-1**ISSN PDF** 2342-6799**URN address** <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-382-1>

Sisältö

1	Johdanto	9
1.1	Selvityksen tausta ja toteutus	9
1.1.1	Tausta	9
1.1.2	Toteutus	10
1.2	Tavoitteet ja työpakettien sisällöt	11
1.2.1	Tavoitteet	11
1.2.2	Työpaketit	12
1.3	Aineistot ja menetelmät	13
1.3.1	Kirjallisuus- ja tilastoaineistotarkastelu	13
1.3.2	Kansainvälinen vertailu	13
1.3.3	Kyselytutkimukset	14
1.3.4	Kokemustoimijapaneelit	15
1.3.5	Asiantuntija- ja sidosryhmätyöpaja	16
2	Esteettömyyslainsäädännön toimivuus ja kattavuus	17
2.1	YK:n vammaissopimuksen sisältö rakennetun ympäristön osalta	17
2.2	Esteettömyys Suomen kansallisessa lainsäädännössä suhteessa YK:n sopimuksen vaatimuksiin	21
2.3	Lainsäädäntö- ja ohjaustarpeet	32
2.3.1	Esteettömyyttä ei huomioida kokonaisvaltaisesti	33
2.3.2	Esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö kaipaa tarkennuksia	33
2.3.3	Uutta lainsäädäntöä	38
2.3.4	Esteettömyysosaamista tarvitaan lisää suunnitteluun ja toteuttamiseen	42
2.3.5	Valvonnassa on puutteita	42
2.3.6	Olemassa olevan rakennetun ympäristön esteettömyyden kehittämiseen tarvitaan keinoja	43
2.4	Lainsäädännön valmisteluun osallistuminen	45
2.5	Rakentamisen ohjaus ja valvonta	47
3	Kuvauksia muiden maiden lainsäädännöstä ja toimintatavoista rakennetun ympäristön esteettömyyden edistämiseksi	50
3.1	Ruotsi	50
3.1.1	Taustaa	50
3.1.2	Säädösten taso	51
3.1.3	Toimeenpano	51
3.1.4	Valvonta	52
3.2	Tanska	52
3.2.1	Taustaa	52
3.2.2	Laajuus	53

3.2.3	Toimeenpano.....	53
3.2.4	Valvonta	53
3.3	Norja	54
3.3.1	Taustaa.....	55
3.3.2	Laajuus.....	55
3.3.3	Toimeenpano.....	55
3.3.4	Valvonta	56
3.4	Kanada	56
3.4.1	Taustaa.....	56
3.4.2	Laajuus.....	57
3.4.3	Toimeenpano.....	57
3.4.4	Valvonta	57
3.5	Espanja.....	58
3.5.1	Taustaa.....	58
3.5.2	Laajuus.....	58
3.5.3	Toimeenpano.....	58
3.5.4	Valvonta	59
3.6	Ranska.....	59
3.6.1	Taustaa.....	59
3.6.2	Laajuus.....	60
3.6.3	Toimeenpano.....	60
3.6.4	Valvonta	60
3.7	Yhteenvedo, havaintoja sekä suosituksia.....	60
4	Rakennetun ympäristön esteettömyyden tila.....	65
4.1	Nykyisten rakennusmääräysten aikana rakennuslupan saaneet uudet rakennukset.....	65
4.2	Esteettömyyden toteutuminen korjaus- ja muutostöissä.....	68
4.3	Asunnon muutostyöt	70
4.4	Julkiset ulkotilat	71
4.5	Rakennetut retki- ja luontokohteet	72
4.6	Liikenteen matkaketjut.....	73
5	Esteettömyystiedon kokoaminen esteettömyyden tilasta	78
5.1	Tiedon kokoaminen uusien rakennusten sekä rakennuslupaa vaativien rakennusten korjaus- ja käyttötarkoituksen muutosten esteettömyydestä.....	78
5.2	Tiedon kokoaminen olemassa olevasta rakennuskannasta.....	81
5.3	Tiedon kokoaminen julkisista ulkotiloista	84
5.4	Tiedon kokoaminen rakennetuista retki- ja luontokohteista	86
5.5	Tiedon kokoaminen liikenteen matkaketjujen esteettömyydestä	87
5.6	Ehdotus tunnusluvuista esteettömyyden tilan mittaamiseksi	88
6	Johtopäätökset	92
	Lähteet.....	159

1 Johdanto

1.1 Selvityksen tausta ja toteutus

1.1.1 Tausta

Suomi ratifioi YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista vuonna 2016 (myöhemmin YK:n vammaissopimus). Sopimus velvoittaa ratifioineita valtioita toteuttamaan asianmukaisia toimia, joilla kehitetään yleisölle avoimia tiloja koskevia esteettömyyden vähimmäisstandardeja ja -ohjeita sekä valvotaan niiden täytäntöönpanoa.¹ Edellytyksillä toimilla tarkoitetaan esteiden tunnistamista ja poistamista esimerkiksi rakennuksista, tie- ja katualueilta sekä muista ulkotiloista.

Vammaisuutta määritellään YK:n vammaissopimuksessa ihmisoikeusnäkökulmasta. Sopimus sisältää syrjintäkiellon ja määrittelee esteettömyyden vammaisen henkilön itsenäisen elämän edellytyksenä. Se tarkoittaa yhdenvertaista pääsyä kaikkiin rakennettuihin ulkoalueisiin ja rakennuksiin. Ihminen voi liikkua ja toimia kodin, työn, opiskelun tai harrastusten välillä, jos esteettömyys toteutuu kokonaisvaltaisesti. Esimerkiksi esteetön liikenne toteutuu, kun liikenneväline, pysäkki tai asemarakennus sekä kulkureitit niihin ovat esteettömiä.

Vuoden 2018 alussa Suomessa voimaan tullut valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä on osa YK:n vammaissopimuksen kansallista toteuttamista ja esimerkki vähimmäisstandardeista. Asetuksessa tarkennetaan maankäyttö- ja rakennuslain vaatimuksia rakennuksen ja sen tontin esteettömyydestä. Sen sijaan yleisten ulkoalueiden esteettömyydestä ei ole lakia tarkentavaa asetusta.

Rakennetun ympäristön esteettömyyden tilasta ei ole olemassa systemaattisesti koottua ajantasaista tietoa. Asuinrakennuskannan esteettömyydestä on tehty selvityksiä 2010-luvun alussa². Asumisen esteettömyyteen liittyvää tietoa on tuotettu ympäristöministeriön ikääntyneiden asumisen ohjelmissa sekä ARAn hissihankkeissa. Tärkeää on saada kokonaiskuva olemassa olevan rakennuskannan muusta rakennetun ympäristön esteettömyydestä.

1 Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (27/2016) [https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2]. Viitattu 18.10.2021.

2 Kilpelä 2010 ja Verma et al. 2012

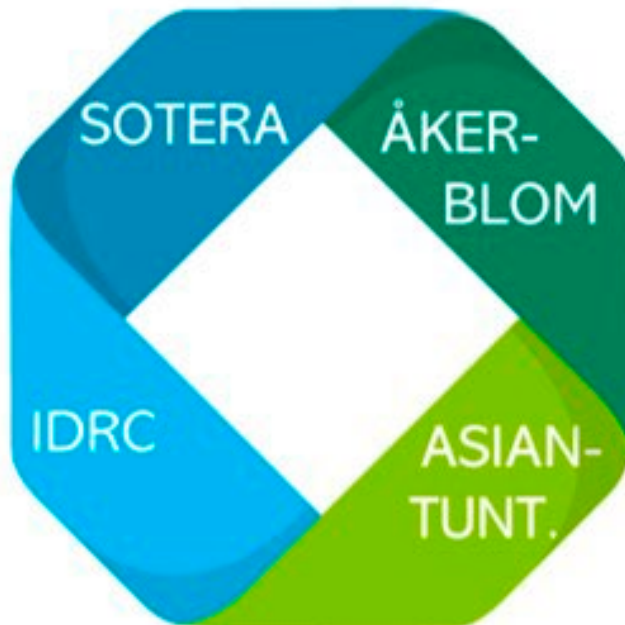
1.1.2 Toteutus

Selvitys toteutettiin maaliskokuussa 2021 Aalto-yliopiston Sotera-tutkimusryhmän professori Laura Arpiaisen sekä esteettömyysasiantuntija, arkkitehti Satu Wäre-Åkerblomin johdolla. Työryhmään kuuluivat oikeus- ja terveystieteiden maisteri Eeva Hillukkala, tutkimusapulainen, tekniikan kandidaatti Raisa Mäkinen sekä kansainvälisenä asiantuntijana Dr. Vera Roberts OCAD-yliopiston Inclusive Design Research Centeristä Torontosta.

Selvityksen toteutukseen osallistui viisi kokemustoimijaa ja useita muita asiantuntijoita kyselyiden ja paneelien sekä asiantuntijatilaisuuden kautta. Kokemustoimijat olivat hankkeessa tärkeässä roolissa nostamassa esiin huomioita rakennetun ympäristön esteettömyydestä sekä tuomalla syvää ymmärrystä rakennetun ympäristön esteellisuuden kokemisesta työryhmälle.

Hankkeen ohjausryhmän puheenjohtajana toimi Niina Kilpelä (YM), ja ohjausryhmään kuuluivat Panu Artemjeff / Katri Leikas (OM), Merja Heikkonen (STM), Heta-Elena Heiskanen (YM), Liisa Meritähhti (YM) sekä Mikael Åkermarck (LVM).

Kuvio 1. Projektin toteuttajat

1.2 Tavoitteet ja työpakettien sisällöt

1.2.1 Tavoitteet

Selvityksen tavoitteena on tuottaa tietoa tulevia esteettömyyden lainsäädäntötarpeita varten, jotta YK:n vammaissopimuksen velvoitteet saadaan täytettyä kestäväällä ja tarkoituksenmukaisella tavalla.

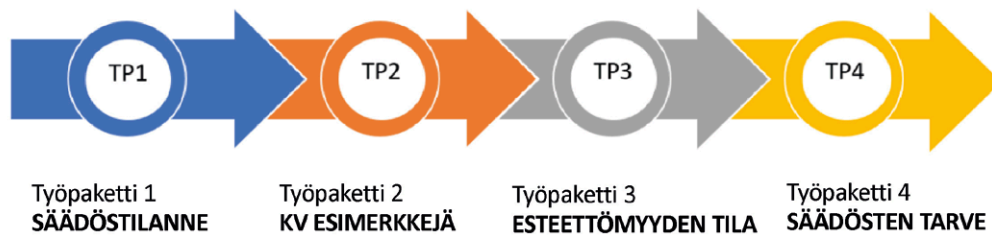
Selvityksen kysymykset olivat:

1. Miten rakennetun ympäristön esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö täyttää YK:n vammaissopimuksen velvoitteet?
 - Toimivatko ministeriöiden esteettömyyteen liittyvät säädökset yhteen?
 - Miten lainsäädäntöä tulisi kehittää? Tarvitaanko uusia tai tarkentavia säädöksiä?
 - Miten säädösten noudattamista tulisi valvoa?
2. Mikä on rakennetun ympäristön esteettömyyden tila Suomessa?
 - Mitkä ovat suurimmat haasteet esteettömyyden toteutumisessa?
 - Minkälaista tietoa on saatavilla tilastojen avulla?
 - Minkälaista tietoa tarvitaan ja miten sitä tulisi koota ja tilastoida, jotta esteettömyyden tilaa voidaan arvioida tulevaisuudessa nykyistä paremmin?
3. Minkälaista lainsäädäntöä, ohjeistusta ja toimintatapoja eri maissa on rakennetun ympäristön esteiden tunnistamiseksi ja poistamiseksi?
 - Millaisia kokemuksia eri maiden lainsäädännöstä ja toimintatavoista on?
 - Mitkä toimintatavat parhaiten soveltuisivat suomalaiseen säädösten ja ohjeiden kokonaisuuteen ja tekeillä oleviin ohjelmiin ja strategioihin?

1.2.2 Työpaketit

Selvityksen tekeminen jäsennettiin toimeksiannon kysymyksien perusteella neljäksi työpaketiksi.

Kuvio 2. Selvityksen työpaketit

Työpaketti 1 Esteettömyyslainsäädännön toimivuus ja kattavuus

Työpaketissa 1 arvioitiin esteettömyyteen liittyvien säädösten kattavuutta ja yhteen toimitavuutta YK:n vammaissopimuksen velvoitteiden näkökulmasta. Esteettömyys liittyy yhdenvertaisuuden sekä ihmisoikeuksien toteutumiseen ja kuuluu eri ministeriöiden hallinnonaloille. Tarkastelun kohteena olivat mm. asetus rakennuksen esteettömyydestä sekä muut ympäristöön liittyvät säädökset tarvittavin osin, yhdenvertaisuuslaki ja sen edellyttämät kohtuulliset mukautukset, vammaispalvelulaki ja sen edellyttämät asunnonmuutostyöt sekä liikennepalvelulainsäädäntö. Työpaketissa selvitettiin myös rakennetun ympäristön esteettömyyden toteutumista nykyisen lainsäädännön kautta.

Työpaketti 2 Esimerkkejä muiden maiden lainsäädännöstä ja toimintatavoista

Työpaketissa 2 koottiin ja analysoitiin esimerkkejä eri maiden lainsäädännöstä ja toimintatavoista olemassa olevan rakennetun ympäristön esteiden tunnistamiseksi ja poistamiseksi. Erityistä huomiota kiinnitettiin julkisiin ulkotiloihin³, olemassa olevan rakennuskannan esteettömyyden parantamiseen sekä yleisten tilojen esteettömyyteen. Työpaketissa selvitettiin, mitkä eri maiden toimintatavat soveltuisivat suomalaiseen säädösten ja ohjeiden kokonaisuuteen tai valmisteilla oleviin ohjelmiin ja strategioihin.

³ Käsite julkiset ulkotilat tarkoittaa tässä selvityksessä samaa kuin maankäyttö- ja rakennuslain 12 luvun 83 §:ssä määritelty käsite yleinen alue: ”Yleisellä alueella tarkoitetaan tässä laissa asemakaavassa katualueeksi, toriksi, liikennealueeksi, virkistysalueeksi tai näihin verrattavaksi alueeksi osoitettua kunnan, valtion tai muun julkisyhteisön toteutettavaksi tarkoitettua aluetta.”

Työpaketti 3 Rakennetun ympäristön esteettömyyden tila

Työpaketissa 3 selvitettiin, minkälaista tietoa rakennuskannan esteettömyyden tilasta on tällä hetkellä olemassa Suomessa. Hankkeessa selvitettiin mm., voidaanko ARAn myöntämistä, esteettömyyttä parantavista avustuskohdeista koota tilastollista tietoa. Lisäksi selvitettiin, voidaanko rakennusvalvontojen kautta saada mm. korjauskohdeista koottua tietoa esteettömyyden toteutumisesta, voidaanko esteettömyyskartoitusmenetelmää tai esteettömyyden toteutumisen tarkistuslistoja hyödyntää systemaattisen tiedon keräämisen välineenä.

Työpaketti 4 Uusien esteettömyyssäädösten tarve

Työpaketissa 4 tuotettiin tietoa uusien esteettömyyteen liittyvien säädösten tarpeesta. Tässä työpaketissa hyödynnettiin työpakettien 1-3 tuloksia. Työpaketissa selvitettiin lainsäädännön kehittämistarpeet YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteiden täyttämisen näkökulmasta.

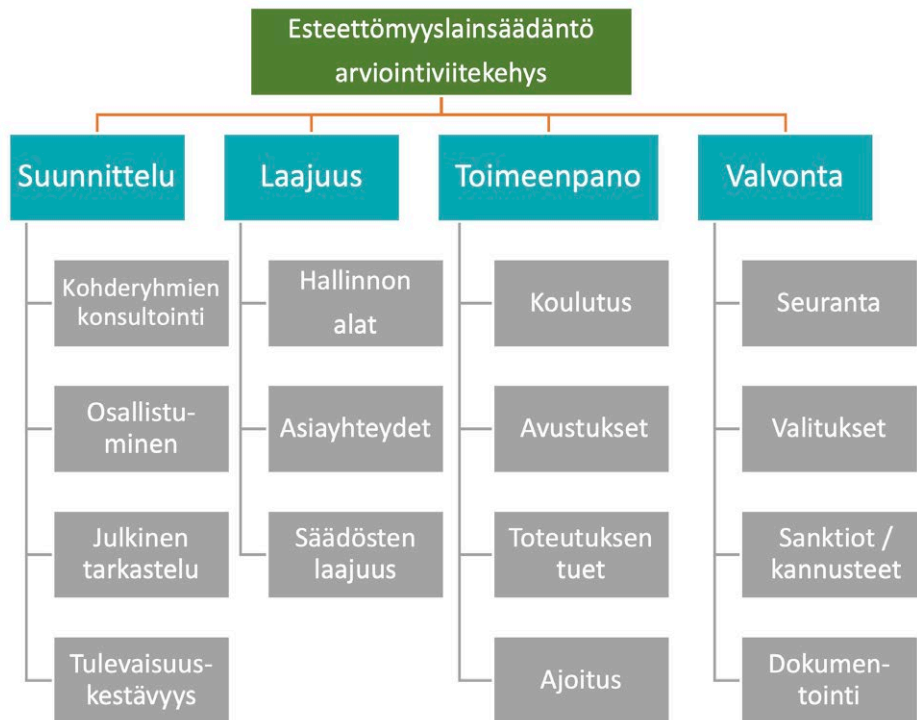
1.3 Aineistot ja menetelmät

1.3.1 Kirjallisuus- ja tilastoaineistotarkastelu

Selvityksen alkuvaiheessa tehtiin laaja katsaus rakennetun ympäristön esteettömyyteen liittyvään kirjallisuuteen sekä kansalliseen lainsäädäntöön. Sen avulla tehtiin tarkastelu Suomen kansallisesta eri hallinnonaloja koskevasta lainsäädännöstä, jossa on huomioitu vammaisten esteetön toimiminen ja liikkuminen. Lähteiden sisältö luokiteltiin tutkimusky-symyksittäin. Kirjallisuustarkasteluun sisältyi selvitys tilastoaineistoista, joka yhdistettiin kyselytutkimuksen tuloksiin.

1.3.2 Kansainvälinen vertailu

Vertailumaiksi valittiin Pohjoismaat sekä muita maita, jotka ovat projektin kannalta kiinnostavia: Espanja, Kanada ja Ranska. Tarkastelun pohjana käytettiin seuraavaa kaaviota:

Kuvio 3. Esteettömyyslainsäädännön arviointiviitekehys

1.3.3 Kyselytutkimukset

Selvityksessä toteutettiin kaksi sähköistä kyselyä, jotka koskivat asuinrakennuksia ja toimilarakennuksia, katu- ja puistoalueita, rakennettuja luonto- ja retkikohteita sekä liikenteen matkaketjuja. Toimilarakennuksilla kyselyssä tarkoitettiin muita kuin asuinrakennuksia.

Ensimmäisellä kyselyllä kartoitettiin eri alojen asiantuntijoiden näkemystä siihen, miten voimassa oleva lainsäädäntö täyttää YK:n vammaissopimuksen velvoitteet ja mitä uusia lainsäädännöllisiä ohjaustarpeita tarvitaan. Kysely kohdennettiin kuntien rakennusvalvontaviranomaisille, vanhus- ja vammaisneuvostojille, yhdistyksille ja vammaisjärjestöille, kokemustoimijoille sekä muille taholle, joiden toiminta liittyy esteettömyyden edistämiseen. Ensimmäisen kyselyn ”Rakennetun ympäristön esteettömyyden lainsäädäntö- ja ohjaustarpeet” kyselylomake, vastaajatahot ja vastausten jakautumat ovat raportin liitteenä (ks. Liite 1). Kyselyn tuloksia hyödynnettiin esteettömyyslainsäädännön toimivuuden ja kattavuuden kuvaamisessa, rakennetun ympäristön esteettömyyden tilan kuvaamisessa sekä kokemustoimijapaneeleissa.

Toisella kyselyllä kartoitettiin asiantuntijoiden näkemystä siihen, mitä koottua tietoa Suomessa on rakennetun ympäristön esteettömyydestä sekä siihen, millä tunnusluvuilla tietoa tulisi koota, jotta esteettömyyden tilan kehitystä voidaan arvioida nykyistä paremmin. Kysely kohdennettiin tahoille, joille kerääntyy tietoa rakennetun ympäristön esteettömyyden tilasta. Kyselyn 2 ”Tiedon keruu koskien rakennetun ympäristön esteettömyyttä” kyselylomake, vastaajatahot ja vastausten jakautumat ovat raportin liitteenä (ks. Liite 2). Kyselyn tuloksia hyödynnettiin rakennetun ympäristön esteettömyyden tilan kuvaamisessa sekä ehdotuksissa siitä, miten esteettömyyden tilasta tulisi koota tietoa.

1.3.4 Kokemustoimijapaneelit

Kokemustoimija on kokemustoimintaverkoston ja siihen kuuluvien järjestöjen kouluttama kokemustiedon jakaja. Kokemustoimijat ovat haastavan elämäkokemuksen omaavia, pitkäaikaissairaita, vammaisia henkilöitä tai heidän läheisiään, jotka välittävät kokemustietoa henkilöille, joilla ei ole vastaavia henkilökohtaisia kokemuksia. Kokemustoiminnan tarkoituksena on lisätä ymmärrystä ja tietoa kyseessä olevasta asiasta kokemustoimijan näkökulmasta.⁴

Hankkeeseen kutsuttiin viisi kokemustoimijaa, joilla oli mahdollisuus olla mukana kokonaisen toteutusajan. Hankkeen kokemustoimijoilla oli ymmärrystä muistisairauksiin, liikkumiseen, näkemiseen sekä ilmanlaatuun liittyvistä rajoitteista. Valinnassa otettiin huomioon mahdollisuuksien mukaan se, että eri asuinpaikkakunnat ja sukupuolet olivat edustettuina. Kokemustoimijoiden kokemustiedon hyödyntäminen tehtiin osallistavaksi prosessiksi, jossa oli mahdollisuus saada syvää ymmärrystä siitä, miten rakennettu ympäristö koetaan esteelliseksi.

Hankkeessa toteutettiin etäyhteyksillä kaksi kokemustoimijatilaisuutta. Ensimmäisessä paneelissa keskusteltiin siitä, minkälaisia esteitä kokemustoimijat kohtaavat rakennetussa ympäristössä sekä siitä, onko mahdollista tehdä ympäristöä, joka on kaikille sopiva. Toisessa paneelissa keskusteluaiheet koskivat matkaketjujen esteettömyyttä ja osallistavaa lainsäädäntöä. Paneelien keskusteluista saatiin tietoa erilaisista esteistä rakennetussa ympäristössä. Kokemustoimijapaneelien tulokset analysoitiin ja yhdistettiin hankkeen muihin tuloksiin. (ks. liitteet 3 ja 4).

4 [<https://kokemustoimintaverkosto.fi>]

1.3.5 Asiantuntija- ja sidosryhmätyöpaja

Hankkeessa järjestettiin etäyhteyksillä hankkeen kyselyihin vastanneille työpaja, jossa esiteltiin hankkeen tehdyt toimenpiteet ja alustavia tuloksia. Hankkeen kokemustoimijatkin osallistuivat työpajaan. Tarkoituksena oli antaa osallistujille mahdollisuus tuoda asiantuntemustaan hankkeen loppuraportin sisältöön.

Tilaisuuteen osallistui 41 henkilöä. Osallistujat jaettiin kolmeen erilliseen keskusteluhuoneeseen. Keskustelun aiheet olivat:

1. Mitä voidaan/pitäisi säätää? Mitä keinoja on lainsäädännön lisäksi?
2. On vuosi 2030, RakEs-projektin korkeimmat utopiat ovat toteutuneet yli odotusten. Miltä Suomessa näyttää? Mikä on suurin muutos?
3. Esteettömyyden toteutumisen tasot.

Asiantuntija- ja sidosryhmätyöpajan tulokset analysoitiin ja yhdistettiin hankkeen muihin tuloksiin.

2 Esteettömyyslainsäädännön toimivuus ja kattavuus

2.1 YK:n vammaissopimuksen sisältö rakennetun ympäristön osalta

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (27/2017 myöhemmin YK:n vammaissopimus)⁵ ⁶ ja sen valinnainen pöytäkirja tulivat voimaan Suomessa 10.6.2016. Ratifiointiin myötä Suomi on sitoutunut turvaamaan vammaissopimuksessa määritellyt oikeudet. Sopimuksen mukaisesti viranomaisten tulee kaikessa toiminnassaan ottaa huomioon vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja edistäminen. Sopimuksen voimaansaattaminen edellyttää kansallisen lainsäädännön tarkistamista ja saattamista sopimuksen edellyttämälle tasolle. Vammaissopimuksen kansallisessa toimintaohjelmassa on määriteltävä ne toimenpiteet, joilla vammaissopimuksen täytäntöönpanoa edistetään eri hallinnonaloilla toisella toimintaohjelmakaudella 2020–2023⁷.

YK:n vammaissopimuksen täytäntöönpanoa valvoo YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea, Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). Se on hyväksynyt keskeisiä vammaissopimuksen artikloja koskevia yleiskommentteja, jotka avaavat ja tarkentavat sopimuksen artiklojen sisältöä ja tulkintaa sekä toimivat työkaluina vammaissopimuksen toimeenpanossa.⁸ Komitealle on tehtävä yleissopimuksen täytäntöönpanoa koskeva maakohtainen raportti⁹. Ulkoministeriö julkaisi vuonna 2019 Suomen ensimmäisen maaraportin.

5 United Nations: Convention on the Rights of Persons with Disabilities. [<https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>]. Viitattu 16.4.2021.

6 Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja Valtioneuvoston asetus vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta (27/2016).

7 Sosiaali- ja terveysministeriö 2021. Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen: YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2020–2023. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:2. [<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162687>] viitattu 23.4.2021.

8 General comment No. 2 (2014) – Article 9: Accessibility <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/GC.aspx>

9 Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta (VANE) 2021. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja. [<https://vane.to/vammaisyleissopimus>]. Viitattu 8.9.2021.

YK:n vammaissopimuksen 1 artiklan mukaan sopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista. Sopimuksen mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Suomen perustuslain (731/1999/) 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Säännös ilmaisee perinteisen vaatimuksen oikeudellisesta yhdenvertaisuudesta ja ajatuksen tosiasiallisesta tasa-arvosta.¹⁰ Edellä mainittua yleistä yhdenvertaisuussäännöstä täydentää perustuslain 6 §:n 2 momentin syrjäntäkielto, jonka mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Esimerkiksi esteellinen liiketila on ihmisoikeuskysymys ja katsotaan liikkumis- tai toimimisrajoitteisen henkilön syrjinnäksi.¹¹ Esteettömyyteen liittyvän lainsäädännön tarkoituksena on edistää ihmisten yhdenvertaisuutta. Perustuslain 9 § takaa kaikille laillisesti Suomessa oleskeleville vapauden liikkua maassa ja valita asuinpaikansa. Oikeutta sosiaaliturvaan koskevan perustuslain 19 §:n 4 momentissa on säädetty julkiselle vallalle velvoite edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä. Perustuslain 22 §:n mukaisesti julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Perusoikeuksien tosiasiallinen toteutuminen vaatii usein julkiselta vallalta aktiivisia toimenpiteitä esimerkiksi perusoikeuksien suojaamiseksi ulkopuolisilta loukkauksilta tai tosiasiallisten edellytysten luomiseksi perusoikeuksien käyttämiselle. Turvaamiskeinoihin kuuluu myös perusoikeuden käyttöä turvaavan ja täsmentävän lainsäädännön aikaansaaminen.¹²

YK:n vammaissopimuksen mukaisesti esteettömyys ja saavutettavuus on huomioitava, jotta vammaiset henkilöt voisivat täysimääräisesti nauttia kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista. Esteettömyys ja saavutettavuus on huomioitava fyysisessä, sosiaalisessa, taloudellisessa ja kulttuurisessa ympäristössä, terveydenhuollossa ja koulutuksessa sekä tiedottamisessa ja viestinnässä. Sopimuksen mukaisesti esteettömyys ja saavutettavuus ovat sopimuksen keskeisiä yleisperiaatteita. Esteettömyyttä ja saavutettavuutta käsitellään yksityiskohtaisesti sopimuksen 9 artiklassa. Tämän lisäksi esteettömän toiminnan

10 Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993 vp), s. 42–43.

11 EOA (15.12.2008, Dnro 1569/4/07)

12 Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993 vp), s. 75.

tukemista käsitellään 4 artiklassa (Yleiset velvoitteet), 11 artiklassa (Vaaratilanteet ja humanitaariset hätätilat), 19 artiklassa (Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä) sekä 20 artiklassa (Henkilökohtainen liikkuminen).

Sopimuksen 4 artiklan mukaan sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysimääräisen toteutumisen kaikille vammaisille henkilöille sekä edistämään sitä ilman minkäänlaista syrjintää vammaisuuden perusteella. Tätä varten sopimuspuolet sitoutuvat muun muassa toteuttamaan tai edistämään sellaisten sopimuksen 2 artiklassa määriteltyjen kaikille sopivaksi suunniteltujen tavaroiden, palvelujen, välineiden ja tilojen tutkimusta ja kehittämistä, jotka vaativat mahdollisimman vähän mukautuksia ja kustannuksia vammaisten henkilöiden erityistarpeiden täyttämiseksi, edistämään niiden saatavuutta ja käyttöä sekä edistämään kaikille sopivaa suunnittelua kehitettäessä standardeja ja suuntaviivoja. **Sopimuksen 2 artiklan** mukaan kaikille sopiva suunnittelu tarkoittaa tuotteiden, ympäristöjen, ohjelmien ja palvelujen suunnittelua sellaisiksi, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erikoissuunnittelua. Kaikille sopiva suunnittelu ei sulje pois yksittäisten vammaisryhmien mahdollisesti tarvitsemia apuvälineitä.

Sopimuksen 9 artiklan mukaisesti sopimuspuolia veloitetaan toteuttamaan asianmukaiset toimet varmistaa vammaisille henkilöille muiden kanssa yhdenvertaisen pääsyn fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään, muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin, muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin sekä kaupunki- että maaseutualueilla. Näitä toimia, joihin sisältyy saavutettavuuden esteiden tunnistaminen ja poistaminen, sovelletaan muun muassa rakennuksiin, teihin, kuljetukseen, muihin sisä- ja ulkotiloihin mukaan lukien koulut, asunot, terveydenhuoltoyksiköt ja työpaikat sekä tiedottamiseen, viestintään ja muihin palveluihin mukaan lukien sähköiset palvelut ja pelastuspalvelut. Sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet, joilla:

- a) kehitetään ja saatetaan voimaan yleisölle avoimien tai tarjottavien tilojen ja palvelujen saavutettavuutta koskevia vähimmäisstandardeja ja -ohjeita ja valvotaan niiden täytäntöönpanoa;
- b) varmistetaan, että yksityiset tahot, jotka tarjoavat yleisölle avoimia tai tarjottavia tiloja ja palveluja, ottavat huomioon kaikki esteettömyyden ja saavutettavuuden osatekijät vammaisten henkilöiden kannalta;
- c) annetaan sidosryhmille koulutusta vammaisten henkilöiden kohtaamiseen esteettömyys- ja saavutettavuuskysymyksissä;
- d) tuotetaan yleisölle avoimien rakennusten ja muiden tilojen opastetekstit pistekirjoituksella sekä helposti luettavassa ja ymmärrettävässä muodossa;

- e) järjestetään avustajia ja muuta apua, mukaan lukien oppaat, lukijat ja koulutetut viittomakielen tulkit, helpottamaan yleisölle avoimien rakennusten ja muiden tilojen esteettömyyttä;
- f) edistetään muita asianmukaisia vammaisten henkilöiden avustamisen ja tukemisen muotoja tarkoituksena varmistaa heille tiedon saavutettavuus;
- g) edistetään uusien tieto- ja viestintätekniologioiden ja -järjestelmien, myös internetin, saavutettavuutta vammaisille henkilöille;
- h) edistetään saavutettavien tieto- ja viestintätekniologioiden ja -järjestelmien suunnittelua, kehittämistä, tuotantoa ja jakelua varhaisessa vaiheessa siten, että näistä teknologioista ja järjestelmistä tulee saavutettavia mahdollisimman alhaisin kustannuksin.

Sopimuksen 11 artiklassa käsitellään vaaratilanteita ja humanitaarisia hätätilanteita.

Artiklan mukaisesti sopimuspuolet toteuttavat kansainväliseen oikeuteen perustuvien velvoitteidensa mukaisesti, mukaan lukien kansainvälinen humanitaarinen oikeus ja ihmisoikeuksia koskeva kansainvälinen oikeus, kaikki tarvittavat toimet varmistaa vammaisten henkilöiden suojelun ja turvallisuuden vaaratilanteissa, mukaan lukien aseelliset selkkaukset, humanitaariset hätätilat ja luonnonkatastrofit.

Sopimuksen 19 artiklassa käsitellään itsenäistä elämistä ja osallisuutta yhteisössä. Artiklan mukaan sopimuspuolet tunnustavat kaikkien vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen oikeuden elää yhteisössä, jossa heillä on muiden kanssa yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet. Sopimuspuolet toteuttavat tehokkaat ja asianmukaiset toimet tehdä vammaisille henkilöille helpommaksi nauttia tästä oikeudesta täysimääräisesti sekä helpottaa heidän täysimääräistä osallisuuttaan ja osallistumistaan yhteisöön, muun muassa varmistamalla, että:

- a) vammaisilla henkilöillä on yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat, eivätkä he ole velvoitettuja käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä;
- b) vammaisten henkilöiden saatavissa on valikoima kotiin annettavia palveluja sekä asumis- ja laitospalveluja sekä muita yhteiskunnan tukipalveluja, mukaan lukien henkilökohtainen apu, jota tarvitaan tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä ja estämään eristämistä tai erottelua yhteisöstä;
- c) koko väestölle tarkoitettujen yhteisön palvelut ja järjestelyt ovat vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa ja vastaavat heidän tarpeitaan.

Sopimuksen 20 artiklan mukaisesti sopimuspuolet toteuttavat tehokkaat toimet varmistaa vammaisille henkilöille mahdollisimman itsenäisen henkilökohtaisen liikkumisen, muun muassa:

- a) helpottamalla vammaisten henkilöiden henkilökohtaista liikkumista sillä tavalla kuin ja silloin kun he haluavat sekä kohtuulliseen hintaan;
- b) helpottamalla laadukkaiden liikkumisen apuvälineiden, laitteiden, apuväline-tekniikan sekä erilaisten avustajien ja välittäjien saatavuutta vammaisille henkilöille, muun muassa tarjoamalla niitä kohtuulliseen hintaan;
- c) antamalla vammaisille henkilöille ja heidän parissaan työskentelevälle asiantuntijahenkilöstölle liikkumistaitoihin liittyvää koulutusta;
- d) kannustamalla liikkumisen apuvälineitä, laitteita ja apuvälinetekniikkaa tuottavia tahoja ottamaan huomioon kaikki vammaisten henkilöiden liikkumisen näkökohdat.

Sopimuksen 31 artiklan mukaan Tilastot ja tietojenkeruu sopimuspuolet sitoutuvat kokoamaan asianmukaista tietoa, muun muassa tilasto- ja tutkimustietoa, jonka pohjalta ne voivat muodostaa ja toteuttaa menettelytapoja tämän sopimuksen soveltamiseksi. Koottu tieto eritellään tarvittaessa, ja sen avulla helpotetaan sopimuspuolten tähän sopimukseen perustuvien velvoitteiden täytäntöönpanon arvioimista sekä tunnistetaan ja käsitellään niitä esteitä, joita vammaiset henkilöt kohtaavat käyttäessään oikeuksiaan. Sopimuspuolet vastaavat näiden tilastojen levittämisestä ja varmistavat niiden saavutettavuuden vammaisille henkilöille ja muille.

2.2 Esteettömyys Suomen kansallisessa lainsäädännössä suhteessa YK:n sopimuksen vaatimukseen

Suomen kansallisessa lainsäädännössä vammaisten esteetön toimiminen on huomioitu eri hallinnonalaisessa lainsäädännössä. Tässä luvussa kuvataan kansallista lainsäädäntöä YK:n vammaissopimuksen artiklojen mukaisesti ja tarkastellaan, millaista kansallista lainsäädäntöä on olemassa kutakin artiklaa koskien.

9 artikla Esteettömyys ja saavutettavuus

Maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999, jäljempänä MRL) 1.1.2013 voimaan tulleella muutoksella (958/2012) tarkennettiin rakentamisen olennaisia teknisiä vaatimuksia ja niiden soveltamista. Muutoksessa otettiin huomioon nykyisen perustuslain vaatimukset muun muassa laissa olevien perussäännösten tarpeesta ja täsmennettiin lain asetuksenantovaltuuksia.¹³ MRL:ssä alueiden käytön suunnittelussa (5 §), rakentamisen ohjauksen

¹³ Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi maankäyttö- ja rakennuslain muuttamisesta (HE 81/2012 vp), s. 10–11.

tavoitteissa (12 §) ja rakentamiselle asetetuissa vaatimuksissa (117 e §) esteettömyydestä säädetään yleisellä tasolla. MRL:n 117 e §:n 1 momentin mukaan rakennushankkeeseen ryhtyvän on huolehdittava, että rakennus ja sen piha- ja oleskelualueet suunnitellaan ja rakennetaan niiden käyttötarkoituksen, käyttäjämäärän ja kerrosluvun edellyttämällä tavalla siten, että esteettömyys ja käytettävyys otetaan huomioon erityisesti lasten, vanhusien ja vammaisten henkilöiden kannalta. Pykälän 2 momentissa säädetään valtuus antaa uuden rakennuksen rakentamista, rakennuksen korjaus- ja muutostyötä sekä rakennuksen käyttötarkoituksen muutosta varten tarvittavia tarkempia säännöksiä valtioneuvoston asetuksella 1) rakennuksen sekä sen kulkuväylien ja hygieniatilojen mitoituksesta; 2) tasoeroista; 3) kokoontumistiloista ja majoitustiloista.

MRL:ssa annettuja velvoitteita täsmennetään valtioneuvoston asetuksessa rakennuksen esteettömyydestä (241/2017, myöhemmin esteettömyysasetus). Asetus on varsin yksityiskohtainen ja se kattaa mm. rakennuksen sisääntuloväylät, sisäänkäynnin, ovet, rakennuksen sisällä olevat kulkuväylät, tietyin edellytyksin hissin ja sen mitat, WC- ja pesutilat sekä kokoontumis- ja majoitustilat. Esteettömyysasetuksen velvoitteet kohdentuvat rakennukseen ja sen tonttiin tai rakennuspaikkaan. Vähimmäisvaatimusten tarkoituksena on edistää jokaisen mahdollisuutta osallistua yhteiskunnan toimintoihin, käyttää palveluita, työskennellä, valita asuinpaikkansa ja asua kotonaan. Asetuksen perustelumuihistiossa on kuvattu säännösten tavoitteita ja soveltamistilanteita.¹⁴ Ympäristöministeriö on laatinut ohjeen, johon on koottu esteettömyysasetuksen säännökset ja niiden soveltamiseen liittyvät suositukset. Ohjeen tarkoituksena on selventää asetuksen sisältöä, tarjota esimerkkejä asetuksen mukaisista ratkaisuista ja kannustaa esteettömiin ratkaisuihin.¹⁵ Esteettömyysasetus perustelumuihistioineen ja ympäristöministeriön ohje rakennuksen esteettömyydestä ovat osa YK:n vammaissopimuksen kansallista toteutusta. Ympäristöministeriön asuin-, majoitus- ja työtiloja koskevalla asetuksella säädetään (ympäristöministeriön asetus asuin-, majoitus- ja työtiloista 1009/2017) kyseisten tilojen suunnittelusta ja rakentamisesta, mutta varsinaiset esteettömyyttä koskevat säännökset ovat esteettömyysasetuksessa.

Ympäristöministeriön asetuksilla säädetään rakennuksen käyttöturvallisuudesta (1007/2017 myöhemmin käyttöturvallisuusasetus) ja paloturvallisuudesta (848/2017 myöhemmin paloturvallisuusasetus). Esteettömyyteen liittyviä säännöksiä on edellä mainituissa asetuksissa. Esimerkiksi käyttöturvallisuusasetuksessa on portaita, kaiteita ja

14 Ympäristöministeriö 2017. Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä, perustelumuihistio. [https://ym.fi/documents/1410903/38439968/Muistio_esteettomyys-DD662E4B_C2BA_4A99_91FC_6137B4DA3441-127523.pdf/d668667d-6876-59fe-c598-9ee9b4b33b24/Muistio_esteettomyys-DD662E4B_C2BA_4A99_91FC_6137B4DA3441-127523.pdf?t=1603260122680]. Viitattu 4.5.2021.

15 Ympäristöministeriö 2018. Esteettömyys. Ympäristöministeriön ohje rakennuksen esteettömyydestä.

käsijohteita koskevat säännökset (2 Luku) sekä valoisuutta ja valaistusta koskevat säännökset (3 Luku) ja paloturvallisuusasetuksessa on uloskäytävien mittoja sekä poistumiseen tarvittavien uloskäytävien määrää koskevat säännökset (6 Luku). Ympäristöministeriön asetuksessa rakennuksen ääniympäristöstä (796/2017) säädetään rakennusten ääneneristyksestä, melun- ja värinäntorjunnasta sekä ääniolosuhteista ja rakennusten virkistykseen käytettävien piha- ja oleskelualueiden sekä oleskeluun käytettävien parvekkeiden ääniolosuhteista.

Korjausrakentamisessa noudatetaan MRL:n lisäksi rakennusperinnön suojelemisesta koskevaa lakia (498/2010), jos kohde on suojeltu rakennusperintölain nojalla. Muuten noudatetaan MRL:ia ja silloinkin kohde voi olla suojeltu kaavalla tai muuten kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi todettu. Rakennusperintölain mukaisessa suojeluharkinnassa otetaan huomioon mm. esteettömyys. Rakennusperintölain mukaisesta suojelusta voidaan rakennusperintölain 10 a §:n nojalla poiketa ja poikkeamisen peruste voi liittyä muun muassa esteettömyyteen.

Asuinrakennusten ja huoneistojen korjausavustuksista annetussa laissa (1087/2016) säädetään valtion varoista myönnettävistä avustuksista hissien jälkiasentamiseen, liikkumisten poistamiseen asuinrakennuksissa sekä iäkkäiden ja vammaisten henkilöiden asuntojen korjaamiseen. Avustuksilla mahdollistetaan liikuntavammaisen henkilön pääsy asuinrakennukseen, siinä oleviin asuntoihin tai muihin tiloihin (2 §). Avustukset myöntää Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA (10 §). Avustusta myönnetään vain sellaiseen toimenpiteeseen, jonka rahoittamiseksi hakijalla ei ole oikeutta saada muuta julkista tukea. Avustusta ei myönnetä siltä osin kuin hakijalla on oikeus saada tässä laissa tarkoitettuista hyväksyttävistä kustannuksista hyvitystä vakuutussopimuksen tai muun sopimuksen perusteella, lain nojalla tai muulla vastaavalla perusteella (5 §), esimerkiksi vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987, myöhemmin vammaispalvelulain) perusteella. Valtioneuvosto on antanut tarkentavan asetuksen asuinrakennusten ja asuntojen korjausavustuksista (1373/2016), jonka mukaan avustusta voidaan myöntää sellaisessa asunnossa toteutettavaan toimenpiteeseen, jossa pysyvästi asuvaan ruokakuntaan kuuluu vähintään yksi vähintään 65-vuotias henkilö, tai henkilö, jolla vamman tai sairauden vuoksi on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista (1 §). Asetuksessa on säädetty myös tulorajoista (4 §) ja varallisuuden huomioimisesta avustusten myöntämisessä (5 §).

Asunto-osakeyhtiölain (1599/2009) 5 luvun mukaan osakkeenomistajalla on oikeus tehdä kustannuksellaan muutoksia osakehuoneistossa. Yhtiö tai toinen osakkeenomistaja voi kuitenkin asettaa muutostyölle ehtoja, jos työ voi vahingoittaa rakennusta tai aiheuttaa muuta haittaa yhtiölle tai toiselle osakkeenomistajalle. Yhtiö tai toinen osakkeenomistaja voi myös kieltää muutostyön, jos työn suorittaminen olisi kohtuutonta, kun otetaan huomioon aiheutuvan haitan määrä ja osakkeenomistajalle koituva hyöty.

Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016) 71 §:n mukaisesti hankinnan kohdetta kuvaavat määritelmät sekä niihin mahdollisesti sisältyvät tekniset eritelmät on esitettävä hankintailmoituksessa, tarjouspyynnössä, neuvottelukutsussa tai näiden liitteissä ja niissä on vahvistettava rakennusurakoilta, palveluilta tai tavaroilta vaadittavat ominaisuudet. Kun hankinnan kohde on tarkoitettu luonnollisten henkilöiden käyttöön, on hankintalain mukaan hankinnan kohde pääsääntöisesti määriteltävä siten, että otetaan huomioon esteettömyys vammaisille käyttäjille sekä kaikkien käyttäjien vaatimukset täyttävä suunnittelu. Julkisten hankintojen osalta hankinnan kohdetta kuvaavilla vähimmäisvaatimuksilla voidaan ottaa huomioon vammaisten käyttäjien tarpeet ja muut käyttäjiä koskevat esteettömyys ja muut vaatimukset. Esteettömyysnäkökohdat ovat tärkeitä etenkin rakennusurakoissa. Rakennusurakoissa vaatimukset voivat liittyä vammaisten henkilöiden rakennuksiin pääsemiseen, liikennevälineiden kaluston hankinnassa helpoon saavutettavuuteen tai laitteiden hankinnassa helppokäyttöominaisuuksiin.¹⁶ Sopimuksen synnyttä tilaajan velvollisuuksiin kuuluu valvoa, että hankinta toteutuu sopimusehtojen mukaisesti ja sopimusrikkomuksen esiin tullessa reklamoitava tai purettava sopimus, mikäli sopimusrikkomus on olennainen.

Sisäilmaesteettömyydestä säädetään mm. terveydensuojelulaissa (763/1994, 7 luku asunnon ja muun oleskelutilan sekä yleisten alueiden terveydelliset vaatimukset), terveydensuojeluasetuksessa (1280/1994), sosiaali- ja terveysministeriön asetus asunnon ja muun oleskelutilan terveydellisistä olosuhteista sekä ulkopuolisten asiantuntijoiden pätevyysvaatimuksista (545/2015) sekä ympäristöministeriön asetuksessa uuden rakennuksen sisäilmastosta ja ilmanvaihdesta (1009/2017).

16 Kempainen Erkki 2020. Esteettömyys: käyttäjän tiedosta tutkimukseen ja lainsäädäntöön. Hallinnon Tutkimus 39 (3), 221–228, 2020.

Kuvio 4. YK:n vammaissopimuksen 9 artiklaa (Esteettömyys ja saavutettavuus) vastaava kansallinen lainsäädäntö

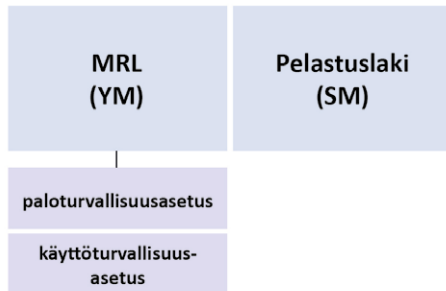
MRL (YM)	Terveysturvallisuuslaki (STM)	Laki korjaus- avustuksista (YM)	Asunto- osakeyhtiölaki (OM)	Laki rakennusperinnön suojaamisesta (YM)	Hankintalaki (TEM)
esteettömyysasetus	terveysturvallisuus- asetus	korjausavustusasetus			
paloturvallisuusasetus	asetus asunnon ja muun oleskelutilan terveydellisiä olosuhteista ...				
käyttöturvallisuus- asetus					
sisäilmasto- ja ilmanvaihtoasetus					

11 artikla Vaaratilanteet ja humanitaariset hätätilat

Pelastuslain (379/2011) 18 §:n mukaan asuinrakennuksissa ja tiloissa, joissa asuvien toimintakyky on tavanomaista huonompi (palvelu- ja tukiasuminen), toiminnanharjoittajan on etukäteen laadittu selvityksiä ja suunnitelmiä ja niiden perusteella toteutettuihin toimenpiteisiin huolehdittava, että asukkaat ja hoidettavat henkilöt voivat poistua turvallisesti tulipalossa tai muussa vaaratilanteesta itsenäisesti tai avustettuina. Pelastuslain 19 §:n mukaisesti toiminnanharjoittajan on laadittava selvitys siitä, miten rakennuksen tai tilan käyttötapa ja henkilöiden rajoittunut, heikentynyt tai poikkeava toimintakyky sekä muut poistumisturvallisuuteen vaikuttavat tekijät otetaan huomioon tulipaloihin ja muihin vaaratilanteisiin varautumisessa ja poistumisjärjestelyissä (*poistumisturvallisuusselvitys*). Rakennusluvan yhteydessä kohteeseen laadittu turvallisuusselvitys vastaa poistumisturvallisuusselvitystä.

Ympäristöministeriön asetuksilla säädetään rakennuksen käyttöturvallisuudesta (ympäristöministeriön asetus rakennuksen käyttöturvallisuudesta 1007/2017) sekä paloturvallisuudesta (ympäristöministeriön asetus rakennusten paloturvallisuudesta 848/2017).

Kuvio 5. YK:n vammaissopimuksen 11 artiklaa (Vaaratilanteet ja humanitaariset hätätilat) vastaava kansallinen lainsäädäntö

19 artikla Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 15 § velvoittaa viranomaisia, koulutuksen järjestäjiä, työnantajia sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoajia tekemään asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa asioida viranomaisissa sekä saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia tavaroita ja palveluita samoin kuin suoriutua työtehtävistä ja edetä työuralla.

Yhdenvertaisuuslaki koskevassa hallituksen esityksessä¹⁷ viitataan kyseisen säännöksen osalta muun muassa YK:n vammaissopimukseen, jonka mukaan kohtuullisilla mukautuksilla tarkoitetaan tarvittaessa yksittäistapauksissa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä, joilla ei aiheuteta suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta ja joilla varmistetaan vammaisten ihmisten mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoi-keuksia ja perusoikeuksia yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Hallituksen esityksessä todetaan, että kohtuulliset mukautukset on käsitteellisesti erotettava yleis- ja pysyväisluonteisista esteettömyystoimenpiteistä, joista säädetään muualla lainsäädännössä. Edelleen hallituksen esityksessä todetaan, että mukautusten tulee olla kulloisessakin tilanteessa tarvittavia. Mukautukset ovat luonteeltaan tapauskohtaisia ja niiden tulee vastata kyseisessä konkreettisessa tilanteessa vammaisen ihmisen tarpeisiin. Toimenpide on ”tarvittava” esimerkiksi silloin, kun jokin palvelu ei ole vammaisen ihmisen saatavilla muihin henkilöihin verrattuna vastaavalla tavalla ilman mukautusta.

¹⁷ Hallituksen esitys eduskunnalle yhdenvertaisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 19/2014 vp), s. 79–80.

Hallituksen esityksen mukaan sääntely ei edellytä, että olosuhteet, joissa esimerkiksi palveluja tarjotaan, ovat kohtuullisten mukautusten tekemisen jälkeen vammaisille ihmisille täsmälleen samanlaiset kuin muille asiakkaille. Olennaista on, että palvelut tulevat mukautuksilla vammaisten ihmisten saataville. Viimekätisen päätöksen siitä, miten tai millainen mukautus toteutetaan, tekee mukautuksiin velvoitettu toimija.

Hallituksen esityksessä huomautetaan, että mukautusten luonteeseen kuuluu, että niiden toteuttaminen ei muodostu kohtuuttomaksi. Selvää on, että mukautusten toteuttamisesta aiheutuvat kustannukset ja muut merkitykselliset seikat huomioon ottaen kohtuuttomaksi muodostuvien mukautusten tekemiseen ei ole velvollisuus. Mukautusten kohtuullisuutta arvioitaessa huomioon otetaan vammaisen ihmisen tarpeiden lisäksi toimijan koko, taloudellinen asema, toiminnan luonne ja laajuus sekä mukautusten arvioidut kustannukset ja mukautuksia varten saatavissa oleva tuki. Mukautusten kohtuullisuutta arvioidaan kokonaisuutena ottaen huomioon konkreettisesti tilanteessa olennaiset seikat.

Vammaissopimuksen toimeenpanoa valvovan komitean esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskevan yleiskommentin nro. 2 mukaan esteettömyys ja saavutettavuus koskevat ryhmiä, kun taas kohtuullinen mukauttaminen koskee yksilöitä. Tämä tarkoittaa, että velvollisuus varmistaa esteettömyys ja saavutettavuus on ennakoon täytettävä velvollisuus (ns. ex ante – velvollisuus). Mikäli esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskevien standardien noudattamisella ei voida taata saavutettavuutta, voidaan soveltaa kohtuullista mukauttamista (kohta 25). Kohtuullisen mukauttamisen velvollisuutta on noudatettava siitä lähtien, kun vammaisen henkilö tarvitsee sitä tietyssä tilanteessa voidakseen kyseisessä yhteydessä nauttia oikeuksistaan yhdenvertaisesti muiden kanssa, esim. koulussa ja työpaikalla (niin sanottu ex nunc – velvollisuus). Kohtuullista mukauttamista voidaan käyttää keinona varmistaa esteettömyys ja saavutettavuus yksittäisen vammaisen henkilön kannalta tietyssä tilanteessa (kohta 26).¹⁸

Apuvälineet ovat esteettömyyttä tukevia erityisratkaisuja. Apuvälineitä luovutetaan pääosin terveyden- mutta osin myös sosiaalihuollossa ja kehitysvammaisten erityishuollossa. Asunnonmuutostyöt kuuluvat sosiaalihuoltoon. Terveydenhoitolain (1326/2010) 29 §:n mukaan kunnan on järjestettävä lääkinällinen kuntoutus, johon kuuluvat mm. apuvälinepalvelut. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asetuksella on annettu tarkempia säännöksiä apuvälineiden luovutuksen perusteista ja apuvälineen tarpeen arvioinnista (1363/2011). Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön lisäksi apuvälineiden luovuttamisesta on säädetty

18 General comment No. 2 (2004) – Article 9: Accessibility [https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/4&Lang=en]. Viitattu 27.5.2021. Yleiskommentti on julkaistu suomenkielisenä käännöksenä osoitteessa: [https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/@Bin/5996326/CRPD%20komitean%20yleiskommentti%20_FIN%20esteetto%cc%88myys%20ja%20saavutettavuus]. Viitattu 27.5.2021.

Kansaneläkelaitosta, opetustointa, työhallintoa sekä eräitä vakuutuksia (mm. työtapa-turma- ja ammattitautilain sekä liikennevakuutuslaki) koskevassa lainsäädännössä.

Vammaispalvelulain mukaan kunnan on korvattava vaikeavammaiselle henkilölle asunnon muutostöistä sekä asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta hänelle aiheutuvat kohtuulliset kustannukset, jos hän vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee näitä toimenpiteitä suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista (9 §). Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun asetuksen (759/1987, myöhemmin vammaispalveluasetus) 12 §:n mukaan korvattavia asunnon muutostöitä ovat henkilön vamman tai sairauden vuoksi suoritettavat välttämättömät rakennustyöt kuten ovien leventäminen, luiskien rakentaminen, kylpyhuoneen, WC:n ja vesijohdon asentaminen, valaistusmuutostyöt ja kontrastien lisääminen, kiinteiden kalusteiden ja rakennus- ja sisustusmateriaalien muuttaminen sekä vastaavat muut henkilön vakituksessa asunnossa suoritettavat rakennustyöt. Asunnon muutostyöksi katsotaan asetuksen mukaan myös muutostöiden suunnittelu sekä esteiden poistaminen asunnon välitöistä lähiympäristöstä. Korvattavia asuntoon kuuluvia välineitä ja laitteita ovat nostolaitteet, hälytyslaitteet tai vastaavat muut asuntoon kiinteästi asennettavat välineet ja laitteet. Kunta voi myös antaa asuntoon kuuluvia välineitä tai laitteita korvauksetta vaikeavammaisen henkilön käytettäväksi.¹⁹

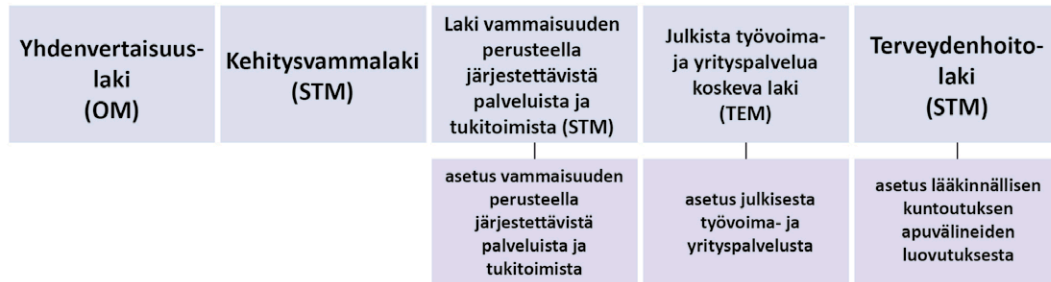
Kehitysvammaisten erityishuoltoa koskevassa laissa (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977) 2 §:ssä säädetään erityishuoltoon kuuluvien palvelujen, mm. henkilökoh- taisten apuneuvojen ja apuvälineiden järjestämisestä.

Julkista työvoima- ja yrityspalvelua koskevan lain (laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 916/2012) 10 luku 3 §:n (29.12.2016/1456) mukaisesti työ- ja elinkeinotoimisto voi myöntää työolosuhteiden järjestelytukea työnantajalle, jos työhön palkattavan tai työssä olevan henkilön vamma tai sairaus edellyttää työvälineiden hankkimista tai työpaikalla tehtäviä muutoksia ja hankinnasta tai muutoksesta työnantajalle aiheutuvia kustannuksia on pidettävä työnantajan taloudellinen tilanne huomioon ottaen merkittävinä. Työolosuhteiden järjestelytukea voidaan myöntää myös korvaamaan toisen työntekijän antamaa apua. Elinkeinotoimintaa harjoittavalle työnantajalle työolosuhteiden järjestelytuki myön- netään valtiontukien yleisen ryhmäpoikkeusasetuksen mukaisena tukena.

Työolosuhteiden järjestelytukena korvattavista kustannuksista, tuen enimmäismäärästä ja -kestosta sekä menettelystä tukea myönnettäessä säädetään valtioneuvoston asetuksella (valtioneuvoston asetus julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 1073/2012).

19 THL. Vammaispalvelujen käsikirja. [<https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/asuminen/asunnon-muutostyot>]. Viitattu 30.4.2021.

Kuvio 6. YK:n vammaissopimuksen 19 artiklaa (Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä) vastaava kansallinen lainsäädäntö

20 artikla Henkilökohtainen liikkuminen

Liikennepalveluja koskevan lain (laki liikenteen palveluista 320/2017, myöhemmin liikennepalvelulaki) 26 a §:n (9.4.2021/299) säädetään taksiliikenteen erityisryhmien kuljettajakoulutuksesta ja koulutustodistuksesta. Traficom on antanut tarkentavan määräyksen koulutuksen sisällöstä.²⁰ Liikennepalvelulain 150 §:n mukaan henkilöliikennettä tarjoavan luvanhaltijan sekä välityspalvelun ja yhdistämispalvelun tarjoajan on huolehdittava siitä, että seuraavat tiedot ovat sähköisessä muodossa saatavissa: toimintarajoitteisten matkustajien käytettävissä olevat palvelut ja heidän avustamisensa, kaluston esteettömyys sekä varusteet, jotka helpottavat matkustajan kulkuneuvoon pääsyä ja vuorovaikutusta kuljettajan kanssa. Liikennepalvelulain 151 §:n 2 kohdan mukaan kuljettaja varmistaa matkustajan turvallisen ajoneuvoon tulon ja siitä poistumisen ja tarjoaa hänelle hänen tarvitsemaansa apua, ja 4 kohdan mukaisesti kuljettajalla tulee olla kyky ottaa huomioon matkustajan toimintarajoituksista johtuvat erityiset tarpeet.

Joukkoliikenteen lisäksi vammaiset henkilöt tarvitsevat myös erityispalveluja. Vammaisten henkilöiden kuljetuspalvelut järjestetään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 23 §:n ja vammaispalvelulain 8 §:n nojalla. Vammaispalveluasetuksessa säädetään kuljetuspalvelujen laajuudesta ja sisällöstä. Asetuksen mukaan kuljetuspalveluja on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle siten, että hänellä on mahdollisuus suorittaa välttämättömien työhön ja opiskeluun liittyvien matkojen lisäksi vähintään kahdeksantoista yhdensuuntaista joka-päiväiseen elämään kuuluvaa matkaa kuukaudessa (6 §).

²⁰ Traficom 2021. Määräys taksiliikenteen erityisryhmien kuljettajakoulutuksesta. [https://www.traficom.fi/sites/default/files/media/regulation/M%C3%84%C3%84R%C3%84YS_FI_Taksiliikenteen%20erityisryhmien%20kuljettajakoulutus.pdf]. Viitattu 4.5.2021

Tieliikennelain (729/2018) 7 luvun 190 §:n mukaan liikkumisesteisen pysäköintitunnus voidaan myöntää sellaiselle vaikeasti liikkumisesteiselle tai sellaisen vaikeasti liikkumisesteisen henkilön kuljettamista varten, jolla on näkövamma tai jonka vammasta aiheutuu haittaa liikuntakyvylle. Valtioneuvoston pysäköintitunnuksen myöntämisen edellytyksistä koskevassa asetuksessa annetaan tarkempia säännöksiä edellytyksenä olevan vamman vaikeusasteesta ja siitä aiheutuvasta haitasta (Valtioneuvoston asetus liikkumisesteisen pysäköintitunnuksen myöntämisen edellytyksistä 471/2020).

Tieliikennelain 39 §:n mukaisesti, mikäli ajoneuvossa on liikkumisesteisen pysäköintitunnus tai vastaava ulkomaalainen tunnus, ajoneuvon saa pysäköidä liikennemerkillä osoitusta kiellostä tai rajoituksesta huolimatta: 1) maksulliselle pysäköintipaikalle maksua suorittamatta; 2) alueelle, jossa pysäköinti on kielletty tämän tieliikennelain liitteen 3.3 mukaisella liikennemerkillä C38 tai C39; 3) rajoitusta pidemmäksi ajaksi alueelle, jossa pysäköinnin enimmäisaikaa on rajoitettu.

Maastoliikennelain (1710/1995) 4 §:n mukaisesti vaikeasti liikuntavammaisella ja tämän saattajalla on oikeus liikkua maastossa moottorikäyttöisellä ajoneuvolla ilman maanomistajan tai haltijan lupaa. Poikkeuksella on haluttu mahdollistaa vammaisten henkilöiden pääsy luontoon virkistäytymään esim. mönkijän tai moottorikelkan kyydissä.²¹

Vammaispalveluasetuksen 17 §:n mukaan korvausta muiden kuin lääkinnällisen kuntoutuksen piiriin kuuluvien välineiden, koneiden tai laitteiden hankkimisesta aiheutuviin kustannuksiin suoritetaan sellaiselle vammaiselle henkilölle, joka tarvitsee niitä vammansa tai sairautensa johdosta liikkumisessa, viestinnässä, henkilökohtaisessa suoriutumisessa kotona tai vapaa-ajan toiminnoissa.

Yhdenvertaisuuslain 3 luku 8 §:n mukaan ketään ei saa syrjiä terveydentilan tai vammaisuuden perusteella. Välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi tässä laissa tarkoitettua syrjintää on häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä. Tämä kohta velvoittaa huomioimaan, että vammaisuus, toimintakyky tai terveydentila eivät estä julkisten palveluiden, kuten kansallispuistojen ja retkeilykohteiden esteetöntä käyttöä.

Liikuntalakiin (390/2015) on kirjattu velvoite huomioida yhdenvertaisuus ja tasa-arvo toiminnan lähtökohtina (1 luku 2 § 2 mom.).

21 Sosiaali- ja terveysministeriö 2021. Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen: YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2020–2023. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:2. [<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162687>]. Viitattu 30.4.2021.

Kuvio 7. YK:n vammaissopimuksen 20 artiklaa (Henkilökohtainen liikkuminen) vastaava kansallinen lainsäädäntö

EU:n matkustajien oikeuksia koskevissa asetuksissa säädetään esimerkiksi vammaisten ja liikuntarajoitteisten henkilöiden oikeudesta maksuttomaan apuun asemilla ja kulkuneuvoissa tietyissä tilanteissa. EU:n asetukset sisältävät säännöksiä vammaisten ja liikuntarajoitteisten henkilöiden oikeuksista laiva-, lento-, linja-auto- ja junaliikenteessä. Seuraavissa asetuksissa säädetään matkustajien oikeuksista, mukaan lukien vammaisten ja liikuntarajoitteisten matkustajien oikeuksista, seuraavissa asetuksissa:

- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus matkustajille heidän lennolle pääsynsä epäämisen sekä lentojen peruuttamisen tai pitkäaikaisen viivästymisen johdosta annettavaa korvausta ja apua koskevista yhteisistä säännöistä (EY N:o 261/2004) Tämä asetus koskee rajatusti tiedonantoa ja huolenpitoa sekä hyvin rajatusti vammaisten ja liikuntarajoitteisten oikeuksia.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus vammaisten ja liikuntarajoitteisten henkilöiden oikeuksista lentoliikenteessä (EY N:o 1107/2006)
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus rautatieliikenteen matkustajien oikeuksista ja velvollisuuksista (EY N:o 1371/2007 ja EU 2021/782, joka astuu voimaan 7.6.2023).
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus matkustajien oikeuksista meri- ja sisävesiliikenteessä (EU N:o 1177/2010)
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus matkustajien oikeuksista linja-autoliikenteessä (EU N:o 181/2011)

Euroopan unionin esteettömyysdirektiivi (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2019/882) vaatii, että viranomaiset ja yksityinen sektori tekevät tietyt tuotteet ja palvelut esteettömiksi. Direktiivin soveltamisalaan kuuluvien tuotteiden ja palvelujen kansallinen sääntely kuuluu useamman ministeriön toimialaan. Valtioneuvoston linjauksen mukaisesti sosiaali- ja terveysministeriö vastaa direktiivin toimeenpanon koordinaatiosta ja muut ministeriöt osallistuvat valmisteluun oman toimialansa mukaisesti. Sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä valmistelee ehdotuksen siitä, miten direktiivi saatetaan osaksi Suomen lainsäädäntöä. Valmistelun aikana kuullaan sidosryhmiä mahdollisimman

kattavasti. Esteettömyysvaatimusten tulee olla voimassa 28.6.2022. Esteettömyysdirektiivi koskee muun muassa seuraavia tuotteita: tietokoneet ja niiden käyttöjärjestelmät, itsepalvelupäätteet (kuten maksupäätteet, pankki- ja lippuautomaatit), älypuhelimet, audiovisuaalisen median palveluihin pääsyyn käytettävät laitteet (kuten digiboksi, digi-tv), sähköisten kirjojen lukemiseen tarkoitetut laitteet. Palvelujen osalta direktiivi koskee muun muassa seuraavia palveluita: tietoliikenne- ja viestintäpalvelut, liikenteeseen liittyvät palvelut, kuten verkkosivustot ja mobiilisovellukset, sähköiset matkaliput ja niiden ostaminen, reaaliaikaiset matkustustiedot, kuluttajapankkipalvelut, sähköiset kirjat ja niiden käyttämiseen tarkoitetut ohjelmistot, verkkokauppa. Esteettömyysdirektiivi on otettava huomioon myös seuraavissa asioissa: hätänumeroon (112) soittaminen, julkiset hankinnat ja rakennettu ympäristö.²²

Yhteenvedona voidaan todeta, että kansallisessa lainsäädännössä YK:n vammaissopimuksen mukainen esteetön toimiminen, kuten mahdollisuus osallistua yhteiskunnan toimintoihin, käyttää palveluita, työskennellä, valita asuinpaikkansa ja asua kotonaan, on huomioitu eri hallinnon alojen lainsäädännössä. Rakennetun ympäristön esteettömyydestä on säädetty lähinnä ympäristölainsäädännössä, kuten MRL:ssä ja sen nojalla annetuissa asetuksissa, ensisijaisesti esteettömyysasetuksessa. Esteettömyysasetus kattaa mm. rakennuksen sisään tuloväylät, sisäänkäynnin, ovet, rakennuksen sisällä olevat kulkuväylät, tietyin edellytyksin hissin ja sen mitat, WC- ja pesutilat sekä kokoontumis- ja majoitustilat. Asetuksen velvoitteet kohdentuvat rakennukseen ja sen tonttiin tai rakennuspaikkaan. Sen sijaan julkisten ulkotilojen, kuten katujen, puistojen ja luontokohteiden, esteettömyydestä ei ole olemassa lainsäädäntöä. Yhdenvertaisuuslain mukaiset kohtuulliset mukautukset ovat tapauskohtaisia, joten ne tulee erottaa yleis- ja pysyväisluonteisista esteettömyystoimenpiteistä, joista säädetään muualla lainsäädännössä. Vaikeavammaiselle tarkoitetuista tavanomaisten elämäntoimintojen kannalta välttämättömistä kotiin tehtävistä muutostöistä ja asuntoon kuuluvien laitteiden ja välineiden hankkimisesta säädetään vammaispalvelulaissa. Euroopan unionin esteettömyysdirektiivin soveltamisalaan kuuluvien tuotteiden ja palvelujen kansallinen sääntely kuuluu useamman ministeriön toimialaan. Sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä valmistelee parhaillaan ehdotusta, miten direktiivi saatetaan osaksi Suomen lainsäädäntöä.

22 Sosiaali- ja terveysministeriö. Esteettömyysdirektiivi. [<https://stm.fi/esteettomyysdirektiivi>]. Viitattu 18.10.2021.

2.3 Lainsäädäntö- ja ohjaustarpeet

Lainsäädännön osalta kyselyiden ja paneelien myötä nousi esiin seikkoja, joista ei ole säädetty sekä seikkoja, joista tulisi säätää tarkemmin. Ohjauksen osalta nousi esiin seikkoja, joista säädetään lainsäädännössä, mutta käytännössä ne jäävät toteutumatta. Tähän raportin lukuun on koottu kyselyissä (liitteet 1 ja 2) ja kokemustoimijapaneeleissa (liitteet 3 ja 4) sekä asiantuntijatilaisuudessa (liite 5) esiin nousseet lainsäädäntö- ja ohjaustarpeet.

2.3.1 Esteettömyyttä ei huomioida kokonaisvaltaisesti

Lainsäädännössä tulisi huomioida ympäristötekijöiden vaikutus toimintakyvyn eri ulottuvuuksiin: fyysiseen, psyykkiseen, kognitiiviseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn.²³ Liikkumisympäristön esteettömyyden lisäksi huomiota tulisi kiinnittää aistiesteettömyyteen sekä ymmärtämisen esteettömyyteen.²⁴ Voimassa olevassa lainsäädännössä esteettömyys huomioidaan liian kapea-alaisesti, lähinnä liikkumisen esteettömyyden alueita korostaen. Aistivimmat eivät tule riittävästi huomioiduiksi. Esimerkiksi kuulo- ja näkövammaisten esteettömyyden toteutumisen vaatimukset ovat vähäisiä ja liian yleisellä tasolla. Rakennuslupaan ei kuulu mm. pintamateriaalien, opastuksen, valaistuksen esteettömyysvaatimukset. Jää pääsuunnittelijan ja muiden suunnittelijoiden ammattitaidon varaan, toteutuuko esteettömyys niiden osalta.

*"Kokonaisvaltaisen esteettömyyden määritelmän ja siihen perustuvan ohjauksen puute aiheuttaa sen, että jotkut esteettömyyttä tarvitsevat ovat huomattavasti yhdenvertaisemmassa asemassa kuin toiset."*²⁵

2.3.2 Esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö kaipaa tarkennuksia

Maankäyttö- ja rakennuslaissa säädetään rakennusten olennaisista teknisistä vaatimuksista. Esteettömyysasetus sisältää uuden rakennuksen rakentamista, rakennuksen korjaus- ja muutostyötä sekä rakennuksen käyttötarkoituksen muutosta koskevia maankäyttö- ja rakennuslakia tarkentavia säännöksiä.

23 THL. Mitä toimintakyky on? [<https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on>]. Viitattu 28.6.2021.

24 Rakennustieto 2019. Esteetön rakennus ja ympäristö. Toimittanut Niina Kilpelä, s. 8.

25 1. kyselyn vastaajan mielipide

Kuvio 8. Tarkennuksia lainsäädäntöön.

Esteettömyysasetuksen vaatimukset koskien **kulkuväylää**, joka johtaa rakennukseen tontin tai rakennuspaikan rajalta sekä tilasta ja alueelta, joka palvelee rakennuksen käyttöä, koetaan osittain puutteellisiksi. Kyselyissä tuotiin esiin myös se, ettei kulkuväylää koskevat vaatimukset aina toteudu. Esimerkiksi paikoitushalleihin saattaa olla esteelliset kulkuyhteydet uusissakin rakennuksissa.

Luiskasta ei ole riittävästi säännöksiä, jotta se toteutuisi täysin esteettömänä. Esimerkiksi luiskien vähimmäisleveys on säädetty, muttei käsijohteiden paikkaa suhteessa luiskaan, jolloin käsijohteeseen ulottuminen ei aina onnistu. Leveä kaide saattaa estää käsijohteeseen ulottumisen, vaikka käyttöturvallisuusasetuksen säännökset "Tarvittaessa on oltava kaksi käsijohdetta päällekkäin lasten ja pyörätuolilla liikkuvien huomioon ottamiseksi. Käsijohteesta on saatava tukeva ote" toteutuisivat. Esteettömän luiskan esteettömyyden tulkinta jää rakennusvalvonnalle ja lopputulos ei ole aina esteetön, koska heillä on yksittäistapauksissa laaja soveltamisvalta.

Käyttöturvallisuusasetuksen säännökset portaista eivät riitä. Kulkuväylillä olevien **portaiden** helppokulkuisuus ei aina toteudu. Portaissa ei ole aina molemmin puolin käsijohteita. Kaikkien portaiden askelmien etureunoihin tulisi vaatia aina kontrastiraidat. Asetuksessa määritelty kulkuväylän pinnan ominaisuuksista (tasainen, kova ja luistamaton) ei riitä takaamaan esteetöntä kulkua.

Työmaiden yhteydessä toteutettavien **tilapäisten kulkureittien** esteettömyydestä tulisi olla esteettömyyteen liittyvät säännökset.

Kulkureittien kunnossapitoon esteettöminä vuoden ympäri toivotaan säännöksiä.

Esteettömän autopaikan sijainnin enimmäisetäisyys sisäänkäynnistä tulisi määritellä. Kaikissa taloyhtiöissä ei nykyinen säännös esteettömien autopaikkojen määrästä ole riittävä, koska on jouduttu arpomaan paikan käyttäjä. Tulisi kieltää esteettömän autopaikan käyttö lumenkasauspaikkana tai korjaustöihin liittyvänä tilapäisenä varastointipaikkana.

Saattoliikenteen pysähtymispaikasta tulisi olla esteettömyyteen liittyviä säännöksiä. Niiden tulisi koskea saattoliikenteen pysähtymispaikan sijaintia, kokoa sekä vapaata tilaa korkeussuunnassa, jotta sitä pystytään käyttämään myös isojen taksien pysähdyspaikkana.

Esteettömyysasetuksessa säädetään, että **ulko-oven** avautumispuolen etäisyys seinän sisänurkasta tai muusta kiinteästä esteestä on oven ulkopuolella oltava vähintään 400 millimetriä. Sama vaatimus tarvittaisiin ulko-oven sisäpuolelle ja sisätiloissa olevien yleisten tilojen **sisäoviin**. Ulko-oven edessä olevan tasanteen kokovaatimuksena tulisi olla vähintään 1800 mm x 1800 mm.

”Kulkureittien kaltevuudet sisäänkäynnille voivat olla niin jyrkkiä, että ovelta lähtee pyörätuoli valumaan, kun avaa ovea.”²⁶

Esteettömyysasetuksen mukaan rakennuksen ulko-oven ja asuinrakennuksen käyttöä palvelevan tilan oven on toimittava siten, että liikkumis- tai toimimisesteinen henkilö voi sen helposti avata. Helposti avattava pitäisi määritellä tarkemmin, jotta vältetään siltä, että liian painavia ja hankalasti avattavia ovia on uusissakin rakennuksissa, eikä sähköisesti avautuvia ovia käytetä esteetöntä kulkua mahdollistamaan.

Esteettömyysasetuksessa ei säädetä **hissin** varusteista mm. induktiosilmukasta tai taktiili- ja ääniopasteista, koska niitä säädetään hissistandardissa. Tähän kuitenkin toivotaan tarkennuksia, jotta ratkaisusta tulisi esteettömiä. Asetuksessa säädetty hissien

26 1. kyselyn vastaajan mielipide

vähimmäismitat, leveys ovisivulta 1100 mm ja syvyys 1400 mm, eivät riitä sähköisille liikumisen apuvälineille. Suuremmat hissikoot ja hissien oven edessä tarvittava halkaisijaltaan 1500 mm vapaa tila kääntymiseen mainitaan vain asetuksen soveltamisen ohjeessa, jolloin ne jäävät toteutumatta. Opastettu esteetön kulkureitti sisäänkäynniltä hissille tulisi olla vaatimuksena.

Esteettömyysasetuksen sallimat lievemmat vaatimukset pientaloille johtavat siihen, että uusia kokonaan esteettömiä omakotitaloja toteutuu vain vähän. Pientaloissa tulisi vaatia varautumista esteettömyyden toteuttamiseen ja vaatia **hissivarausta** kaksikerroksisiin pientaloihin.

Käyttöturvallisuusasetuksen **valoisuutta ja valaistusta** koskevat säännökset eivät ole riittäviä. Tarkempia säännöksiä tarvitaan valaistuksesta, tummuuseroista ja huomiomerkinnoista, jotta rakennetusta ympäristöstä tulisi nykyistä esteettömämpää näkövammaisille ja henkilöille, joilla tilojen hahmottaminen on hankalaa. Liiketunnistimella toimivien valojen esteettömyyttä parantavista käyttötilanteista voisi olla säädetty asetustasolla.

Esteettömyysasetuksessa vaaditaan **äänensiirtojärjestelmä** kokoontumistiloihin silloin, kun niissä on äänentoistojärjestelmä. Kyselyn vastaajat toivat esiin sen, että tämä ei riitä takaamaan hyviä kuunteluolosuhteista kuulovammaisille yleisölle avoimissa tiloissa eikä asuinrakennusten yhteistiloissa. Lisäksi mainittiin, että hisseihin pitäisi vaatia äänensiirtojärjestelmän asentaminen.

Asetus rakennuksen ääniympäristöstä ei sisällä vaatimuksia **ääniympäristöstä**, joka takaisi esteettömän kuulemisen kuulovammaisille.

Sisäilman esteettömyyttä koskevat säännökset ovat hajallaan. Sisäilman esteettömyyteen liittyviä säännöksiä ovat mm. säännökset terveydelle haitallisten mikrobien, rakennusmateriaalipäästöjen ja muiden partikkelien esiintymisestä sekä säännökset ilmanvaihdesta, kosteuden hallinnasta, tilojen lämmityksestä ja viilennyksestä.

Opasteita koskevat säännökset ovat riittämättömiä. Esteettömyysasetuksen mukaan asuinrakennuksen yleisten tilojen ja muiden kuin asuinrakennusten varustuksen on sovellettava liikumis- ja toimimisesteiselle henkilölle. Kiinteillä varusteilla tarkoitetaan asetuksessa muun muassa opasteita. Opasteita ja merkintöjä varten tulisi olla tarkempia säännöksiä, jotka ottavat huomioon aistivammat henkilöt. Esimerkiksi taktiili- ja valo-opasteiden tai selkokielen käytöstä ei ole säännöksiä, jolloin niiden toteuttaminen jää vähälle huomiolle. Rakennuslupa-asiakirjoissa ei vaadita opastesuunnitelmaa julkisissa rakennuksissa ja ulkotiloissa, jolloin jää suunnittelijoiden ammattitaidon varaan, toteutuuko esteettömyys niiden osalta. Monista hankkeista puuttuu kokonaisvaltainen suunnitelma opasteiden esteettömyydestä. Esimerkiksi raideliikenteen osalta laiturijärjestelmän esteettömyydestä.

asema-alueet ovat eri tahojen vastuulla ja opastuksen suunnittelu niillä on jaettu eri toimijoille.

Asuinrakennusten esteettömyys

Nykyisen esteettömyyteen liittyvän lainsäädännön vähimmäisvaatimukset koetaan toteutuvan uusissa asuinrakennuksissa. Kerrostaloissa vaatimukset toteutuvat pientaloja paremmin. Säännöksiä tulkitaan kunnissa eri tavalla pientaloissa esimerkiksi esteettömän sisäänkäynnin vaatimuksien osalta. Esteettömyysasetuksen tulisi ottaa kantaa apuvälineiden säilytykseen asunnossa sekä esteettömän makuuhuoneen vähimmäiskokoon. Esteettömyysasetuksessa pitäisi määritellä keittiön vapaan pyörähdystilan paikka. Asunnon ulkotilan esteettömyyden toteutumista ei ole tarkemmin määritelty. Ainoastaan ulkotilaan pääsy on asetuksessa. Asuinhuoneiston saunankin pitäisi olla esteetön. Asunnon tiloista pitäisi palotilanteessa pystyä poistumaan kaikkia reittejä.

”Ei pidä joutua kärventymään tulipalossa vain siksi, että sääntöjen mukaan riittää, että joku osa huoneistosta on esteetön, ja tulipalo alkaakin juuri siltä puolelta.”²⁷

Esteettömyysasetuksen lievemmat vaatimukset pientaloille johtavat siihen, ettei esteettömiä uusia omakotitaloja rakenneta. Esimerkiksi tontin maaston muokkaukseen liittyvät kompromissit eivät tuota aina esteettömyyttä. Pientaloissa tulisi vaatia varautumista esteettömyyden toteuttamiseen. Muutamat vastaajista toivat esiin, että säännökset eivät saisi mahdollistaa esteellisten opiskelija-asuntojen rakentamista.

”Kunnissa on hajontaa pientalojen esteettömän sisäänkäynnin osalta. Meillä vaaditaan, kuten asetuksessa, mutta palautetta tulee siitä, että miksi, koska muualla ei vaadita.”²⁸

Asunnonmuutostöiden käytännöissä on kirjavuutta

Vammaispalvelulain mukaan vammaisella henkilöllä on subjektiivinen oikeus asunnon muutostöihin silloin, kun hän täyttää kriteerit. Asunnonmuutostyöt ovat usein edellytys sille, että ihminen voi asua asunnossaan vammastaan huolimatta. Vammaispalvelulaki ei kuitenkaan aina turvaa sitä, että koti ja sen lähiympäristö saadaan asiakkaalle esteettömäksi. Pelkät asunnonmuutostyöt eivät yleensä riitä, vaan palvelujen toimivuus on osa ratkaisuja sekä apuvälineiden saatavuus ja niiden käytön opettelu.

²⁷ 1.kyselyn vastaajan mielipide

²⁸ 1.Kyselyn vastaajan mielipide

Ongelmallista on se, että kriteerit ovat tiukat ja esimerkiksi ikääntyneet henkilöt eivät välttämättä muutostöitä saa. Haasteena voi olla, ettei asiakas tiedä oikeuksiaan eikä osaa hakea kaikkia mahdollisia tukimuotoja.

Asunnonmuutostöiden osalta vammaiset ovat asunnon omistus- asumismuodosta johtuen erilaisessa asemassa. Vuokranantaja voi kieltää asunnonmuutostöiden tekemisen omistamaansa asuntoon. Pientalossa asuvat saavat päättää asunnonmuutostöistä, mutta asunto-osakeyhtiössä pitää hakea yhtiön hyväksyminen muutostöille. Tarpeellisten muutostöiden tekeminen voi estyä, jos taloyhtiössä ei anneta lupaa muutoksen tekemiseksi. Rakennukselle aiheutuva kohtuuton haitta on väljästi määritelty asunto-osakeyhtiölaissa, jonka vuoksi muutostyön tekeminen voidaan kieltää. Hyväksymättömät muutostyöt ovat koskeneet tavanomaisia muutostarpeita, kuten esimerkiksi luiskan rakentamista ja sähköisen avausjärjestelmän lisäämistä ulko-oveen, taloyhtiön saunan pesuhuoneeseen asennettavaa suihkuistuinta.

Asunnonmuutostyöt koskevat yleensä vain asunnon sisätiloja, muttei esim. rakennuksen sisäänkäyntiä tai yhteistiloja. Asunnonmuutostöiden organisoinnissa on paljon kuntakohdaisia eroja. Kuntien pitäisi kiinnittää huomiota muutostöiden laatuun, yhtenäistää myöntämisperusteita ja käytäntöjä. Tarvitaan enemmän tiedonjakamista ja neuvontaa. Esimerkiksi näkövammaiset eivät juurikaan osaa hakea tukea elleivät esim. järjestön asiantuntijat auta hakemuksen tekemisessä.

Asunnon muutostöiden tarve tulee kartoittaa moniammatillisesti ja asiakasta kuullen. Esteettömyys toteutuu parhaiten silloin, kun vammaisen henkilö on mukana suunnittelemassa asuntonsa muutostöitä. Erilaiset ratkaisut tulee olla mahdollisia eivätkä ne saa olla liian tiukasti etukäteen määriteltyjä. Lisäksi on varattava riittävästi resursseja toteutukseen, jotta muutostöiden aikataulut eivät veny. Rahallista tukea tulisi ohjata suunnitteluun, jolloin kustannusten laskeminen ja toteutuksen kilpailuttaminen olisi helpompaa. Selkeämmät lakisääteiset määrittelyt olisivat tarpeen. Sote-uudistuksen toivotaan tuovan yhdenvertaisempia käytäntöjä sote-alueelle.

2.3.3 Uutta lainsäädäntöä

Laissa rakennusten varustamisesta sähköajoneuvojen latauspisteillä ja latauspistevalmiuksilla sekä automaatio- ja ohjausjärjestelmillä (733/2020) säädetään esteettömästä pysäköintipaikasta. Sen sijaan sähköisten apuvälineiden säilytys- ja latauspaikoista puuttuu esteettömyyssäännökset.

Pyöräillisten ulkona käytettävien liikkumisen apuvälineiden säilytyspaikoista tulisi olla säännöksiä ainakin koskien niitä kohteita, joiden asiakaskunta käyttää liikkumisen apuvälineitä.

”Mitään ei voi tehdä hetken mielijohteesta, kaikki pitää aina etukäteen selvittää, että pääseekö. Pyörätuolilla pääsee yllättävänkin moneen paikkaan, mutta jos mä oon sähkömopon kaa liikenteessä, mikä helpottaa minua hyvin paljon, niin sitten mä oon kyllä tosiaan aika paljon ulkopuolelle jäävä henkilö.”²⁹

Ilmastonmuutoksen aiheuttamat ääri-ilmiöiden hallitsemiseksi tulisi olla asetustasoisia säännöksiä, jotka velvoittavat huolehtimaan siitä, että ulkotilat tulisi pysyä esteettöminä eri sääolosuhteissa kaikkina vuoden- ja vuorokaudenaikoina.

Katu- ja puistoalueilla tulisi huomioida aistiesteettömyys kuten esimerkiksi katupölyn aiheuttamat esteet.

Uudet liikkumismuodot, kuten autot ilman kuljettajaa, tulevat tuomaan haasteita monille esteettömyyttä tarvitseville.

Julkisia ulkotiloja koskeva lainsäädäntö puuttuu

Maankäyttö- ja rakennuslain (5 §) mukaan alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on, vuorovaikutteiseen suunnitteluun ja riittävään vaikutusten arviointiin perustuen, edistää mm. turvallisen, terveellisen, viihtyisän, sosiaalisesti toimivan ja eri väestöryhmien kuten lasten, vanhusten ja vammaisten, tarpeet tyydyttävän elin- ja toimintaympäristön luomista. Rakentamisen ohjauksen tavoitteena (MRL 12 §) on edistää mm. hyvän ja käyttäjien tarpeita palvelevan, terveellisen, turvallisen ja viihtyisän sekä sosiaalisesti toimivan ja esteettisesti tasapainoisen elinympäristön aikaansaamista. Esteettömyysasetus koskee rakennuksen ja sen tontin esteettömyyttä, muttei muuta rakennettua ympäristöä. Asetustasoista esteettömyyssäätelyä ei Suomessa ole koskien julkisia ulkotiloja. Esteettömyyslainsäädäntöä tulisi laajentaa koskemaan muita liikkumis- ja toimimisympäristöjä, kuten julkisia ulkotiloja kuten katuja ja puistoalueita sekä rakennettuja retki- ja luontokohteita. Esteettömyyteen liittyviä säännöksiä toivottiin pysäkeistä, ulkovalaistuksesta, levähdyspaikoista sekä luontoreittien varustelusta. Tällöin esteettömyyden toteutumista voitaisiin ohjata laajemmin, mikä mahdollistaisi liikkumis- ja toimimisesteisten henkilöiden osallistumisen yhteiskunnan ja oman elämän toimintoihin.

²⁹ Kokemustoimijan mielipide

”Jos puisto on valmiiksi tasoeroja omaavalla alueella, ei aina edes yritetä miettiä, miten alueelle saadaan esteetön kulku. Tätä vaatimusta ei välttämättä sisällytetä esimerkiksi hankinnan kilpailutukseen. Esteettömyyden toteuttamista pidetään liian vaikeana tai sitä ei osata kokemuksen puutteen vuoksi ottaa huomioon.”³⁰

Lainsäädännön lisäksi tarvittaisiin yhtenäiset valtakunnalliset ohjeet, jotta saataisiin eri puolille maata samantasoiset ratkaisut aikaan, mikä helpottaisi vammaisia henkilöitä. Esimerkiksi risteysalueet ja suojatiet tulisi saada samalla tavalla esteettömiksi ja turvallisiksi kaikille liikkumis- ja toimimisesteisille henkilöille. Jalankulun ja pyöräilyn erottamiseen sekä liikennevalojen ääniohjaukseen tarvitaan yhtenäinen ohjeistus. Esteettömyys ei saa heiketä kunnossapidon takia missään tapauksessa. Työmaiden aiheuttamissa poikkeusjärjestelyissä ulkoalueilla tulisi vaatia etukäteen tiedottaminen esteettömistä reiteistä.

Ulkoalueillakin pitäisi vaatia portaiden rinnalla luiskat tai riittävän loivat kulkupinnat, jotta reitit toteutuisivat yhdenvertaisina kaikille käyttäjille. Ulkotiloissa olevien esteettömien kulkureittien pinnan ominaisuuksista ja valaistuksesta tulisi olla säännöksiä. Julkisissa ulkotiloissa olevista esteettömistä wc-tiloista ei ole säännöksiä.

”Nykyiset kivet aiheuttavat tuskallista kipua ja saavat välttämään liikkumista ulkoalueilla. Kivien takia moni tarvitsee avustajan, vaikka muuten pystyisi liikkumaan yksin.”³¹

Ulkoalueille syntyy esteitä rajapinnoissa, joissa esteettömyyden toteutumisesta vastaa usea eri toimija. Esimerkiksi kadut rakennetaan ennen rakennuksia ja kiinteistöille jää esteettömyyden hoitaminen.

Esteettömiä luonto- ja retkikohteita tarvitaan enemmän, jotta kaikkien yhteys luontoon voidaan mahdollistaa yhdenvertaisesti. Tärkeää on, että esteettömiä lähiluontokohteitakin toteutetaan. Esteettömien retki- ja luontokohteissa maasto-olosuhteet vaikuttavat esteettömyyden toteuttamiseen. Velvoittava lainsäädäntö esteettömistä luontokohteista puuttuu, mutta valtakunnallista ohjeistusta on esimerkiksi Metsähallituksen ohjeet kohteiden esteetöntä suunnittelua varten. Luonto- ja retkikohteille pitäisi olla ohjeistus esteettömistä opasteista ja wc-tiloista ja niiden sijainneista.

”Ulkotilojen esteettömyys vaatisi paljon työtä ja kustannuksia, se toteutuisi vain tiukemman lainsäädännön avulla.”³²

30 1.kyselyn vastaajan mielipide

31 1.kyselyn vastaajan mielipide

32 1.kyselyn vastaajan mielipide

Matkaketjut eivät toteudu esteettöminä

Nykysääntely ei huomioi riittävästi matkaketjuja. Liikenteen matkaketjuun kuuluu matkan eri vaiheissa fyysisen ympäristön esteettömyys, liikennevälineiden kaluston esteettömyys sekä matkustajainformaatio, josta käy ilmi koko matkaketjun esteettömyys ja sen toteutustapa. Esteettömyysasetus koskee rakennusten ja niiden tonttien esteettömyyttä. Katkeamattomat esteettömien matkaketjut tarvitsevat säännöksiä kulkuväylien ja pysäkkien esteettömyydestä sekä kaluston esteettömyydestä. Lisäksi tarvitaan nykyistä enemmän palveluluita ns. nivelvaiheisiin. Siirtyminen pysäkeiltä ja asemalaitureilta kulkuvälineisiin tulisi onnistua esteettömästi kaikille liikkumis- ja toimimisrajoitteisille henkilöille.

Matkaketjujen esteettömyyteen liittyvät säännökset ja ohjeet ovat hajallaan. Liikenne- muodosta ja operaattorista toiseen siirryttäessä tulee ongelmia harmonisoimattomien sääntöjen takia. Eri hallinnonalan toimijoiden vastuut tulisi selkeyttää esteettömien matkaketjujen toteuttamisessa. Esimerkiksi korjauskohteista puuttuu kokonaisvaltainen suunnitelma esteettömän matkaketjun toteuttamiseksi. Ketju pettää Suomen oloissa liian helposti korjaus- ja huoltotöiden aiheuttamien tilapäisten esteiden tai huonojen sääolosuhteiden vuoksi. Esimerkiksi lumityöt pysäkeillä ja niiden kulkureiteillä tulisi olla yhden toimijan vastuulla.

Esteettömät matkaketjut vaativat nykyistä parempaa ajantasaista matkustajainformaatiota esimerkiksi reitti- tai kalustomuutoksista. Pysäkkikuulutukset ja -taulut tulisi olla pakollisia. Esteettömien wc-tilojen määrästä ja sijainneista esteettömillä matkaketjuilla tulisi olla säännöksiä. Lupa ottaa sähköinen apuväline julkisiin liikennevälineisiin tulisi olla nykyistä selvemmin määritelty, koska sähköistä apuvälinettä käyttävä tarvitsee apuvälinettään sekä lähtöpaikkakunnalla että määränpäässä. Esteettömien matkaketjujen opastamiseen ja opasteisiin tulisi olla säännöksiä.

Matkustaja-alusliikenteen sääntelyssä esteettömyys on huomioitu, mutta kaluston pitkän elinkaaren johdosta esteellistä kalustoa on mahdollista käyttää edelleen. Lentokoneisiin siirtyminen ei toteudu esteettömästi kaikilla lentokentillä, joilla on henkilöliikennettä, koska niissäkin käytetään edelleen esteellistä kalustoa.

Osalle liikkumis- ja toimimisesteisistä henkilöistä toimivat kuljetuspalvelut ovat välttämättömiä. Vammaispalvelulain mukaiset kuljetuspalvelut koetaan hankalina, koska välityksien kautta tilattavat taksit voivat tuoda epävarmuutta mm. aikataulujen osalta matkaketjuihin. Kuljetuspalvelut tulisi järjestää asiakaslähtöisesti ja niin, että ne ottavat huomioon asiakkaiden erilaiset tarpeet. Taksin käytön hankaluus tai muut matkaketjuihin liittyvät epävarmuuskohdat johtavat helposti siihen, että liikkumis- ja toimimisesteinen henkilö syrjäytyy kotiin, eikä YK sopimuksen edellyttämä osallisuus yhteiskuntaan toteudu.

2.3.4 Esteettömyysosaamista tarvitaan lisää suunnitteluun ja toteuttamiseen

Lainsäädännön tavoitetta ja tarkoitusta ei aina ymmärretä suunnittelussa oikein. Rakennusyritykset eivät tunne esteettömyysäännöksiä tai toteutuksessa on muutoin osaamattomuutta tai huolimattomuutta. Tilat on saatettu suunnitella ja toteuttaa säännösten mukaisesti, mutta käytännössä tilat eivät toimi, esimerkiksi kalusteiden tai varusteiden väärän sijoittamisen vuoksi. Myös viranomaisilta puuttuu esteettömyystietoa.

Esteettömyysasiantuntijoiden koulutuksen yksityiskohtaisesta sisällöstä tulisi laatia velvoittavaa lainsäädäntöä, vrt. rakennusterveysasiantuntijan koulutus.³³ Sertifioituja esteettömyysasiantuntijoita tulisi kouluttaa esimerkiksi Ruotsissa olevan koulutuskäytännön tapaan.

Yliopistojen, ammattikorke- ja ammattikoulujen rakennusalan opintosuunnitelmiin tulisi velvoittaa sisältyvän esteettömyyteen liittyviä kursseja.

Käyttäjien osaamisen hyödyntäminen

Kuntien teknisten osastojen tulisi hakea lausunnot vanhus- ja vammaisneuvostoilta lupavaiheessa olevista kohteista sekä julkisten ulkoalueiden suunnitelmista. Julkisessa rakentamisessa kuullaan usein vammaisia ennen rakentamista. Tämä ei kuitenkaan riitä, jos suunnittelussa, toteutuksessa ja valvonnassa ei ole riittävästi esteettömyysosaamista. Esteettömyyden toteutumisen valvonnassa pitäisi käyttää asiantuntijoina liikkumis- ja toimimisesteisiä henkilöitä. Tarvitaan nykyistä enemmän yhteistyötä käyttäjien kanssa, jotta esteettömyys saadaan toteutumaan myös detaljitason tasolla.

2.3.5 Valvonnassa on puutteita

Esteettömyysasetuksen vähimmäisvaatimukset ovat ainoa väline, jolla rakennusvalvonta voi velvoittaa rakennuttajia toteuttamaan esteetöntä rakennettua ympäristöä. Valvontaviranomaisilta puuttuu toisinaan esteettömyysosaamista tai tieto liikkumis- ja toimimisesteisistä henkilöistä. Säännöksiä tulkitaan kunnissa eri tavoin. Tarvitaan selkeämmät soveltamisohjeet viranomaiskäyttöön. Valvontaviranomaisille pitäisi järjestää esteettömyyskoulutusta, jolloin ymmärretään paremmin syyt, joiden takia säännökset ovat olemassa.

³³ Sosiaali- ja terveysministeriön asetus asunnon ja muun oleskelutilan terveydellisistä olosuhteista sekä ulkopuolisten asiantuntijoiden pätevyysvaatimuksista (545/2015) 21 § Ulkopuolisen asiantuntijan pätevyysvaatimukset.

Toteutuksen valvontaan kuntien resurssit ovat riittämättömät. Rakennusta tai rakennettua ulkoaluetta ei saisi ottaa käyttöön ennen kuin esteettömyyden toteutuminen on varmistettu. Vastuutahot edellä mainitun valvomiseen määriteltävä selkeästi.

Valvontaa tarvitaan myös katusuunnitelmien ja rakennussuunnitelmien koordinointiin, esteettömyyden toteutumiseen yksityisissä palvelu- ja asiointitiloissa, esteettömien opasteiden toteuttamiseen sekä esteettömyyden kannalta tärkeiden teknisten järjestelmien oikea-aikaisen asentamisajankohdan vaalimiseen.

Vammaisneuvostot ovat säädetty kuntalaissa pakollisiksi, joten kuntien tekniset osastojen tulisi hakea lausunnot vammaisneuvostoilta julkisten rakennusten ja ulkoalueiden suunnitelmista. Kokemustoimijoita ja vammaisneuvostoja on hyvä hyödyntää esteettömyyskävelyissä ja -kartoituksissa. Esteettömyyskartoitus tulisi tehdä vastaanottotarkastuksien yhteydessä sekä rakennusten kuin ympäristönkin rakennuskohteissa.

Sanktioita säännösten toteuttamisen laiminlyöntiin ei Suomessa ole. Esteettömyysasiamiehen tehtävä tulisi olla lakisääteinen.

Uusissa julkisissakin toimitilarakennuksissa rakennustaiteelliset lähtökohdat saattavat ohittaa esteettömyysnäkökohdat esimerkiksi niin, ettei liikkumisrajoitteinen henkilö saa niissä palvelua yhdenvertaisesti muiden kanssa.

2.3.6 Olemassa olevan rakennetun ympäristön esteettömyyden kehittämiseen tarvitaan keinoja

Esteettömyysasetusta sovelletaan muiden kuin asuinrakennusten korjausrakentamisessa ja käyttötarkoituksen muutoksessa rakennusluvan kohteena olevan toimenpiteen piirissä oleviin rakennuksen osiin. Asuinkerrostalojen osalta asetuksen soveltaminen muuhun kuin uuden rakennuksen rakentamiseen on rajattu rakennuksen yleisiin tiloihin.

Rakennetun ympäristön esteettömyyden tila ei kehity riittävästi korjaus- ja muutostöiden kautta. Esteettömyyttä parantavat muutostyöt ovat usein niin laajoja ja kalliita, etteivät rakennusten omistajat niihin ryhdy. Kannustimia tarvittaisiin esim. yksityisomisteisten rakennusten esteettömyyden kehittämiseen, jolloin vanha rakennuskanta muuttuisi nopeammin esteettömäksi. Olisi löydettävä keinot millä, kannustaa linjasaneerauksien yhteydessä parantaa esteettömyyttä esimerkiksi asuntojen wc- ja pesutilojen, talopesulan, saunatilojen ja porraskäytävien osalta. Korjauskohteissa pitäisi aina tehdä esteettömyyskartoitus, koska kaikkeen korjausrakentamiseen olisi hyvä liittyä esteettömyystavoitteita.

Tehdään paljon ei rakennuslupaa vaativia korjaustöitä, joiden yhteydessä olisi helppoa ja kustannustehokasta edistää esteettömyyttä. Rakennuslupan ja toimenpideluvan raja on häilyvä, ja monet toimenpideluvalla rakennettavat tai korjattavat rakennelmat ovat sellaisia, joita liikkumis- ja toimimieheisten henkilöiden tulisi voida yhdenvertaisesti käyttää. Tällaisia ovat esimerkiksi autokatokset, vajat ja tilapäiset yleisörakennelmat. Pienissä korjauksissakin saataisiin parannettua esteettömyyttä, mutta siihen ei ole velvoitteita ja ne jäävät tekemättä.

”Tarvitaan asennetta, että halutaan kiinnittää esteettömyyteen huomiota. Sekä rahaa, että asioita voidaan toteuttaa. Tietoa, mitä pitäisi muuttaa.”³⁴

Käyttötarkoituksen muutoksien yhteydessä esteettömyys pystytään toteuttamaan paremmin kuin pelkästään korjausrakentamisessa, jossa usein esteettömyyden toteutumisen vaatimisessa rakennusvalvonta käyttää asetuksen sallimaa harkintaa.

Säännöksissä on korjausrakentamisen osalta liikaa tulkinnan varaa. Kunnissa esiintyy vaihtelua säännösten soveltamisen osalta rakennuslupaa vaativissa korjauskohteissa. Peruskorjaushankkeisiin tarvittaisiin velvoittavammat säännökset, koska korjausrakentamisessa esteettömyyden parantamisessa keskitytään tavallisesti vain liikkumisen esteiden poistamiseen ja aistiesteettömyys jää yleensä vähemmälle huomiolle.

Esteettömyysasetus antaa mahdollisuuden arvioida esteettömyystoimien tarkoituksenmukaisuutta. Tarkoituksenmukaisuusarviointi koetaan kuitenkin syrjiväksi. Tapauskohtainen tarkoituksenmukaisuusarviointi antaa mahdollisuuden jättää toteuttamatta esteettömyys korjausrakentamisessa. Esimerkiksi rajatulle käyttäjäkunnalla tarkoitettu tilassa voidaan painottaa enemmän kustannuksia kuin esteettömyysvaatimuksia. Suojeltuihin rakennuksiin on toisinaan vaikeaa saada esteettömyyttä toteutettua, koska kulttuuri- ja rakennustaiteellisten arvojen säilyttäminen estää sen. Lisäksi tilan rakenteelliset rajoitukset saattavat estää esteettömyyden toteutumisen.

”Esimerkiksi Olympiastadionin remontin yhteydessä todettiin, että on niin monta paikkaa, joihin ei vain pystytty tekemään esteetöntä ratkaisua - vaikka tahto olisikin ollut.”³⁵

Esteettömyyden parantamista pitäisi tehdä muulloinkin kuin korjausrakentamisen yhteydessä.

34 1.kyselyn vastaajan mielipide

35 1.kyselyn vastaajan mielipide

2.4 Lainsäädännön valmisteluun osallistuminen

Lainsäädännölliset puitteet osallistuvan demokratian sekä vuorovaikutteisen päätöksenteon edistämiseksi määritellään perustuslaissa ja kuntalaissa. Julkinen valta veloitetaan ottamaan ihmiset mukaan heitä itseään koskevaan valmisteluun ja päätöksentekoon.³⁶ Kuntalain mukaan kunnan on asetettava vammaisneuvosto vammaisten henkilöiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi.

Demokratiapoliittisessa toimintaohjelmassa (2017-2019) seurattiin linjattujen toimenpiteiden toteutumista. Toimintaohjelman keskeisiä painopistealueita olivat yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet ja uudet osallistumisen tavat sekä yhteiskunnallinen toimintaympäristö ja keskusteluilmapiiri. Toimintaohjelma sisälsi lähes 40 hanketta, jotka toteutettiin yhteistyössä eri ministeriöiden sekä muiden julkishallinnon ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kesken.³⁷

Osallistamisvelvoite on kirjattu YK:n vammaissopimuksen 4 artiklan kohtaan 3: ”Laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä ja politiikkoja, joilla tätä yleissopimusta pannaan täytäntöön, sekä muita vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta.”

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukainen valtiollinen koordinaatioelin. Sen tehtävänä on helpottaa yleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa. Neuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Sen tehtävistä säädetään asetuksella.

VANE toteaa kirjeessään kunnille mm., että vammaissopimuksen osallistamisvelvoite edellyttää tiivistä yhteistyötä ja aktiivista osallistamista. Neuvottelut vammaisjärjestöjen kanssa on aloitettava varhaisessa vaiheessa ja niiden on jatkuttava seurantaan asti. Osallistamisen tapojen tulee olla monipuoliset ja niissä tulee huomioida eri tavoin vammaisten henkilöiden erityistarpeet. Osallistaminen tapahtuu pääsääntöisesti vammaisjärjestöjen kautta,

36 Liisa Männistö ja Niklas Wilhelmsson: Valtioneuvosto osallistuvaa demokratiaa ja dialogisuutta edistämässä <https://oikeusministerio.fi/blogi-hakutulos/-/blogs/liisa-mannisto-ja-niklas-wilhelmsson-valtioneuvosto-osallistuvaa-demokratiaa-ja-dialogisuutta-edistamassa> (luettu 6.9.2021)

37 Demokratiapoliittinen toimintaohjelma. Oikeusministeriö. Mietintöjä ja lausuntoja 7/2017

mutta joissain tapauksissa myös vammaisten henkilöiden suora osallistaminen, esimerkiksi kyselyillä, voi olla tarpeen.³⁸

Lainvalmistelussa haasteena on usein erilaisten intressien, tiedon ja näkemysten kokoaminen ja yhdistäminen. Sitra on kerännyt oppeja osallistavan lainsäädäntöprosessin tueksi. Näitä ovat mm. yhteisen päämäärän luominen, laaja-alaisen osaamisen mukaan ottaminen ja yhteistyön kehittyminen.³⁹

Kulttuurin valtionosuusrahoitusjärjestelmän uudistus toteutettiin vuosina 2016–2018 laaja-alaisena osallistavana prosessina. Valmistelutyöhön osallistuivat tahot, joiden toimintaan laki vaikuttaa. Arviointitutkimuksella selvitettiin, miten osallistavuus lainvalmistelussa toteutui ja mitä vaikutuksia sillä oli.⁴⁰

Käyttäjälähtöinen lainsäädäntö

Osallistava lainsäädäntö oli hankkeen kokemustoimijapaneelien yhtenä keskusteluaiheena. Tähän on koottu yhteenveto kokemustoimijoiden paneelien tuloksista liittyen osallistavaan lainsäädäntöön. Kyselyssä ”Rakennetun ympäristön esteettömyyden lainsäädäntö- ja ohjaus- tarpeet” nousi myös esiin, että lainsäädäntöä ja asetuksia tulee uudistaa niin, että vammaiset henkilöt ja ikääntyneet sekä muut esteettömyyttä tarvitsevat ovat mukana valmistelutyössä. Lainsäädännön valmistelussa ei riitä, että otetaan mukaan ammattilaisia, asiantuntijoita tai vammaisten henkilöiden edustajia. Liikkumis- ja toimimisesteisten henkilöiden mukanaolo prosessin alusta alkaen nähtiin välttämättömänä mm. siksi, että silloin tulee esille asioita, joita ei muuten huomattaisi. Kuuntelu ja kuuleminen ovat eri asioita. Kuuntelu tapahtuu valmisteluvaiheessa ja kuuleminen vasta sitten, kun asiat on periaatteessa päätetty. Kuulemisen avulla voidaan vain todeta, ettei kaikki vastaa käyttäjien tarpeita.

Sanan ”osallistava” koettiin antavan mielikuvan siitä, että liikkumis- ja toimimisesteiset henkilöt ovat passiivisia objekteja ja heille annetaan ylhäältä päin kehoitus osallistua. Kehotuksen antavat osallistavat henkilöt, jotka ovat aktiivisia yhteiskunnan jäseniä. Ehdotettiin, että mieluummin käytettäisi termiä käyttäjälähtöinen lainsäädäntö. Se antaisi mielikuvan siitä, että henkilö voi olla aktiivisesti mukana omasta lähtökohdastaan. Lisäksi ehdotettiin termejä mukaan ottava tai kollektiivinen lainsäädäntö.

38 VANEn kirjeen kunnille Vammaisten henkilöiden osallistaminen kunnalliseen päätöksentekoon <https://vane.to/-/vammaisten-henkiloiden-osallistaminen-kunnalliseen-paatoksenteen>

39 Dialogia! Parhaita käytäntöjä dialogin ja osallisuuden kokemuksen mahdollistamiseksi lainvalmistelussa <https://media.sitra.fi/2018/04/09154405/dialogia.pdf>

40 Kaija Kaitavuori 2018. Osallistavuus lainvalmistelussa - Esittävien taiteiden ja museoiden rahoitusjärjestelmän uudistusprosessin arviointitutkimus. Cuporen verkkojulkaisuja 49. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/osallistavuus-lainvalmistelussa>

”Kun ajattelee vaikka kunnankin lausuntokierroksia kunnallispolitiikassa, niin eihän niihin enää siinä vaiheessa hirveästi puututa. Ne on ikään kuin jo hakattu kiveen, kun ne tulee lausuntokierrokselle. Siinä, mä näkisin, että jos otettaisiin ihmisiä mukaan alusta lähtien, olisi todellinen vaikuttamisen malli.”⁴¹

Osallistuminen esteettömyyteen liittyvän lainsäädännön valmisteluun nähtiin hankalana, jos se edellyttää lakitekstien lukemista ja niiden kommentoimista. Valmisteluun tulisi sisältyä kyselyjä kohderyhmille ja kokemustoimijoiden mukanaolo. Kokemustoimijoilta saatavaa tietoa tulisi hyödyntää nykyistä enemmän. Lisäksi tuotiin esiin se, että liittojen juristien asiantuntemusta voisi hyödyntää lakien valmisteluissa.

”Ne lausuntokierrokset ovat jo ihan viime silauksia.”⁴²

Tällä hetkellä lakiesityksistä pyydetään lausuntoja vammaisyhdistyksiltä ja -järjestöiltä. Lausuntovaiheessa ei enää pysty oleellisesti vaikuttamaan lakiluonnoksen sisältöön. Siksi lain valmistelutyötä tekevissä työryhmissä tulisi olla mm. kokemustoimijoita ja sellaisia henkilöitä mukana, joita kyseinen asia koskee, eli nk. loppukäyttäjiä. Hyvänä esimerkkinä tästä mainittiin lain valmistelu, joka koskee avustajakoirien siirtymistä sairaanhoitopiirien kustantamiksi. Kun sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö mietti kriteereitä sekä mitä muuten tulisi ottaa huomioon, perustettiin työryhmä, johon kuuluu avustajakoirien ja opaskoiron käyttäjiä.

2.5 Rakentamisen ohjaus ja valvonta

Rakennustyön suorituksesta ja valvonnasta säädetään maankäyttö- ja rakennuslaissa (132/1999, MRL) ja maankäyttö- ja rakennusasetuksessa (895/1999). Kunnan on huolehdittava alueiden käytön suunnittelusta sekä rakentamisen ohjauksesta ja valvonnasta alueellaan (MRL 20 §). Rakennusvalvonnan viranomaistehtävistä huolehtii kunnan määräämä lautakunta tai muu monijäseninen toimielin. Rakentamisen neuvontaa ja valvontaa varten kunnassa tulee olla rakennustarkastaja. (MRL 21 §). Rakennustarkastajalla tulee olla tehtävään soveltuva rakennusalan korkeakoulututkinto. Lisäksi hänellä tulee olla riittävä kokemus rakennussuunnitteluun ja rakennustyön suoritukseen liittyvistä tehtävistä. Rakennustarkastaja on maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvissa tehtävissään kunnan rakennusvalvontaviranomaisen alainen. (Maankäyttö- ja rakennusasetus 4 §). Kunnan rakennusvalvontaviranomaisen tehtävänä rakentamisessa on yleisen edun kannalta valvoa rakennustoimintaa sekä osaltaan huolehtia, että rakentamisessa noudatetaan, mitä MRL:ssä tai sen nojalla säädetään tai määrätään. Valvontatehtävän laajuutta ja laatua harkittaessa otetaan

⁴¹ Kokemustoimijan mielipide

⁴² Kokemustoimijan mielipide

huomioon rakennushankkeen vaativuus, luvan hakijan ja hankkeen suunnittelusta ja toteuttamisesta vastaavien henkilöiden asiantuntemus ja ammattitaito sekä muut valvonnan tarpeeseen vaikuttavat seikat. (MRL 124 §). Rakennustyön viranomaisvalvonta alkaa luvanvaraisen rakennustyön aloittamisesta ja päättyy loppukatselmukseen. Valvonta kohdistuu viranomaisen päättämässä työvaiheissa ja laajuudessa rakentamisen hyvän lopputuloksen kannalta merkittäviin seikkoihin. (MRL 149 §).

Rakennushankkeeseen ryhtyvän on huolehdittava, että rakennus ja sen piha- ja oleskelualueet suunnitellaan ja rakennetaan niiden käyttötarkoituksen, käyttäjämäärän ja kerrosluvun edellyttämällä tavalla siten, että esteettömyys ja käytettävyys otetaan huomioon erityisesti lasten, vanhusten ja vammaisten henkilöiden kannalta. (MRL 117 e §). Rakennushankkeeseen ryhtyvän on huolehdittava siitä, että rakennus suunnitellaan ja rakennetaan rakentamista koskevien säännösten ja myönnetyn luvan mukaisesti (MRL 119 §). Rakennustyö on tehtävä siten, että se täyttää rakentamista koskevien säännösten ja säännösten sekä hyvän rakennustavan vaatimukset.

Jos rakennustyöhön tai muuhun toimenpiteeseen ryhdytään tai se toteutetaan vastoin MRL:n tai sen nojalla annettuja säännöksiä tai myönnetyn luvan tai viranomaishyväksynnän vastaisesti, rakennustarkastajalla tai rakennusvalvontaa suorittavalla kunnan muulla viranhaltijalla on oikeus kirjallisesti annettavalla määräyksellä keskeyttää työ (MRL 180 §). Jos joku ryhtyy toimiin MRL:n tai sen nojalla annettujen säännösten vastaisesti taikka lyö laimin niihin perustuvan velvollisuutensa, kunnan rakennusvalvontaviranomainen voi päätöksellään velvoittaa niskoittelijan määräajassa oikaisemaan sen, mitä on tehty tai lyöty laimin. Viranomaisen antamaa kieltoa tai määräystä voidaan tehostaa uhkasakolla tai uhalla, että tekemättä jätetty toimenpide teetetään laiminlyöjän kustannuksella. Uhkasakkoa ja teettämisuuhkaa koskevassa asiassa sovelletaan muutoin, mitä uhkasakkolaissa (1113/1990) säädetään (MRL 182 §).

Rakentamisen viranomaisvalvonnassa lähtökohtana on yleisen edun ja lain noudattamisen valvonta. Rakentamisen viranomaisvalvonta ei pysty eikä ole tarkoitettu takaamaan rakentamisen hyvää laatua. Yksityisoikeudellisen, sopimusperusteisen laadun toteutuminen ei kuulu rakennusvalvontaviranomaiselle. Viranomainen valvoo, että rakennushankkeeseen ryhtyvä huolehtii lainsäädännön edellyttämien veloitteidensa eli vähimmäisvaatimusten täyttämisestä. Usein tämä tarkoittaa hankkeeseen ryhtyvän osalta riittävän asiantuntijaorganisaation järjestämistä hankkeen läpiviemiseksi. Lopullinen vastuu on rakennushankkeeseen ryhtyvällä, jonka on huolehdittava, että rakennus suunnitellaan ja rakennetaan rakentamista koskevien vaatimusten mukaisesti.⁴³

43 Aila Korpivaara ja Santeri Syrjälä (toim.). Uusimuotoinen rakennusvalvontatoimi. Selvitys rakennusvalvontatoimen kehittämisen vaihtoehtoista. Ympäristöministeriön raportteja 9 / 2015, s. 11 ja 12

Rakennusvalvontaviranomainen valvoo rakennustoimintaa, mutta sillä on kuitenkin laaja säännösten soveltamis- ja harkintavalta ⁴⁴. Valvonnan tarve määräytyy luonteeltaan, laadultaan ja laajuudeltaan erilaisten rakennushankkeiden vaativuuden ja hankkeessa käytävissä olevan asiantuntemuksen perusteella. MRL:n keskeinen rakentamisen ja sen valvonnan sääntely nojaa siihen, että soveltajana on kunnallinen rakennusvalvontaviranomainen. Rakentamista koskevan sääntelyn yleispiirteisyys ja liiallinen tulkinnanvaraisuus johtavat säännösten epäyhtenäisiin tulkintoihin. Kunnallisen laajan harkintavallan kääntöpuolena onkin käytäntöjen epäyhtenäisyys. Ympäristöministeriön vuonna 2014 asettama rakennusvalvonnan toimintaa selvittävä työtyöryhmä toteaa, että toimintojen yhtenäistämiseksi sääntelyn tulee jatkossa olla tarkempaa etenkin lupamenettelyn ja rakennustyön-aikaisen valvonnan viranomaistoimenpiteistä. Rakennustyyppikohtaisten lupa- ja katsel-musmenettelyjen tulee olla valtakunnallisesti nykyistä yhtenäisempiä. Valvonnan tehosta-miseksi tarvitaan sanktiointijärjestelmä.⁴⁵

Lupakäsittelyssä suunnitelmista arvioidaan yleensä rakennuksen toimivuus käyttötarkoi-tukseensa nähden, paloturvallisuus, esteettömyys, käyttöturvallisuus sekä energiatehok-kuus. Rakennusluvassa rakennusvalvontaviranomainen voi määrätä erityissuunnitelmien laatimisesta ja toimittamisesta rakennusvalvontaviranomaiselle.⁴⁶

Ympäristöministeriö on antanut vuonna 2015 rakentamista koskevista suunnitelmista ja lupahakemukseen liitettävistä selvityksistä ohjeet. Siinä määritellään, että esteettömyys selvitetään usein lomakkeen muodossa olevassa esteettömyys selvityksessä, jolla selvitet-ään ensin suunnitelmiin sisältyvät, esteettömyyteen liittyvät seikat ja myöhemmin käyt-tönoton yhteydessä rakennuksen toteutunut esteettömyys.⁴⁷ Monilla kunnilla on vaati-muksena esteettömyys selvityksen liittäminen rakennuslupa-asiakirjoihin.

Maankäyttö- ja rakennuslain kokonaisuudistuksen työssä on selvitetty rakennusvalvonnan järjestämistä ja resursointia sekä rakennusvalvontaviranomaisen valvontavastuusta.⁴⁸

44 Ympäristöministeriö 2018. Esteettömyys. Ympäristöministeriön ohje rakennuksen esteettömyydestä, s. 5.

45 Aila Korpivaara ja Santeri Syrjälä (toim.). Uusimuotoinen rakennusvalvontatoimi. Selvitys rakennusvalvontatoimen kehittämisen vaihtoehtoista. Ympäristöministeriön raportteja 9 / 2015, s. 50.

46 Aila Korpivaara ja Santeri Syrjälä (toim.). Uusimuotoinen rakennusvalvontatoimi. Selvitys rakennusvalvontatoimen kehittämisen vaihtoehtoista. Ympäristöministeriön raportteja 9 / 2015, s. 25.

47 Ympäristöministeriön ohje rakentamista koskevista suunnitelmista ja selvityksistä YM3/601/2015.

48 Ympäristöministeriö. [www.mrluudistus.fi]. Viitattu 22.10.2021.

3 Kuvauksia muiden maiden lainsäädännöstä ja toimintatavoista rakennetun ympäristön esteettömyyden edistämiseksi

Tässä luvussa on kansainvälisiä esimerkkejä esteettömyyslainsäädännöstä ja hyviä käytäntöjä rakennetun ympäristön esteettömyyden edistämisestä. Pohjoismaiden lisäksi tietoa on koottu Kanadasta, Espanjasta ja Ranskasta. Kaikki raportissa käsitellyt maat ovat ratifioineet YK:n sopimuksen.

3.1 Ruotsi

Ruotsissa on yli 60 vammaisjärjestöä. Ne toimivat valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti ja ovat foorumina sosiaaliselle tuelle, aktiviteeteille ja yhteenkuuluvuudelle vammaisia koskevilla kysymyksissä. Organisaatiot pyrkivät luomaan parempaa yhteiskuntaa ja lisäämään tietoisuutta esteettömyydestä ja vammaisuudesta. Järjestöillä on yhteensä noin puoli miljoonaa jäsentä, mikä on merkittävä määrä kun otetaan huomioon Ruotsin kymmenen miljoonan väestö.

3.1.1 Taustaa

Ruotsissa esteettömyysvaatimukset koskevat sekä uudis- että korjausrakentamista. Ruotsilla on useita esteettömyysäännöksiä, joista asunto-, rakennus- ja suunnitteluvirasto (Boverket) on vastuussa. Esteettömyyden parissa työskentelevät myös työympäristöviranomaiset, osallistumisvirasto, kansanperintölautakunta, terveyden ja hyvinvoinnin lautakunta, liikennehallinto ja Ruotsin taidetoimikunta.

Myndigheten för delaktighet (MFD, osallistumisvirasto, perustettu 2014) edistää vammaispolitiikan täytäntöönpanoa kehittämällä ja levittämällä tietoa osallistumisen esteistä, ja valtion virastojen odotetaan kuulevan sitä. Tavoitteena on edistää vammaisten henkilöiden osallistumista yhteiskunnalliseen elämään ja edistää tasa-arvoisia elinolosuhteita. Työn perustana on YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. MFD:ssä on

noin 50 työntekijää. Pääjohtaja johtaa virastoa ja vastaa sen toiminnasta hallitukselle. MFD toteuttaa hallituksen toimeksiantoja ja vastaa hallituksen ja muiden viranomaisten lausuntoihin. Työn lähtökohtana on kerätä ihmisten omia kokemuksia esteiden kohtaamisesta yhteiskunnassa. Pääkohderyhmänä ovat valtion viranomaiset, alueet ja kunnat, sekä elinkeinoelämä.

MFD tekee vuosittain seurantakyselyn, joka lähetetään viranomaisille, kunnille ja alueille. Kysymykset koskevat tilojen ja toiminnan esteettömyyden ja saavutettavuuden edistämistä.

3.1.2 Säädösten taso

Ruotsissa on säännöksiä sekä kansallisella että kunnallistasolla. Esteettömyyteen liittyvät säännökset ovat: YK: n vammaisyleissopimus, suunnittelu- ja rakennuslaki ja suunnittelu- ja rakennusasetus, Boverketin rakennusmääräykset ja standardit.

3.1.3 Toimeenpano

Suunnittelu- ja rakennuslain osalta suunnitteluvaatimukset tarkistetaan rakennuslupavaiheessa ja kiinteistöjen teknisten vaatimusten todentuminen tarkistetaan rakennusten käyttöönottotarkastuksissa.

Ruotsin suunnittelu- ja rakennuslaki (PBL) kontrolloi uusien tai kunnostettujen rakennusten toimintaa. Lain 12 artiklassa todetaan, että Ruotsin rakennusvalvontaviranomaisten on tarkastettava kaikki uudet projektit, mukaan lukien muutos- ja korjausrakentaminen. Heillä on myös oikeus vierailla työmaalla sekä valmiissa rakennuksissa. Hyväksynnän ehtona on sääntöjen mukainen lupaprosessi ja toteutus.

Esteettömyyttä pidetään luonnollisena osa rakentamista, joten kannusterahoitusta ei myönnetä muille kuin esim. vammaisille henkilöille, jotka saattavat mukauttaa omaa asuntoaan tai esim. konferenssitiloille, kansalaisjärjestöjen toimistoille tai vanhainkodeille.

Vuodesta 2001 suunnittelu- ja rakennuslaki on edellyttänyt, että kaikki helposti korjattavat esteet on korjattava julkisissa tiloissa sekä julkisilla paikoilla. Säännöstä sovelletaan, jos esteet ovat käytännössä ja taloudelliset olosuhteet huomioon ottaen helppo poistaa. Helposti korjattavien esteiden sääntöjen noudattamista valvovat kuntien rakennuslautakunnat, ja korjaamisesta ovat vastuussa rakennusten omistajat. Esimerkkejä helposti korjattavista esteistä ovat mm. pienet tasoerot, korkeat kynnykset, käsijohteiden puute, huono valaistus tai puutteellinen opastus.

3.1.4 Valvonta

Kunnat ovat vastuussa rakennuslain täytäntöönpanosta sekä rangaistusten asettamisesta, mikäli määräyksiä ei noudateta. Vuonna 2011 rakennus- ja suunnittelulakia muutettiin siten, että esteettömyyden toteutuminen arvioidaan rakennuslupavaiheessa. Rakennus-tarkastukset todentavat määräysten noudattamista. Jokainen kunta vastaa suunnitelmien hyväksymisestä ja toteuttaminen vaihtelee kunnittain.

3.2 Tanska

Tanska hyväksyi vuonna 1993 parlamentin yhdenvertaisten mahdollisuuksien päätöslauselman, jossa kehoitetaan julkisia ja yksityisiä yrityksiä tarjoamaan vammaisille yhtäläiset oikeudet ja mahdollisuudet kuin muillekin. Tanska ratifioi YK:n vammaisyleissopimuksen ja valinnaisen pöytäkirjan heinäkuussa 2009 ja sääti vuonna 2018 lain, joka kieltää vammaisuuteen perustuvan syrjinnän. Vaikka laki ei sisältänyt kohtuullisia mukautuksia koskevia vaatimuksia, se antaa yksilöille mahdollisuuden esittää ihmisoikeuksiin perustuvia valituksia syrjintätapauksissa.

Tanskan standardi 3028, joka sisältää yksityiskohtaisia suosituksia esteettömyydestä rakennetussa ympäristössä, julkaistiin vuonna 2001. Tämä standardi laajensi suuresti olemassa olevia säädöksiä, jotka vuodesta 1977 lähtien olivat vaatineet lähinnä tasoerojen poistamista.

Vuonna 2003 Tanskan hallitus julkaisi uuden vammaisuutta koskevan toimintasuunnitelman ja heinäkuussa 2005 rakennetun ympäristön esteettömyyttä koskeva aloite toteutettiin testiprojektina esteettömyyskonsulttien kanssa. Hankkeessa luotiin internetportaali, esteettömyysmerkki matkailupalveluille ja myöhemmin myös kaikille esteettömille julkisille rakennuksille. Samassa yhteydessä ulotettiin esteettömyyslaki sekä uusiin että olemassa oleviin rakennuksiin.

3.2.1 Taustaa

Tanskan kansallinen koordinoitelin on Tanskan vammaisneuvosto. Komitea koostuu osittain viranomaisista ja osittain vammaisten järjestöjen edustajista. Neuvosto raportoi eduskunnalle ja hallitukselle. Neuvostoon kuuluu myös useiden ministeriöiden, vammaisten järjestöjen, kuntien ja maakuntien edustajia. Neuvoston lisäksi Tanskan ihmisoikeuslaitos (DIHR) seuraa Tanskan ihmisoikeusvelvoitteiden täyttämistä.

Hallitus edellyttää vammaisneuvoston osallistuvan päätöksentekoon ja neuvovan parlamenttia ja hallitusta vammaisuuteen liittyvissä asioissa sekä arvioivan palveluita, toimenpiteitä ja muita yhteiskunnallisia asioita.

3.2.2 Laajuus

Tanskassa asetuksen (byggningsreglement 2015, BR 15) esteettömyyssäätely koskee lähtökohtaisesti kaikkia rakennuksia, ellei toisin ole erikseen säädetty. Asetusta sovelletaan siten esimerkiksi asuinpientaloihin ja kerrostaloihin, teollisuusrakennuksiin, hallinto- ja palvelurakennuksiin ja ulkorakennuksiin. Asetuksen säännöksiä sovelletaan uudisrakentamisen lisäksi olemassa olevien rakennusten laajentamiseen sekä niiden merkittäviin korjaus- ja muutostöihin. Muutostöiden osalta kunnallinen lautakunta voi myöntää helpotuksia, jos vaatimusten toteuttaminen edellyttäisi rakennuksen merkittävää muuttamista. Asetuksen esteettömyysvaatimukset koskevat muun muassa luiskaa, hissiä, kulkuväyliä, ovia, opasteita, portaita ja kaiteita.

3.2.3 Toimeenpano

Vammaisjärjestöt ovat olleet mukana saavutettavaa arkkitehtuuria koskevien kansallisten säädösten laatimisessa. Lisäksi Tanskan ihmisoikeusjärjestö DIHR tukee vammaisten oikeuksia. Tanskan vammaisneuvoston perustaminen on vaikuttanut toimenpiteiden/ohjelmien koordinoinnin parantamiseen, lainsäädännön parantamiseen, vastuun integrointiin, vuoropuheluun vammaisasioiden sekä yleisen tietoisuuden parantamiseen.

Vuonna 2006 perustettiin rahoitusohjelma, josta tuetaan esteettömyyttä parantavien hankkeiden kustannuksia 25% asti.

3.2.4 Valvonta

Vammaisten oikeudet ovat hyvin kehittyneitä Tanskan yhteiskunnassa, ja niitä valvoo Tanskan ihmisoikeuslaitos (DIHR), joka myös valvoo, että Tanska noudattaa vammaisoikeuksia.

Yksityishenkilöillä on mahdollisuus tehdä valitus, mikäli he kokevat tulleen syrjityksi vammaisuuden vuoksi, mutta Tanskassa ei ole kohtuullisiin mukautuksiin perustuvaa suojaa. DIHR seuraa vammaisten oikeuksien edistymistä parlamentille antamassaan vuosikertomuksessa, joka vuodesta 2011 on nimetty itsenäiseksi mekanismiksi suojaamaan, edistämään ja seuraamaan vammaisoikeuksien täytäntöönpanoa Tanskassa. DIHR on myös

laatinut yhteistyössä sidosryhmien kanssa vammaisindeksin, jolla seurataan kymmentä keskeistä alaa:

1. Tasa-arvo ja syrjinnän estäminen
2. Väkivalta
3. Fyysinen esteettömyys
4. Vapaus ja henkilökohtainen koskemattomuus
5. Itsenäinen elämä ja osallisuus
6. Koulutus
7. Terveys
8. Työllisyys
9. Sosiaaliturva
10. Poliittinen osallistuminen

Vuoden 2016 raportissa vammaisten asema oli taantunut kaikilla em. alueilla vuoden 2012 raporttiin verrattuna paitsi työllisyyden osalta. Vuoden 2020 raportti ei ole vielä saatavilla.

Rakennetun ympäristön esteettömyysvaatimusten valvonta on Tanskassa kuntien vastuulla ja käytännöt vaihtelevat alueittain. Omistajat tai rakentajat ovat vastuussa esteettömyysvaatimusten täyttymisestä, mikä on johtanut moniin esteisiin, jotka ovat käytännössä pysyviä rakennusten valmistumisen jälkeen. Viranomaiset puuttuvat esteettömyysongelmiin valitusten perusteella.

3.3 Norja

Norja on sisällyttänyt esteettömyyden suunnittelu- ja rakennuslain teknisiin määräyksiin 1970 -luvulta lähtien. Syrjintä- ja esteettömyyslaki (2009) edellyttää myös, että uudet rakennukset ja niiden ympäristöt on suunniteltu esteettömiksi sekä esteettömyyskorjauksia joidenkin julkisten rakennusten kunnostustöiden yhteydessä.

Norjassa lain (Lov om planlegging og byggesaksbehandling, LOV-2008-06-27-71) ja asetuksen (Byggeteknisk forskrift, TEK 10) esteettömyysäännökset koskevat lähtökohtaisesti varsin laajaa joukkoa uudis- ja korjausrakentamistoimenpiteitä. Tällaisia toimenpiteitä ovat uuden rakennuksen rakentaminen, laajentaminen, rakennuksen merkittävät korjaus- ja muutostyöt, sisätilojen muuttaminen ja käyttötarkoituksen muutokset. Asetuksessa vaatimukset jaetaan kahteen kategoriaan: Universal Design -periaatteen mukaisiin ja niihin, jotka eivät täytä niitä. Asetuksen Universal Design vaatimukset koskevat vain yleisörakennuksia ja työtiloja sisältäviä rakennuksia.

Esteettömyysvaatimukset sen sijaan koskevat asuinrakennuksia, joihin on asennettava hissi, eli kolmi- tai useampikerroksisia asuinrakennuksia. Vaatimusten ulkopuolelle jäävät siten muun muassa pientalot, erillispientalot, paritalot ja rivitalot sekä vapaa-ajanasunnot. Lisäksi pienten asuntojen ja opiskelija-asuntojen kohdalla on sääntelyssä poikkeuksia.

3.3.1 Taustaa

Vuonna 2009 Norja käynnisti Universal Designia koskevan toimintasuunnitelman esteettömyyden lisäämiseksi sekä vahvistamaan tasa-arvo- että kestävyyspolitiikkaa. Suunnitelman taustaksi hallitus teetti kartoituksen vammaisten palveluiden tilanteesta, joka otettiin huomioon uudessa rakennuslaissa.

Taustana käytettiin myös raporttia nimeltä The Status of Accessibility in Norway, jonka julkaisivat Norjan valtioneuvosto ja National Center for Documentation on Disability vuonna 2006. Raportti keräsi tietoja kahdesta tutkimuksesta vuosilta 2001-2006.

Lopuksi toimintasuunnitelman strategian ja sisällön kehittämisessä kuultiin ministeriöiden, aluehallintoviranomaisten, tutkimuslaitosten, Norjan vammaisneuvoston, kuntien ja maakuntien, komiteoiden, eturyhmien ja ammattijärjestöjen edustajia.

3.3.2 Laajuus

Suunnitelma on valtakunnallinen. Päävastuun suunnitelmasta kantavat lasten ja tasa-arvoministeriö, kuntien ja aluekehityksen ministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, ympäristö- ja kansainvälisen kehityksen ministeriö sekä hallituksen ja uudistusten ministeriö. Kaikkiaan suunnitelma sisältää toimenpiteitä 16 ministeriön vastuualueella.

3.3.3 Toimeenpano

Kaikki ministeriöt ovat mukana Universal Design planin toteuttamisessa. Paikalliset viranomaiset ovat vastuussa suunnitelman toteuttamisesta ja sen ohjauksesta. Suunnittelu- ja rakennuslain säädökset koskevat rakennusten, tilojen ja julkisten ulkoalueiden kategorioiden parantamista.

Norjan hallitus perusti foorumin, johon osallistui sidosryhmiä, ammattijärjestöjä ja liittoja, ja joka tiedotti ja antoi ja palautetta Universal Design planin toimenpiteistä ja edistymisestä. Toimintasuunnitelmaa tarkistetaan vuosittain, jolloin foorumin jäsenillä on mahdollisuus ehdottaa siihen muutoksia.

Toimeenpanoon liittyviä mahdollisia kannustimia ovat mm. Valtion rakennuspalkinto, Norjan asuntorahoituspankin myöntämät lainat esteettömyyttä parantaviin projekteihin, sekä Norjan DOGA Innovation Award for Universal Design (jonka myöntää Norjan lapsi- ja tasa-arvoministeriö).

3.3.4 Valvonta

Norjan esteettömyyteen liittyvään kokonaisstrategiaan kuuluu oleellisesti mahdollisuus käyttää juridisia keinoja, mikäli toteutus ei ole säädösten mukainen. Valtion syrjintä- ja esteettömyyslaki sisältää veloitteen Universal Designin noudattamisesta.

3.4 Kanada

Kanadan ensimmäisen kattavan esteettömyyslainsäädännön teki Ontarion provinssi. Tämä laki tunnetaan nimellä Accessibility for Ontarians with Disability Act (AODA), ja se koskee sekä yksityistä että julkista sektoria. Kanada hyväksyi vuonna 2019 kansallisen esteettömyyslain, joka toimii perusteena standardien ja määräysten kehittämiseksi sektoreilla, jotka toimivat suoraan liittovaltion alaisina (esim. hallitus, armeija, pankkitoiminta, televiestintä sekä kansainvälinen ja sisäinen liikenne ja kuljetus).

Kanadassa terveydenhuolto, koulutus ja työllisyys ovat provinssien hallinnoimia, joten provinssien esteettömyyslainsäädäntö on usein tärkeimmässä asemassa vammaisten esteiden poistamisessa jokapäiväisessä elämässä. AODA on Kanadan johtava esteettömyyslaki.

3.4.1 Taustaa

AODA hyväksyttiin kahdenkymmenen vuoden täytöntöönpanojalla, ja sen on oltava täysimääräisesti noudatettuna vuoteen 2025 mennessä.

Standardien kehittämisestä olivat vastuussa standardikehityskomiteat (SDC), jotka koostuivat vammaisista ja alan edustajista. Lain mukaan jokaisessa SDC:ssä on oltava vähintään 50 % vammaisia henkilöitä tai heidän edustajiaan. Standardien kehitystä valvoi Accessibility Standards Advisory Council (ASAC). Lain mukaan myös suurimman osan ASAC:n jäsenistä on oltava vammaisia. SDC:t ovat vastuussa standardien tarkistamisesta viiden vuoden välein.

3.4.2 Laajuus

AODA on laaja: se kattaa rakennetun ympäristön, työllisyyden, tiedotuksen, viestinnän, liikenteen ja asiakaspalvelun sekä julkisella että yksityisellä sektorilla.

3.4.3 Toimeenpano

AODA -määräykset toteutettiin porrastetusti. Säännöt otettiin aluksi käyttöön hallinnossa ja pian sen jälkeen koko julkisella sektorilla. Tämä lähestymistapa mahdollisti toteutuksen mallintamisen ja resurssien ja lähestymistapojen kehittämisen ennen kuin yksityisen sektorin edellytettiin ottavan uudet säädökset käyttöön.

AODAn yhteydessä toteutettiin koulutuskampanjoita ja myönnettiin apurahoja hankkeille, jotka edistäisivät tai tukisivat esteiden poistamista yleisemminkin.

Ontario oli ensimmäinen juridinen yksikkö maailmassa, joka vaati, että koko sen henkilökunta saa esteettömyyskoulutuksen.

Toteutussuunnitelma sisältää lisäksi suunnitelman kunkin standardin tarkistamiseksi viiden vuoden väliajoin, jolloin standardeja mukautetaan tarpeen mukaan. Esteettömyydestä vastaava ministeriö ylläpitää tietoja ja resursseja standardien noudattamisen tueksi.

3.4.4 Valvonta

Ontariossa rakennetun ympäristön ensisijainen valvonta tapahtuu rakennuslupavaiheessa. Rakennuslupamenettelyyn kuuluu myös lausuntokierros esim. paloviranomaisille. Mikäli rakennetussa ympäristössä on puutteita, jotka estävät vammaisten oikeuksien toteutumisen, valittaminen ihmisoikeustuomioistuimeen on ensisijainen käytäntö. Tämä oikeuksiin ja syrjintään perustuva lähestymistapa on tehnyt AODA:n täytäntöönpanosta kiistanalaisen, ja jotkut vammaisten oikeuksien kannattajat kokevat, että AODA:sta puuttuu tehokas valitusmekanismi.

AODA-lainsäädäntö myös edellyttää, että organisaatiot, joissa on vähintään 20 työntekijää tuottavat esteettömyysraportin. Mikäli raporttien tarkastuksessa havaitaan puutteita standardien noudattamisessa, esteettömyysviranomaiset neuvottelevat ko. tahon kanssa. Joissakin tapauksissa seuraamuksena voi olla sakkorangaistus. Esteettömyysviranomaisilla on yksi kanava palautetta ja valituksia varten, mutta tämä tieto kerätään vain tiedoksi, eikä se johda tutkimuksiin.

3.5 Espanja

3.5.1 Taustaa

Vuonna 1997 perustettiin Espanjan vammaisten edustajien komitea (CERMI), johon osallistuu yli 7000 yhdistystä ja yhteisöä. Sen tehtävänä on muotoilla ja jäsentää vammaisten sosiaalista liikettä ja kehittää poliittista toimintaa vammaisten oikeuksien ja etujen puolustamiseksi. CERMI välittää viranomaisille sekä yhteiskunnalle rakentavien, huolellisesti muotoiltujen ja teknisesti toimivien ehdotusten avulla vammaisten väestöryhmän tarpeita ja vaatimuksia. CERMI toimii keskustelukumppanina ja alan referenssinä sekä edistää tasa-arvoa, syrjimättömyyttä, yhdenvertaisia mahdollisuuksia, sosiaalista vapautumista ja yleisesti vammaisten kansalaisten ja heidän perheidensä elinolojen parantamista.

3.5.2 Laajuus

Lakiin kuuluu:

- a) Telekommunikaatio ja toimiminen tietoyhteiskunnassa
- b) Julkiset tilat, infrastruktuuri ja rakennukset
- c) Liikenne
- d) Tavarat ja palvelut
- e) Suhteet julkishallintoon

3.5.3 Toimeenpano

Asetuksen kolmannessa luvussa veloitetaan viranomaiset kehittämään mekanismeja, joilla edistetään sääntöjen noudattamista ja toimenpiteitä vammaisuuteen perustuvan syrjinnän välttämiseksi, mukaan lukien:

- Tietoisuus ja koulutus
- Toimenpiteitä laadun edistämiseksi
- Vammaisten ja heidän perheidensä vilpittömän ja tehokkaan osallistaminen säännösten kehittämiseen
- Sovittelumenetelmät

3.5.4 Valvonta

LIONDAUn yhteydessä säädettiin laki (49/2007), jossa määriteltiin rikkeiden ja seuraamusten järjestelmä hallinnollisissa järjestelmissä. Näin voidaan suojella tasa-arvoisuuden, yhtäläisten mahdollisuuksien, syrjimättömyyden ja esteettömyyden tavoitteiden toteutumista.

3.6 Ranska

Ranskalla on kansallinen vammaislaki, ja sillä on osana Euroopan Unionia myös muita saavutettavuussitoumuksia, kuten Euroopan Vammaisstrategia.

3.6.1 Taustaa

Ranskan hallitus säätöi Ranskan vammaislain, (laki nro 2005-102) vammaisten yhtäläisistä oikeuksista ja mahdollisuuksista, osallistumisesta ja kansalaisuudesta, ja se on päivitetty vuosina 2012 ja 2016. Tämä laki korvasi vuoden 1975 lääketieteeseen pohjaavan lain ja vammaismallin sosiaalisella mallilla, jolla ”vahvistetaan, että kaikilla on oltava pääsy kaikkien”. Laissa viitataan ”esteellisiin tilanteisiin” vammojen sijaan, ja tunnustetaan, että vammaiset ovat jo osa yhteiskuntaa. Laki keskittyy tasa-arvoiseen osallistumiseen integraation sijaan.

Ranskan hallituksessa on vammaisasioiden valtiosihteeri, joka valmistelee, johtaa ja koordinoi vammaisia koskevia säädöksiä sekä vammaisten integroimista yhteiskuntaan. Valtiosihteerin alaisuudessa toimii Kansallinen vammaisneuvosto (CNCPH), joka ajaa vammaisten ja heidän edustajiensa osallistumista vammaispolitiikan kehittämiseen ja toteuttamiseen. Nykyään CNCPH:ssa on 160 jäsentä.

Vuoden 2003 lakiehdotuksen lehdistötiedotteessa, josta myöhemmin tuli laki 2005-102, todetaan: ”Tämä lakiesitys laadittiin 18 kuukauden mittaisten neuvottelujen jälkeen vammaisia, vaaleilla valittuja virkamiehiä ja työmarkkinaosapuolia edustavien yhdistysten kanssa.” On huomionarvoista, että vammaisia ei ole listattu osaksi kuulemisprosessia, vaan heidän etujärjestönsä.

3.6.2 Laajuus

Laki 2005-102 on kansallinen laki, joka

- Vahvistaa vammaisten oikeuden työntekoon
- Laajentaa esteettömyysvaatimukset uusiin moniyksikköisiin asuntoihin sekä julkisiin rakennuksiin.

Julkisten rakennusten esteettömyyteen ei riitä pelkästään rakennuksen esteettömyys, vaan vaatimus on laajennettu ulottumaan jatkuvaan kulkuyhteyteen: pääsyyn rautatieasemille, julkiseen liikenteeseen, reunakiviin ja luiskiin.

Vuonna 2018 rakennetun ympäristön esteettömyyslainsäädäntöä lievennettiin merkittävästi. ”ELAN -laki” vähentää asuinrakentamisen esteettömyysvaatimusta 100 prosentista 10 prosenttiin. Tuloksena on, että vammaisille tarjotaan usein esteettömiä asuntoja kaukana perheistään ja ystävistään.

3.6.3 Toimeenpano

Vuonna 2018 Ranska käynnisti kattavan kansallisen vammaisten osallistamiskampanjan, joka kattaa ihmisoikeudet, sosiaaliset turvaverkot ja koulutuksen.

3.6.4 Valvonta

Suunnittelu-, asumis- ja luontoasioiden virasto (DGALN) varmistaa teknisten säädösten täytäntöönpanon edellytyksiä ja tehokkuutta sekä rakennusmääräysten noudattamista kansallisella valvonnalla.

Vammaisten turvallisuudesta ja esteettömyydestä vastaavat alueelliset esteettömyys- ja turvallisuusviranomaiset, jotka tekevät lopputarkastukset.

3.7 Yhteenveto, havaintoja sekä suosituksia

Tässä osassa kuvataan useita lähestymistapoja esteettömyyslainsäädännön täytäntöönpanoon ja tukemiseen sekä annetaan esimerkkejä sellaisista rakennetun ympäristön ja julkisen tilan hankkeista, jotka ylittävät asetuksissa ja rakennusmääräyksissä asetetut vähimmäistason tavoitteet.

Kannusteet

Saavutettavuutta koskevan lainsäädännön täytäntöönpanossa on tärkeää tarjota mekanismeja sääntöjen noudattamisen tukemiseksi sekä kouluttaa yksilöitä ja organisaatioita siitä, kuinka tärkeää on tukea vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta.

Kannustimet voivat esimerkiksi olla apurahoja hankkeille, jotka tukevat suunnittelun innovaatioita, asenteenmuutosta ja säännönmukaisuutta tai tunnustuksia ja palkintoja esimerkiksi esteettömistä ratkaisuksista.

Apurahat

Apurahoja voidaan myöntää hankkeille, jotka parantavat saavutettavuutta. Apurahoja suunnataan yleensä yhdellä kolmesta seuraavasta tavasta:

- 1) Avustetaan rakennusten esteettömyyttä parantavien muunto- tai korjaustöiden kustannuksissa
- 2) Avustetaan esteettömyyden noudattamisen parantamista koulutus-/tukialoiteilla
- 3) Avustetaan esteettömyyden toteutumista yhdistämällä se muihin tavoitteisiin (esim. opiskelijoiden työllisyys, kestävä kehitys, ikääntyminen).

Seuraavissa kappaleissa on esimerkit kahdesta kanadalaisesta apurahaohjelmasta; yksi kansallisella tasolla ja yksi maakuntatasolla.

The Enabling Accessibility Fund tukee hankkeita, jotka tekevät yhteisöistä ja työpaikoista helpommin saavutettavia vammaisille. Rahasto keskittyy hankkeisiin, jotka parantavat tilojen fyysistä saavutettavuutta, mutta rahoittavat myös hankkeita, jotka yhdistävät fyysisen saavutettavuuden vammaisten ohjelmiin ja palveluihin.

EnAbling Change -ohjelma Ontariossa tukee AODA: n täytäntöönpanoa ja käyttöönottoa tukemalla ohjelmia, jotka opastavat teollisuutta tai aloja AODA: n velvoitteistaan tai joilla on laajempi alueellinen vaikutus. Hankkeissa keskitytään esteettömyystyökalujen ja -resurssien kehittämiseen ja jakeluun, koulutukseen ja tietoisuuden lisäämiseen sekä innovatiivisiin lähestymistapoihin esteiden poistamiseksi. Tämä ohjelma on tärkeä tietoisuuden, ymmärryksen ja AODA: n noudattamisen kehittämiseksi sekä osallisuuden kulttuurin edistämiseksi koko Ontarion provinssissa.

Palkinnot

Palkinnot ovat tehokas tapa edistää ja lisätä tietoisuutta esteettömyydestä. On useita palkintoja, jotka edistävät saavutettavuutta rakennetussa ympäristössä kansainvälisten kilpailujen ja tunnustuksen kautta.

Access City Awards

Euroopan vammaisfoorumi (EDF) ja Euroopan komissio perustivat Access City Awards -palkinnot vuonna 2010. EDF on itsenäinen kansalaisjärjestö, jota johtavat vammaiset henkilöt ja joka edustaa 80 miljoonan eurooppalaisen vammaisen etua. Access City Award -palkinnolla tunnustetaan kaupungin halukkuutta ja kykyä varmistaa palveluiden saavutettavuutta. Voittajakaupunki takaa yhtäläiset mahdollisuudet perusoikeuksiin. Se osoittaa, miten kaupunki parantaa väestönsä elämänlaatua ja varmistaa, että kaikilla - iästä, liikkuvuudesta tai kyvyistä riippumatta - on yhtäläiset mahdollisuudet käyttää kaikkia kaupungin tarjoamia resursseja. Ensimmäinen voittajakaupunki oli Ávila (Espanja), jota seurasi Salzburg (Itävalta) 2011, Berliini (Saksa) 2012, Göteborg (Ruotsi) 2013, Borås (Ruotsi) 2014, Milano (Italia) 2015, Chester (Iso-Britannia) vuonna 2016, Lyon (Ranska), 2017, Ljubljana (Slovenia) 2018, Breda (Alankomaat) 2019 ja Varsova (Puola) 2020.

Esteettömät lentokentät

”Esteettömät lentoasemat -palkinto” syntyi EDF:n ja Airports Council International (ACI) Euroopan välisestä aloitteesta vuonna 2016. Ensimmäinen voittaja oli Dublinin lentoasema Irlannissa. Vuonna 2017 Larnakan lentokenttä, Kypros; vuonna 2018 Pafosin kansainvälinen lentoasema, Kypros, 2019 Gatwick Iso-Britannia; ja vuonna 2020 Kööpenhamina, Tanska.

UIA Friendly and Inclusive Spaces Award

Kansainvälisen arkkitehtiliiton (UIA) työryhmä ”Architecture for All” perusti ’Friendly and Inclusive Spaces’ -palkinnon vuonna 2011. Sen tavoitteena on lisätä tietoisuutta arkkitehdin vastuusta ja varmistaa, että rakennetun ympäristön saavutettavuus on olennainen osa suunnittelusta, rakentamisesta ja koulutusprosessista. Palkinnossa otetaan huomioon mm. esteetön kaupunkisuunnittelu, arkkitehtisuunnittelu, koulutus ja perinne.

Historiallisesti merkittävät rakennukset

Historiallisesti merkittävien tilojen ja rakennusten esteettömyyden kehittämisessä on ainutlaatuisia haasteita. Tarve säilyttää historiallinen autenttisuus rakennuksen suunnittelussa voi olla ristiriidassa esteettömyyttä parantavien aloitteiden kanssa. Useissa tapauksissa rakennuksen mittasuhteet eivät välttämättä vastaa helposti hissien tai muiden apuvälineiden sijoittamiseen liittyviä tilavaatimuksia. Aiheesta laadittuja oppaita on keskitetty Accessible Historic Spaces -resurssigallerian online-tietokantaan.

Monissa historiallisissa rakennuksissa on sähköt ja vesijohdot nykyaikaisten mukavuuksien takaamiseksi. Esteettömyyteen liittyviä muutoksia ei aina pidetä yhtä tärkeinä kuin muita nykyaikaistavia muutoksia; tämä voi olla enemmän asenteellinen este kuin historiallisten arvojen asettama este. Jokainen kohde on ainutlaatuinen ja tapauskohtainen lähestymistapa on perusteltu; luovat ratkaisut, jotka kunnioittavat tilan historiallista luonnetta ovat kuitenkin lähes aina mahdollisia.

Sertifiointijärjestelmistä

Esteettömyyden sertifiointijärjestelmiä on olemassa, ja ne voivat parantaa tietoisuutta esteettömyydestä. Sertifiointimenetelmien ongelmana on, että ne takaavat tilan ominaisuudet vain arviointihetkellä. Sertifiointi ei voi hallita miten tiloja käytetään tai muunnellaan sertifiointin jälkeen. On tärkeää ymmärtää esteettömyysertifiointin aikasidonnaisuus.

Access Denmark

Access Denmark on järjestelmä, jossa rakennuksille myönnetään esteettömyysmerkki. Merkissä käytetään vammaisuusluokkia fyysisen esteettömyyden sijasta, mutta se perustuu kriteereihin, jotka on kehitetty yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa. Merkki myönnetään sen jälkeen, kun Access Denmarkin tarkastaja on tutkinut rakennuksen. Tarkastajan raportissa voidaan esittää parannusehdotuksia sekä vahvistetaan rakennuksen esteettömyyskategoriat.

Rick Hansen Foundation

Rick Hansenin säätiön esteettömyysertifiointi (RHFAC) on Kanadan British Columbiassa perustettu ohjelma, joka tarjoaa sekä suunnitteluvaiheessa että olemassa olevien rakennusten esteettömyystarkastuksia. Ohjelma keskittyi alun perin fyysiseen esteettömyyteen, mutta on sittemmin laajentunut sisältämään myös näkö- ja kuuloestettömyyden. RHFAC:n vaatimukset ylittävät rakennusmääräysten tason ja sisältävät myös käyttäjäkokemuksen arvioinnin. RHFAC tarkastajilla on kokemusta vammaisuudesta ja he ovat koulutettuja rakennusten arviointiin.

Projekti suunnittelun ja tutkimuksen tueksi: DeafSpace (Hansen Bauman)

DeafSpacen on toteuttanut Gallaudet-yliopiston viittomakielen ja kuurouden tutkimuslaitos Washington DC:ssä. Projekti toimii esimerkkinä kuulovammaisille tarkoitetun ympäristön suunnitteluun. Erityispiirteinä ovat mm. rakennuksen sisäiset näkölinjat, strategisesti sijoitetut peilit, rakennuksen toimintojen looginen ja empaattinen sijoittelu sekä optimaalinen valaistussuunnittelu parhaan käyttökokemuksen tarjoamiseksi. Projekti luo myös tutkimustietoa siitä, miten kuulovammaiset oppivat liikkumaan tiloissa muiden aistiensa tukemina.

Edistyksen mittaaminen

Rakennetun ympäristön esteettömyyden ja inklusiivisuuden mittaamiseen ei ole vain yhtä tapaa. Sopivia menetelmiä tulisikin kehittää yhdessä erilaisia sidosryhmiä ja niitä edustavia organisaatioita kuullen. Esteettömyyden kokemus on aivan muuta kuin rakennusmääräysten noudattaminen henkilöille, jotka elävät vammojen kanssa. Esteettömyystoimenpiteitä tulisi myös tarkastella yhdessä niihin liittyvien muiden tekijöiden kanssa kuten asunnon saamista ja esteettömien työpaikkojen tarjontaa. Rakennettu ympäristö on osa monimutkaista järjestelmää, ja saavutettavuuden mittaamisen on heijastettava tätä.

Katse tulevaisuuteen

Paras lähestymistapa esteettömyyteen on horisontaalinen: se liikkuu kaiken läpi eikä siiloudu vertikaalisiin erikoisaloihin. Euroopan komissio ilmaisee tämän selvästi ”Tasa-arvon unioni: Vammaisten oikeuksien strategiassa 2021-2030”:

Jotta Euroopasta tulisi esteetön, jäsenvaltioiden olisi sisällytettävä saavutettavuus kaikkiin asiaan kuuluviin aloitteisiin ja toimiin, erityisesti European Green Dealin, the Renovation Wave’iin ja the New European Bauhausiin, ja ammattilaiset tulisi kouluttaa esteettömyydestä (s. 4).

Tämä horisontaalinen lähestymistapa saavutetaan helpommin, jos vammaiset otetaan mukaan koko suunnitteluekosysteemiin: päättäjinä, tuottajina, arkkitehteina, insinööreinä, määräysten suunnittelijoina jne. Osallistavassa prosessissa tätä kutsutaan yhteissuunnitteluksi. Osallisuuden edellytyksenä on koulutuksen saatavuus kaikille, sekä asenteellisten esteiden poistaminen vammaisten täysiarvoiselta osallistumiselta.

Inklusiivinen suunnittelumenetelmä mahdollistaa myös joustavia tapoja hyödyntää tilan ja rakennusten sähköisiä hallintalaitteita. Tämä joustavuus mahdollistaa tilojen mukauttamisen helpommin nykyisten ja uusien esteettömyystarpeiden ilmentyessä. Esimerkiksi suuret wc-kopit, jotka on mitoitettu pyörätuoleille sopeutuvat myös saattajien käyttöön. Ne mahdollistavat myös wc-käynnin lastenrattaiden kanssa. Nämä mukautukset edelleen tukevat sukupuolittomien tilojen tarjoamista ei-binäärisille sukupuolille sekä tarjoamaan tiloja aikuisille, jotka tarvitsevat tukihenkilöä.

Tämä joustavuus ja sopeutumiskyky voi ulottua myös ilmastonmuutokseen ja kausivaihteluihin liittyviin näkökohtiin. Esimerkiksi selkeiden kulkureittien suunnittelussa täytyy aina ottaa huomioon myös lumen ja jään kertyminen sekä kelirikkoajat.

4 Rakennetun ympäristön esteettömyyden tila

Tietoa rakennetun ympäristön esteettömyyden tilasta kerättiin asiantuntijoille suunnatulla kyselyllä, kokemustoimijapaneeleilla ja asiantuntijatilaaisuudella. Kysely koski asuinrakennuksia ja toimitilarakennuksia, katu- ja puistoalueita, rakennettuja luonto- ja retkikohteita sekä liikenteen matkaketjuja. Toimitilarakennuksilla kyselyssä tarkoitettiin muita kuin asuinrakennuksia.

4.1 Nykyisten rakennusmääräysten aikana rakennuslupan saaneet uudet rakennukset

Rakennetun ympäristön esteettömyyden tilaa kuvattaessa voidaan olettaa, että ne rakennukset, jotka ovat saaneet rakennuslupan nykyisen rakentamismääräyskokoelman säädösten voimaantulon jälkeen, täyttävät esteettömyyden vaatimukset. Ongelmana on kuitenkin se, että esteettömyys huomioidaan säädöksissä liian kapea-alaisesti. Lisäksi toteutuksen valvonnan puute aiheuttaa sen, että esteettömyys ei aina toteudu niin kuin rakennuslupavaiheessa on ollut oletuksena.

Asuinrakennuksien esteettömyyden tila

Kyselyn vastaajista 16 % oli sitä mieltä, että asuinrakennusten esteettömyys toteutuu uusissa asuinrakennuksissa ja 68 % sitä mieltä, että se toteutuu osittain. (ks. Liite 1) Asetuksen säädökset eivät riitä siihen, että asuinrakennuksista tulisi kaikille esteettömiä. Esteettömyys toteutuu kohtalaisen hyvin uusissa kerrostaloissa, joissa on hissi ja sisäänkäynti on esteetön.

Puutteiksi asunnoissa ja yhteistiloissa mainittiin:

- Kulkureitit eivät toteudu aina esteettöminä eivätkä ole kaikilta osin säädösten mukaisia. Rakennukseen johtava esteetön kulkuväylä voi kiertyä rakennuksiin takakautta. Paikoitushalleihin saattaa olla esteelliset kulkuyhteydet. Kulkureiteillä olevien portaiden helppokulkuisuus ei aina toteudu. Niissä on harvoin molemmin puolin kaiteet tai käsijohteet.

- Asetuksen säädös esteettömien autopaikkojen määrästä ”riittävä määrä, kuitenkin vähintään yksi” ei johda todellisten tarpeiden täyttymiseen. Joissain taloyhtiöissä esteetön autopaikka on jouduttu arpomaan paikkaa tarvitsevien kesken. Saattoliikenteen pysähtymispaikkaa ei aina ole.
- Opasteissa ei oteta huomioon aistivammaisista henkilöitä.
- Pääsisäänkäynti saattaa olla esteetön, mutta muissa sisäänkäynneissä on puutteita. Esimerkiksi pääsy pesutupaan tai ulkoiluvälinevarastoon on esteellinen. Sähköisesti avautuvia ovia ei yleensä ole. Ovet ovat painavia ja hankalia avata tai ovet avautuvat väärään suuntaan.
- Hissikorin sallittu vähimmäissyvyys ei riitä esimerkiksi sähkömopoille. Hissien edustoilla ei ole aina riittävästi tilaa kääntyä ison pyörätuolin kanssa.
- Sähköisten apuvälineiden säilytys- ja latauspaikat puuttuvat. Ulkovälinevarastot ovat pieniä ja niiden ovien kynnykset korkeita, ovet painavia, jolloin ulkona tarvittavaa apuvälinettä ei voi säilyttää ulkoiluvälinevarastoissa
- Liiketunnistimella toimivia valoja ei yleensä toteuteta.
- Taloyhtiöiden sauna- ja wc-tilat eivät toteudu aina esteettöminä.
- Yhteistiloissa ei ole induktiosilmukkaa tai varausta sille
- Asuntojen eteisissä, pesu- ja wc-tiloissa ja keittiöissä toteutuu asetuksen mukainen vapaa tila, mutta sen paikka ei mahdollista aina tilojen esteetöntä käyttöä. Erityisesti palveluasumisen tai tuetun asumisen asunnoissa tulisi asetuksen vähimmäisvaatimukset aina toteutua, jolloin asunnonmuutostyöt kohdistuisivat pelkästään asukkaan yksilöllisiin tarpeisiin.

Asunnoissa ei ole yleensä tilaa liikkumisen apuvälineiden säilytykseen ja pienten asuntojen makuuhuoneiden koot ovat esteettömyyden kannalta liian pieniä. Uusissa asuin kerrostaloissa asuinhuoneiden lukumäärällä määriteltujen huoneistotyyppien pinta-ala on vähentynyt 10–30 %. Tilansäästö on saatu aikaan yhdistämällä toimintoja yhteiseen tilaan pienentämällä huoneiden kokoa ja karsimalla varusteita. Makuuhuoneiden niukan mitoituksen takia elinkaarijoustavuus on kuitenkin heikentynyt.⁴⁹ Pieniin asuntotyyppeihin liittyy useita haasteita mm. sisäänkäyntitilojen toimimattomuus, huono kalustettavuus ja rajoittunut tilallinen mukautumiskyky. Pieni tila yhdistettynä pitkänomaiseen huoneeseen muotoon rajoittaa erilaisia käyttövaihtoehtoja ja säilytystilaa on vähän.⁵⁰

Kunnissa on hajontaa pientalojen esteettömyyden vaatimusten osalta. Ympäristöministeriön ohjeessa todetaan, että pientalo vastaa asukkaiden muuttuviin tarpeisiin, kun sen

49 Terttu Vainio et al. Asuntotuotannon laatumuutokset 2005–2020. Korkeampaa, tiiviimpää, energiatehokkaampaa. Ympäristöministeriön julkaisuja 2021:29

50 Mari Vaattovaara, Sini Saarimaa & Sofie Pelsmakers. Uusien mikroasuntojen tuotanto on Suomessa kestävämmän suurta. Urbaria Summaries Series 2021/9 SUM

korkeusasema on sovitettu maastoon siten, että sisäänkäynti on esteetön, ja sisääntulokerros toimii ns. selviytymiskerroksena, vaikkei asetus tätä edellytäkään. Selviytymiskerroksella ohjeessa tarkoitetaan pientalon toteutusta siten, että sisäänkäynti on esteetön ja sisääntulokerros sisältää esteettömän wc- ja pesutilan sekä keitto- ja oleskelutilan, jossa on myös mahdollisuus nukkumiseen.⁵¹ Ohje, jonka mukaan vain ensimmäisen kerroksen tilojen tulee olla esteettömiä, koetaan syrjiväksi.

Toimitilarakennusten esteettömyyden tila

Kyselyssä kysyttiin erikseen esteettömyyden toteutuminen julkisissa ja yksityisissä toimitilarakennuksissa.⁵² Kyselyn vastaajista 24 % oli sitä mieltä, että esteettömyys toteutuu uusissa julkisissa toimitilarakennuksissa ja 60 % sitä mieltä, että se toteutuu osittain. Yksityisten toimitilarakennusten osalta 14 % oli sitä mieltä, että esteettömyys toteutuu ja 68 % sitä mieltä, että se toteutuu osittain. (ks. Liite 1)

Esteettömiksi suunnitelluista ratkaisuksista saattaa tulla esteellisiä, jos toteutuksessa tapahtuu muutoksia, joissa ei osata vaalia esteettömyyttä. Kaikki suunnittelijat eivät ole riittävän esteettömyysorientoituneita eivätkä osaa suunnitella tilojen yksityiskohtia nykyisellä lainsäädännöllä täysin esteettömiksi. Rakennustaiteelliset lähtökohdat saattavat ohittaa esteettömyysnäkökohdat esimerkiksi niin, ettei liikuntarajoitteinen henkilö saa palvelua yhdenvertaisesti muiden kanssa. Julkisen hallinnon tilat ovat vähintään perusesteettömyyden mukaan toteutettuja. Niissä on esimerkiksi asetuksen edellyttämät induktiosilmukat kokoontumis- ja vastaanottotiloissa sekä näkövammaisille taktiiliopastus. Liikkumisen osalta esteettömyys yleensä toteutuu, vaikka siinäkin saattaa olla yksityiskohdissa puutteita. Toimitilarakennusten aistiesteettömyydessä on runsaasti kehitettävää. Fyysisen ympäristön esteettömyyden tilaa kuvattaessa ei voida olettaa, että nykyisten säädösten mukaan rakennetut toimitilarakennukset olisivat kaikille käyttäjille esteettömiä.

Puutteiksi uusista toimitilarakennuksista mainittiin:

- Rakennuksien esteettömyyden tasosta ei useinkaan ole saatavilla ennakkoon tietoa.
- Opasteet ovat usein vaikeaselkoisia ja sijoiteltu niin, ettei niitä havaitse.
- Kulkureitit, saattoliikenne ja esteettömät autopaikat eivät toteudu aina säädösten mukaisesti.

⁵¹ Esteettömyys. Ympäristöministeriön ohje rakennuksen esteettömyydestä. Ympäristöministeriö 2018.

⁵² Tässä raportissa toimitilarakennuksilla tarkoitetaan muita kuin asuinrakennuksia kuten palvelu-, toimisto-, liike- ja tuotantorakennuksia.

- Sähköisten apuvälineiden säilytys- ja latauspaikat puuttuvat.
- Esteetön sisäänkäynti ei ole aina pääsisäänkäynti. Ulko-ovet ovat raskaita avata. Monesta julkisesta uudestakin rakennuksesta puuttuu sähköisesti avautuvat ovet.
- Palvelurakennuksissa on yleensä toimintaan sopivat hissit ja esteettömyys toteutuu niissä. Hisseissä ei ole kuitenkaan aina ääniopasteita.
- Esteetön reitti rakennuksen sisätiloissa ei aina ole lyhin reitti. Julkisiin palveluihin, jotka ovat kaupallisten palvelujen yhteydessä on usein esteelliset reitit, vaikka itse palvelutilat ovat esteettömiä.
- Esteettömät wc-tilat eivät aina ole esteettömästi toteutettu tai käytettävissä.
- Tilojen akustiikka ja kuunteluympäristö eivät aina ole esteettömiä kuulovammaisille. Riittämättömät äänieristykset ja tilojen vaimennukset aiheuttavat kaikua tai melua. Aina ei ole luotettavaa tietoa induktiosilmukan olemassaolosta tai toimivuudesta.
- Hahmottamisen vaikeuksia aiheuttavia heijastuksia ja häikäisyjä esiintyy tiloissa melko usein. Kontrastit voivat olla epäselviä.
- Valaistusratkaisut eivät ole aina näkövammaisille esteettömiä.
- Sisäilman esteettömyyteen ei kiinnitetä riittävästi huomioita.
- Tuotantorakennukset jäävät usein esteettömyysasetuksen soveltamisen ulkopuolelle.
- Aina ei oteta huomioon sitä, että työntekijä voi olla liikkumis- tai toimimisesteinen.
- Liikerakennusten maksupäätteet sekä huoltoasemien tankkauspisteet ovat usein esteellisiä.
- Esteettömyysasetuksessa säädetty hissikorin vähimmäismitoitus ei ole esimerkiksi sähköisiä apuvälineitä käyttäville henkilöille kaikissa käyttötilanteissa riittävän iso.

4.2 Esteettömyyden toteutuminen korjaus- ja muutostöissä

Kyselyn avulla selvitettiin, toteutuuko nykyisen esteettömyyteen liittyvän lainsäädännön kautta se, että rakennuksien korjaus- ja muutostöiden avulla saadaan rakennuksiin esteetön pääsy ja tiloista tulee esteettömiä. Vastaajista vain 9 % oli sitä mieltä, että esteettömyys toteutuu ja 66 % sitä mieltä, että se toteutuu osittain. (ks. Liite 1)

Tiloja korjaamalla ei saada kaikkia esteettömyyssäädöksiä toteutumaan tilojen rajoitusten vuoksi. Rakennustaiteelliset arvot ja tekniset ominaisuudet rajoittavat esteettömyyden toteutumista. Esteettömyys ei toteudu, jos muutostöiden hinta tulee kohtuuttoman

suureksi. Osa vastaajista painotti kuitenkin sitä, että kyse on tahtotilasta kiinnittää huomiota esteettömyyteen. Korjausrakentamisen osalta kunnissa esiintyy vaihtelua määräysten soveltamisen osalta. Käyttötarkoituksen muutoksien yhteydessä esteettömyys toteutuu paremmin kuin tavallisten korjaustöiden yhteydessä.

Tarve esteettömyyskorjauksille on suurempi kuin mitä toteutuu. Kaikissa rakennusten korjaustöiden suunnittelussa tulisi korostaa esteettömyyden parantamista. Korjauskohteissa pitäisi aina tehdä esteettömyyskartoitus. Korjaus- ja muutostyöt tulisi suunnitella ja toteuttaa niin, ettei niistä aiheudu haittaa rakennuksen käyttäjille korjaustöiden aikana esimerkiksi pölyn hallinnan vuoksi. Rakennuksen korjauksen aiheuttamista käyttörajoituksista tulisi jakaa ajantasaista tietoa.

Vastaajat mainitsivat seuraavia puutteita esteettömyyden toteutumisessa:

- Osa kerroksista voi jäädä saavuttamatta, koska säästetään hissiin rakentamisesta tai sen ulottamisesta joka kerrokseen.
- Riittävän ison hissin lisääminen rakennuksen saattaa olla rakennuksen ominaisuuksien takia mahdotonta. Pieni hissi parantaa rakennuksen esteettömyyttä, muttei palvele esimerkiksi sähköpyörätuolilla, isommalla pyörätuolilla tai kaksosten rattailla kulkevia.
- Rakennukseen johtavaa kulkuväylää ei saada korjattua kohtuullisin kustannuksin täysin esteettömäksi, jos rakennus sijaitsee esteettömyyden kannalta hankalasti.
- Esteetöntä wc-tilaa ei saada määräysten mukaiseksi tai se saattaa jäädä puuttumaan osasta tiloja.
- Katujen jalkakäytävillä aikoinaan rakennettuja porraskäytävien rinnalla ei saada rakentaa luiskaa katualueelle.
- Asuinrakennuksien remonttien yhteydessä ei esimerkiksi asuntojen wc- ja pesutiloja tehdä esteettömiksi.
- Esteettömyys paranee vain rakennuksen korjatussa osassa.
- Toimenpideluvan alaisessa korjaushankkeessa esteettömyyttä ei tarvitse huomioida. Toimenpideluvalla rakennettavat rakennelmat, kuten esimerkiksi katokset ja yleisötilaisuuksien rakennelmat, ovat kuitenkin sellaisia, joita liikumis- ja toimimisesteisten henkilöiden tulisi voida yhdenvertaisesti käyttää. Pienissäkin korjauksissa saataisiin parannettua esteettömyyttä, mutta siihen ei velvoiteta, joten ne jäävät tekemättä.
- Korjauksissa ei yleensä tehdä näkö- eikä kuulovammaisten esteettömyyteen parannuksia.
- Rakennuslupa ei kuulu pintamateriaalien, opastuksen tai valaistuksen esteettömyysvaatimukset. Jää pääsuunnittelijan ammattitaidon varaan, toteutuuko esteettömyys niiden osalta.

4.3 Asunnon muutostyöt

Vammaisen henkilön on mahdollista saada kunnalta avustusta asuntonsa muutostöihin, välineisiin ja laitteisiin vammaispalvelulain perusteella. Korvattavia asunnon muutostöitä ovat tavallisimmin ovien leventäminen, kynnysten poistaminen, tukikaiteiden asentaminen, luiskien rakentaminen, kylpyhuone- ja wc-tilamuutokset, kiinteiden kalusteiden muuttaminen sekä valaistusmuutostyöt. Asunnon muutostyöksi katsotaan asetuksen mukaan myös muutostöiden suunnittelu sekä esteiden poistaminen asunnon välittömästä lähiympäristöstä. Suunnittelun toteuttaa yleensä rakennusalan ammattilainen, kuten rakennusmestari tai -insinööri. Korvattavissa muutostöissä pitää noudattaa soveltuvin osin valtion asuntolainoituksessa käytettävää laatutasoa. Vammaisten asumispalveluiden laatusuosituksen mukaan asunnon muutostyöt on tehtävä, jos mahdollista, hieman ennakoiden.⁵³

Hankkeessa toteutetussa kyselyssä selvitettiin asiantuntijoilta, takaavatko asunnonmuutostöiden toteuttamisen käytännöt liikkumis- ja toimimisesteisen henkilön kotona selviytymisen. Vastaajista 13 % oli sitä mieltä, että takaavat, 57 % oli sitä mieltä, että takaavat osittain ja 15 % että eivät takaa. (ks. Liite 1)

Vastaajat toivat esiin, että asunnonmuutostyöt ovat usein edellytys sille, että ihminen voi asua asunnossaan vammastaan huolimatta. Muutostyöt eivät kuitenkaan aina turvaa sitä, että koti ja sen lähiympäristö saadaan asiakkaalle esteettömäksi.

Asunnon muutostöissä tulee ottaa huomioon asiakkaan yksilölliset tarpeet, mutta muutostöiden tarpeellisuuden sisällöt vaihtelevat kunnissa. Asunnonmuutostyöt koskevat yleensä vain asunnon sisätiloja, muttei esim. rakennuksen sisäänkäyntiä tai yhteistiloja. Esteetön asunto ei riitä, jos sieltä ei pääse ulos esteettömästi. Esimerkiksi parvekkeelle tai pihalle pääsyä voidaan pitää tarpeettomana. Vammaispalvelu voi myöntää asiakkaan kotona kylpyhuoneen korjaukset, muttei saunaan lisäkaidetta turvallista liikkumista takaamaan. Kuitenkin vammaisella pitäisi olla oikeus päästä asuntonsa saunaan. Muutostöitä myönnetään harvoin vapaa-ajan asunnoille, vaikka asuminen niissä tukisi asiakkaan hyvinvointia ja toimintakykyä.

Toisinaan muutostöissä tehdään ratkaisuja, jotka eivät ole esteettömyysasetuksen tai -ohjeiden mukaisia. Silloin lopputulos saattaa olla vaarallinen, kuten esimerkiksi liian jyrkkä luiska tai luiska, jolle ei mahdu kääntymään. Muutostöiden tekeminen voi olla hankala tilan koosta tai rakenteista johtuen. Esimerkiksi joskus oviaukon riittävä leveys tai esteetön kynnykset wc-tiloihin voi olla hankala toteuttaa. Sähköisille liikkumisen apuvälineille ei aina tahdo löytyä tarvittavaa säilytystilaa.

⁵³ Vammaispalvelujen käsikirja. [<https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/asuminen/asunnon-muutostyot>]

4.4 Julkiset ulkotilat

Kyselyn avulla selvitettiin, riittääkö nykyinen esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö takaamaan liikkumisen ja toimimisen esteettömyyden julkisissa ulkotiloissa, kuten katu- ja puistoalueilla. Vastaajista 15 % oli sitä mieltä, että esteettömyys toteutuu ja 40 % sitä mieltä, että se toteutuu osittain. (ks. Liite 1)

Lainsäädäntö ohjaa tekemään esteetöntä julkista ulkotilaa, mutta esteettömien ulkotilojen toteutusta varten ei ole asetustasoisia säädöksiä. Puuttuu yhtenäiset ohjeet, jotta saataisiin valtakunnallisesti esteettömyyden osalta samanlaatuista julkista ulkotilaa. Vammaista henkilöä helpottaisi, jos ratkaisut olisivat samanlaisia.

Vastaajat mainitsivat seuraavat kohdat julkisista ulkotiloista, joissa esteettömyys ei toteudu:

- Suojatiet ja varoitusalueet rakennetaan eri tavalla eri kaupungeissa.
- Suojatiekivetykset eivät ole esteettömiä, koska niiden pinnassa on suuria korkeusvaihteluja ja kivien väleissä rakoja.
- Liikennevaloissa ei aina ole ääniohjausta.
- Jalankulku ja pyöräily eivät aina ole erotettu toisistaan.
- Kulkureiteillä olevan reunakivien kaltevuudet ovat liian jyrkkiä. Kaltevuuden pitäisi vastata luiskien kaltevuutta.
- Katukiveykset ovat usein epätasaisia. Nupukivien väliset saumat ovat liian leveitä. Mukulakivillä tehdyillä kulkureiteillä ja pihoidilla kulkeminen on erittäin haastavaa.
- Sileät katukivet ovat märkänä liukkaita.
- Kulkureiteillä olevat avoimet vesikourut ovat hankalia ylittää.
- Pehmeät pintamateriaalit kulkuväylillä aiheuttavat esteitä pyörällisten apuvälineiden avulla liikkuville.
- Esteettömät ulkotilat eivät aina ole esteettömiä eri vuorokauden- ja vuodenaikoina sekä erilaisissa sääolosuhteissa. Suunnittelussa ja kunnossapidossa pitäisi ottaa huomioon ilmastonmuutokseen liittyvät kasvavat lumimäärät, rankkasateet, tulvat ja myrskyt sekä lämpötilojen ääriolosuhteet.
- Katu- ja puistoalueilla ei oteta riittävästi huomioon aistiesteettömyyttä, kuten esimerkiksi katupölyn aiheuttamaa estettä liikkua ulkona.
- Ulkotiloissa on paljon kohteita, joihin ei pystytä tekemään esteettömiä reittejä maaston korkeussuhteiden vuoksi. Ulkoalueilla saattaa olla muutamia porrasaskelmia, joiden yhteydessä ei ole riittävän loivaa luiskaa.
- Ongelmina ulkoportaissa on se, että varoitusalueet ja kontrastimerkinnot puuttuvat. Lisäksi käsijohteet puuttuvat tai ovat vaillinaiset.
- Pienillä paikkakunnilla ulkoalueet eivät ole samantasoisia kuin suurissa kaupungeissa, joissa esteettömyyttä on parannettu yleensä ydinkeskustoissa ja

taajamien keskustoissa. Esteettömyys ei toteudu vanhoilla ja huonokuntoisilla alueilla, joita ei pidetä kunnossa.

- Kunnat eivät ota esteettömyyttä riittävästi huomioon korjattaessa puisto- ja katualueitaan. Katujen ja väylien suunnittelijoilla ei ole aina riittävää tietoa esteettömästä rakentamisesta. Esteettömyyden toteutuminen edellyttää pätevää valvontaa sekä suunnittelu- että rakentamisvaiheessa.
- Julkisen ja yksityisen tontin raja on kohta, jossa usein on korkeuseroja, joita on hankala poistaa.
- Rakennustyömaiden ja katutöiden aiheuttamissa väliaikaisissa liikkumisjärjestelyissä ei huomioida esteettömyyttä riittävästi. Lisäksi työmaat varastoivat tavaroita esteettömillä kulkureiteillä.
- Katu- ja torialueilla olevat mainostelineet, vuokrattavat potkulaudat ja väliaikaiset terassirakennelmat aiheuttavat esteitä kulkureiteille.
- Esteettömiä ulkoliikuntavälineitä on ulkoalueilla liian vähän.
- Lasten ja nuorten ulkoliikunta-alueilla ei ole riittävästi huomioitu esteettömyyttä eikä yhdenvertaisia toimintamahdollisuuksia.
- Ulkotiloissa on liian vähän wc-tiloja ja esteettömiä wc-tiloja ei juuri lainkaan.
- Valaistus ei ole riittävä kaikilla ulkoalueilla tai se puuttuu kokonaan. Esteettömästä valaistuksesta on liian vähän ohjeita.
- Selkokielen käytöstä sekä näkemisen ja kuulemisen esteettömyyden toteutumisesta viitoissa ja opasteissa puuttuvat yhtenäiset ohjeet.

4.5 Rakennetut retki- ja luontokohteet

Kyselyn avulla selvitettiin, riittääkö nykyinen esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö takamaan liikkumisen ja toimimisen esteettömyyden rakennetuissa retki- ja luontokohteissa. Vastaajista vain 7 % oli sitä mieltä, että nykyinen lainsäädäntö riittää ja 34 % sitä mieltä, että se riittää osittain. (ks. Liite 1)

Retki- ja luontokohteita on Suomessa paljon, mutta esteettömien kohteiden tarjonta on vielä vähäistä, koska niiden toteuttaminen vaatii paljon resursseja, ja niissä on huomioitava paikan ominaisuudet. Luontoa on jätettävä rakennetuissa kohteissakin alkuperäiseksi. Luontokohteiden luonteeseen kuuluu maaston korkeuserot, jyrkät nousut ja laskut.

Viime aikoina on tehty paljon työtä esteettömyyden kehittämiseksi monessa kohteessa esimerkiksi rakentamalla niihin esteettömiä luontopolkuja. Esteettömiä kohteita tarvitaan enemmän, jotta kaikkien yhteys luontoon voidaan mahdollistaa yhdenvertaisesti. Kohteiden rakennuksissa on sovellettu esteettömyysmääräyksiä. Metsähallitus on laatinut ohjeita reittien ja kohteiden esteetöntä suunnittelua varten. Kuntien ulkoilu- ja urheilupaikkojen tyyppipiirustuksissa huomioidaan esteettömyys.

Luontokohteista on tehty kuvauksia, josta saa etukäteen tietoa mm. siitä, tarvitaanko avustaja, miten pärjää pyörätuolilla, tai heikkonäköisenä, voiko kohteessa liikkua opaskoiran kanssa, pääseekö kohteessa varjoon, suojaan ja käymälään.

Kyselyiden vastaajat mainitsivat esteettömyyteen liittyvät puutteet retki- ja luontokohteissa:

- Esteettömät reitit toteutetaan liian lyhyinä. Pidempiä esteettömiä vaellusreittejä ja luonnossa liikkumisen mahdollisuuksia tulisi lisätä.
- Esteetön reitti saattaa sisältää liian jyrkän mäen.
- Lintutornit rakennetaan usein esteellisiksi.
- Korjausten yhteydessä usein muutetaan retkeilykohteita osittain esteettömiksi.
- Lähiluontokohteet ovat tärkeitä kaikille, mutta osa niistä on jäänyt uusien asuinalueiden alle monilla paikkakunnilla.
- Luontokohteissa esteettömyys ei toteudu opasteissa, pintamateriaaleissa eikä kalusteissa. Kiinteät kalusteet nuotiopaikoilla on usein asetettu ympyrän muotoon, jolloin pyörätuolilla ei pääse nuotiolle lainkaan.
- Käymälöiden esteellisyys on kohteissa iso ongelma. Rakennetuilla ulkoilureiteillä pitäisi olla enemmän sekä tavallisia että esteettömiä käymälöitä.
- Kapeat pitkospuut eivät mahdollista apuvälineillä liikkumista.
- Puutuu esteettömyyden kriteerien määrittely luontokohteille niiden kuvausta varten.
- Uimarannat ovat pääsääntöisesti esteellisiä. Hiekka upottaa apuvälineen.
- Kaikissa paikoissa ei ole mahdollista mennä liikkumisesteisenä veneellä saaristoon, koska sopivaa laituria ei ole.

4.6 Liikenteen matkaketjut

Liikenteen esteettömään matkaketjuun kuuluu matkan eri vaiheissa fyysisen ympäristön esteettömyys, liikennevälineiden kaluston esteettömyys sekä matkustamiseen liittyvän tiedon saavutettavuus.

Joukkoliikenteen merkittävä kehittämisen kohde on eri liikennepalveluiden yhdistäminen matkaketjuiksi. Esteettömyyden näkökulmasta matkaketjuissa korostuu paitsi koko palveluketju, myös koko matkaketjun esteettömyys ja toimivuus kotoa aina matkat päätepisteseen asti. Esteetön matkaketju mahdollistaa esteettömän lipun ostamisen, liikkumisen ja tiedonsaannin matkaketjun kaikissa vaiheissa. Esteettömyyteen liittyvät tietotarpeet kytkeytyvät matkan eri vaiheisiin. Niissä voidaan erottaa neljä merkitykseltään isoa kokonaisuutta, jotka pitäisi ratkaista osana matkatietojen keräämistä ja jakamista:

- tieto kuljetuspalvelun esteettömyydestä (ajoneuvot, informaatio, palvelut)
- tieto matkan solmukohtien esteettömyydestä (fyysinen infra, informaatio, avustus, muut palvelut),
- reititys-, info-, lippu- ja maksujärjestelmien käyttöliittymien saavutettavuus ja käytettävyys
- reaaliaikainen tieto poikkeustilanteista ja niiden vaikutuksista esteettömän matkaketjun toteutumiseen matkan eri vaiheissa.

Moninaisten käyttäjien esteettömyyteen liittyviä tarpeita voidaan analysoida erilaisten käyttäjäpersoonien ja käyttäjäluokkien kautta. Erilaisten käyttäjien tarpeita voidaan määrittellä ja ryhmitellä sen kautta, millaista informaatiota ja missä muodossa he matkaketjun eri vaiheissa tarvitsevat.⁵⁴

Rautatieasemat, matkakeskukset ja linja-autoasemat ovat monitoimijaisia ja moniomisteisiä ympäristöjä. Esteettömän matkaketjun muodostaminen vaatii yhteistyötä ja yhteissuunnittelua, jotta solmupisteessä liikkuminen ja kulkuvälineestä toiseen siirtyminen sujuu esteettömästi. Liikenneverkon strategisessa tilannekuvassa keskeisimmiksi kehittämiskohteiksi mainitaan solmupisteiden infrastruktuurin esteettömyyden kehittäminen joukkoliikenneterminaaleissa:

- Asema-alueiden parantaminen, mm. kulkureitit ja hissit sekä asemien laituri-alueiden korottaminen.
- Näkö ja kuulovammaisten opastus ja matkustajainformaatio etenkin häiriötilanteissa.
- Koko matkaketjua koskevan esteettömyystiedon saatavuus ja saavutettavuus.⁵⁵

Valtioneuvoston selonteossa valtakunnallisesta liikennejärjestelmäsuunnitelmasta vuosille 2021-2032 todetaan, että tiedon saaminen koko matkaketjujen esteettömyydestä on nykytilanteessa haastavaa. Valtakunnallinen tavoitetilä puuttuu niin fyysisen esteettömyyden kuin liikenteen digitaalisten palveluiden saavutettavuuden kehittämiseksi. Toimenpiteenä ehdotetaan, että valtio määrittelee yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa tavoitetilan liikennejärjestelmän esteettömyydelle ja liikenteen digitaalisten palveluiden saavutettavuudelle ja tunnistaa eri vastuutahojen roolit niin matkaketjun eri osien toimivuuden

54 Petteri Alinikula, Marjo Kivi, Sakari Somerpalo, Terhi Tamminen. Selvitys liikkumispalvelujen esteettömyystietojen määrittelyn, saatavuuden ja tuottajien tietoisuuden parantamisesta. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisu 2021:18

55 Liikenneverkon strateginen tilannekuva. Traficom julkaisu 23/2021

kuin matkustajien oikeuksien toteutumisen kannalta.⁵⁶ Liikenne- ja viestintäministeriö on asettanut kaksivuotisen työryhmän uuden tavoitetilan muodostamiseksi syksyllä 2021.

YK:n vammaissopimuksen 18 artikla velvoittaa vammaisen ihmisen oikeuden liikkumisvapauteen ja artikla 20 mahdollisimman itsenäisen henkilökohtaisen liikkumisen. EU-lainsäädännössä säädetään vammaisten ja liikuntarajoitteisten avustamisesta linja-auto-, rautatie- ja lentoliikenteessä sekä autolautoilla ja risteilyaluksissa.

Kyselyn avulla selvitettiin, riittääkö nykyinen esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö takamaan liikkumisen ja toimimisen esteettömyyden liikenteen matkaketjuissa. Vastaajista vain 3 % oli sitä mieltä, että nykyinen lainsäädäntö riittää ja 29 % sitä mieltä, että se riittää osittain. Lähes puolet 45 % oli sitä mieltä, ettei nykyinen lainsäädäntö ei riitä. Neljäsosa vastaajista ei osannut ottaa kantaa asiaan. (ks. Liite 1) Kokemustoimijapaneelinkin aiheena oli esteettömyyden toteutumisen ongelmakohdat liikenteen matkaketjuissa (ks. Liite 4). Alla on yhteenveto kyselyn ja kokemustoimijapaneelin tuloksista.

Matkaketjuissa on heikkoja lenkkejä. Hyvin harvoin pystyy matkustamaan esteettömästi koko matkaketjua. Esteettömyyden toteutumiseen liittyvät tavoitteet ja hallinnonalan toimijoiden vastuut ja roolit ovat epäselviä matkaketjujen toteuttamisessa. Liikennemuodosta ja operaattorista toiseen siirryttäessä tulee ongelmia harmonisoimattomien sääntöjen takia. Rakentaminen on usein jaettu useille urakoitsijoille ja aliurakoitsijoille. Esim. raideliikenteen osalta laiturialueet ja asema-alueet ovat eri tahojen vastuulla. Opastuksen suunnittelukin on näillä alueilla jaettu eri toimijoille. Usein puuttuu kokonaisvaltainen suunnitelma kohteen esteettömyydestä. Matkaketjujen toimimattomuudesta jää käyttäjäpalautteen saaminen vähäiseksi, koska toimijoita on paljon eikä ole yhtä tahoa, joka palautetta kerää.

Kulkureitit pysäkeille ja asemille eivät ole esteettömiä. Katujen ja reittien esteettömyys jää liian vähälle huomiolle. Pitkät ja esteelliset etäisyydet vaihtopysäkkien välillä aiheuttavat ongelmia. Matkaketjuja, joissa on liikennevälineiden välisiä vaihtoja, ei haluta käyttää, koska vaihdot vievät paljon aikaa ja niissä tarvitaan usein avustajaa. Junat voivat pysähtyä eri kohdissa asemaa. Pysähdysaika saattaa olla niin lyhyt, ettei se riitä vammaisella henkilölle junan vaihdossa junasta poistumiseen ja toiseen junaan nousemiseen.

Kaikki linja-auto- ja rautatieasemat eivät ole esteettömiä. Raideliikennettä palvelevat rakennukset ovat usein isommilla paikkakunnilla esteettömiä, mutta pienemmillä paikkakunnilla on kehittämisen varaa. Pienillä paikkakunnilla ei usein ole asemarakennuksia, joissa voi odottaa, jos esimerkiksi aikatauluihin tulee muutoksia.

⁵⁶ Valtioneuvoston selonteko valtakunnallisesta liikennejärjestelmäsuunnitelmasta vuosille 2021-2032, VNS 2/2021 vp

Vaikka monet uudet asemarakennukset ovat esteettömiä, matkaketju voi olla esteellinen kaluston vuoksi.⁵⁷ Tai vaikka kulkuväline olisi esteetön, pysäkki tai laituri ei ole sitä. Esteetön seisake ei ole kaikille lähin, jolloin matkanteko pitenee suotta.

Pyörätuolinkäyttäjän on haasteellista päästä yksin kulkuvälineisiin. Suomessa on edelleen kaikissa liikkumismuodoissa paljon esteellistä julkisen liikenteen kalustoa. Palvelulinjojenkin kalusto etenkin maaseudulla on esteellistä. Sähköisiä apuvälineitä linja-autot eivät ota kyytiin. Pyörätuolinostin ei tee linja-autosta kaikille esteetöntä, koska epävarmasti liikkuvien ihmisten pitää nousta portaita eikä nostimen avulla linja-autoon mikä ei aina kaikilta onnistu. Rollaattorin käyttäjänkin on vaikea päästä linja-autoon.

Opasteet, aikataulut ja maksupäätteet asemilla ja pysäkeillä eivät ole esteettömiä. Asemien ja matkakeskusten hälinäinen ympäristö on esteellinen esimerkiksi muistisairaille, jos opasteetkin ovat vaikeasti ymmärrettäviä. Joukkoliikenteen pysäkkikuulutukset puuttuvat usein. Pysäkkikuulutukset sekä kuulutukset esim. linja-autoissa ovat oleellisia, jotta näkövammaisen voisi käyttää julkista liikennettä itsenäisesti. Ennakkotieto esteettömistä kulkuvälineistä tulisi saada esimerkiksi aikatauluista.

Esteettömien wc-tilojen paikkoja ja määriä ei oteta huomioon esteettömien matkaketjujen suunnittelussa. Nykyiset asemilla olevat wc-tilat eivät aina ole kooltaan tai varustukseltaan esteettömiä.

Puutteet talvikunnossapidossa aiheuttavat esteitä matkaketjuissa, jotka ovat muulloin esteettömiä. Talvikunnossapitoa ei hoideta koordinoitusti: yksi firma puhdistaa jalkakäytävän ja toinen bussikatoksen, ja lopulta bussipysäkin edessä voi olla iso lumivalli, jolloin pysäkillä ei pääse. Tietyötkin voivat katkaista matkaketjun.

Matkaketjujen esteellisyydestä syntyy negatiivisia vaikutuksia. Alueiden segregatio kasvaa, jos esteettömyys liikkumisen suhteen ei toteudu. Matkustajien avun tarve kasvaa, koska julkisiinkaan kulkuvälineisiin ei aina pääse ilman apua. Elämänpiiri kutistuu, koska lähijunissa ei ole enää konduktööriä, jos ei pysty hankkimaan etukäteen lippua tai tarvitsee apua junaan nousemisessa. Pienillä paikkakunnilla ei usein ole myöskään matalalattia-busseja. Vammaiset henkilöt joutuvat usein valitsemaan opiskelupaikan ja -paikkakunnan sen mukaan, missä on mahdollista elää mahdollisimman normaalisti ja matkaketjut toimivat esteettömästi.

57 Pääosa junaliikenteen vuoroista ajetaan esteettömällä kalustolla. [<https://tieto.traficom.fi/fi/tilastot/junaliikenteen-esteettomyys>]

Osalle liikkumis- ja toimimisesteisistä henkilöistä toimivat taksien kuljetuspalvelut ovat välttämättömiä. Esteettömien matkaketjujen onnistuminen vaikeutuu, jos taksikuljetukset hoidetaan välityskeskusten kautta tilattaviin takseihin, koska aikataulut eivät aina onnistu. Epävarmuutta tulee myös siihen, saako itselleen sopivan kuljetusvälineen tilattua. Junat voivat vaihtaa aikataulua lyhyellä varoitusaajalla, mikä aiheuttaa ongelmia, jos on esimerkiksi tilannut esteettömän taksin tiettyyn aikaan tiettyyn paikkaan, eikä saa uutta esteetöntä taksia uuteen junaan.

5 Esteettömyystiedon kokoaminen esteettömyyden tilasta

Asiantuntijoille suunnatulla kyselyllä ”Tiedonkeruu koskien rakennetun ympäristön esteettömyyttä” kartoitettiin asiantuntijoiden näkemystä siitä, mitä koottua tietoa Suomessa on rakennetun ympäristön esteettömyydestä sekä siitä, millä tunnusluvuilla tietoa tulisi koota, jotta esteettömyyden tilan kehitystä voidaan arvioida nykyistä paremmin. Kysely koski asuinrakennuksia ja toimitilarakennuksia, katu- ja puistoalueita, rakennettuja luonto- ja retkikohteita sekä liikenteen matkaketjuja. Toimitilarakennuksilla kyselyssä tarkoitettiin muita kuin asuinrakennuksia. (ks. Liite 2)

5.1 Tiedon kokoaminen uusien rakennusten sekä rakennuslupaa vaativien rakennusten korjaus- ja käyttötarkoituksen muutosten esteettömyydestä

Rakennusvalvonta

Uusien rakennusten ja rakennuslupaa vaativien korjaus- ja muutostöiden esteettömyyteen liittyvät suunnitelmat ja selvitykset käsitellään rakennuslupan yhteydessä. Kunnissa vaaditaan vaihtelevasti hallinto-, palvelu-, toimisto-, liike-, tuotanto- ja asuinkerrosrakennuksista sekä joskus myös ammattirakentajien pientaloista esteettömyys selvitys rakennuslupa-asiakirjojen liitteeksi. Suunnitelman mukaisen esteettömyyden toteutuminen tulisi lisäksi varmistaa ennen rakennuksen käyttöönottoa tehtävässä erillisessä esteettömyyskatselmuksessa ennen rakennuksen käyttöönottoa.

Ympäristöministeriön ohjeessa rakentamista koskevista suunnitelmista ja selvityksistä ⁵⁸ohjeistetaan esteettömyys selvityksestä suppeasti: ”Esteettömyys selvitetään usein lomakkeen muodossa olevassa esteettömyys selvityksessä, jolla selvitetään ensin suunnitelmiin sisältyvät, esteettömyyteen liittyvät seikat ja myöhemmin käyttöönoton yhteydessä rakennuksen toteutunut esteettömyys.”

58 Ympäristöministeriön ohje rakentamista koskevista suunnitelmista ja selvityksistä. Ympäristöministeriö, YM3/601/2015. RT YM2-21642

”Esteettömäksi voidaan luokitella asunto, joka remontin jälkeen täyttää nyky määräykset ja lisäksi rakennuksen yleiset tilat, kuten porrashuoneet ja muuta asumista palvelevat tilat ovat esteettömiä.”⁵⁹

Esteettömyys selvityksessä kerrotaan, miten esteettömyys on toteutettu suunnitelmassa. Lomakkeiden sisältö ja laajuus vaihtelevat kunnittain, mutta niissä huomioidaan yleensä esteettömyysasetuksen säännökset. Esteettömyyden toteutuminen varmistetaan ennen rakennuksen käyttöönottoa tehtävässä erillisessä esteettömyyskatselmuksessa. Esteettömyys selvityslomake on rakennusluvan liitteenä sähköisessä lupajärjestelmässä pdf-muotoisena tiedostona. Lomakkeen avulla koottu tieto on luotettavaa vasta sitten kun se perustuu rakennuksen tai korjaustyön valmistuttua tehtyyn katselmukseen tai kartoitukseen.

Joissakin kunnissa rakennusvalvonta seuraa uusien rakennusten määrän lisäksi sitä, kuinka monessa kohteessa on tehty esteettömyys selvitys ja esteettömyys katselmointi. Kyselyn vastaajat toivat esiin sen, että rakennusvalvontaa kerääntyy tietoa rakennetun ympäristön esteettömyyden tilasta piirustus materiaalina rakennusvalvonnan arkistoon. Tietoa kerääntyy myös lupaehdoista, jotka kertovat mahdollisesta poikkeamisesta esteettömyysasetuksen säädöksistä. Joistakin kohteista pyydetään lausunnot vanhus- tai vammaisneuvostoilta. Useat kyselyyn vastaajista toivat esiin sen, että rakennusvalvonnalla voisi olla mahdollisuus kerätä tietoa myös asuntojen esteettömyyden tasosta korjaus- ja muutostöiden rakennus lupahyväksyntäprosessissa.

Rakennuslupa-asiakirjoista tulisi koota systemaattisesti tietoa:

- Rakennuslupa-asiakirjoihin pitäisi lisätä RHR-lomake, joka koskee rakennuksen esteettömyystietoja.
- Em. lomakkeen sisältö pitää olla sama kuin esteettömyyskartoituslomakkeet ja tarkistuslistat. Tunnusluvut erityyppisille rakennuksille määräytyisivät ensisijaisesti esteettömyyssäädösten perusteella ja tarkentuisivat tarvittavilta osin ohjeiden avulla.
- Lomakkeen tiedot voisi täyttää esimerkiksi kohteen pää-, rakennussuunnittelija tai uudenlaisen koulutuksen saanut sertifioitu esteettömyysasiantuntija. Lomakkeen tiedot tulisi täyttää digitaalisesti, jolloin ne voisi viedä tilastolliseen käsittelyyn.
- Rakennetun ympäristön esteettömyys pitäisi määritellä tarkemmin, jotta tietoa sen toteutumisesta olisi mahdollista koota. Tunnusluvut pitäisi määritellä

59 2. Kyselyn vastaajan mielipide

yhteistyössä eri tahojen kanssa. Esteettömyystiedon keräämistä varten tarvitaan määritellä tunnusluvut aistivammojen osalta.

”Tietoa tulisi kerätä se taho, joka myöntää luvat muutoksiin ja korjauksiin tai se, joka rahoittaa niitä.”⁶⁰

Avustuksia myöntävät tahot

Olemassa olevaa asuinrakennuskannan esteettömyyttä parannetaan ARAn avustusten avulla. ARA käsittelee rakennusten suunnitelmia rahoitushakemusten yhteydessä. Yksi hankkeen arvioitava osa ja hyväksyttävyyssriteeri on esteettömyys. Kaikkien rahoitettavien kohteiden esteettömyyttä tarkastellaan pääsääntöisesti hyödyntämällä pääpiirustustasoisia kuvia, jotka myös tallennetaan, mutta niissä ei tieto ole esteettömyyden näkökulmasta luokiteltua eikä aineistosta voisi tehdä hakuja. ARAlla olisi mahdollisuus kerätä systemaattista tietoa korjausavustuskohdeista.

Opetus- ja kulttuuriministeriö ja aluehallintovirastot myöntävät avustuksia liikuntapaikkojen sekä niihin liittyvien vapaa-aikatilojen perustamishankkeisiin. Hakemukseen tulee liittää esteettömyys selvityslomake sekä uudis- että peruskorjauskohdeista. Ulkoliikuntapaikkojen osalta esteettömyys selvityslomaketta käytetään soveltuvin osin. Peruskorjaushankkeiden osalta suositellaan teetettävän esteettömyyskartoitus ennen esteettömyys selvityksen tekoa. Kartoituksen voi suorittaa esteettömyyskartoittajakoulutuksen suorittanut henkilö.⁶¹

Avustuksien myöntämisen yhteydessä koottava systemaattisesti tietoa:

- Kaikkiin avustushakemuksiin tulisi liittää esteettömyys selvityslomake.
- Korjausrakentamiskohteista tulisi tehdä esteettömyyskartoitus ja sen jälkeen selvitys siitä, miten esteitä poistetaan.
- Em. lomakkeen sisältö pitää olla sama kuin esteettömyyskartoituslomakkeet ja tarkistuslistat ja rakennusvalvontaviraston esteettömyyslomake.
- Lomakkeen tiedot voisi täyttää kohteen pää-, rakennussuunnittelija tai sertifioitu esteettömyysasiantuntija. Lomakkeen tiedot täytettäisiin digitaalisesti, jolloin ne voisi viedä tilastolliseen käsittelyyn.
- Tärkeää olisi koota tietoa myös esteellisistä ja/tai hissittömistä kerrostaloista, jotta näille taloyhtiöille voitaisiin erikseen ja tehokkaammin tiedottaa saatavilla olevista hissi- ja esteettömyysavustuksista.

60 2. Kyselyn vastaajan mielipide

61 [<https://minedu.fi/-/liikunnan-koulutuskeskusten-perustamishankkeet>] (luettu 16.10.2021)

Jälkiasennushissit

Aiemmin kunnissa seurattiin, kuinka moneen rakennukseen ja asuntoon kohdistui hissiremontti. Tätä tietoa eivät kunnat kerää, koska hissiavustusten sisältö ja määrä on keskitetty Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskukseen, ARAan. Hissiavustuksia myönnettiin vuonna 2020 taloyhtiöille 103 jälkiasennushissin rakentamista varten.⁶² Tilastokeskuksen on mahdollista tuottaa tilastotietoja rakennuksista mm. rakennusvuoden ja hissitiedon mukaan. Rakennukset on luokiteltu käyttötarkoituksen mukaan 19 pääluokkaan⁶³.

Asunnon muutostyöt

Asunnon muutostöistä kertyy tietoa kunnan vammaispalvelujen tiedostoihin, mutta siitä ei tule tietopohjaa, jota voisi hyödyntää. Muutosten palautusvelvollisuus voi vaikuttaa siihen, onko tieto paikkansapitävää.

Asunnon muutostöiden toteuttamista arvioimassa ja toteuttamassa ovat mm. kaupunkiympäristön insinöörit. Heillä voisi olla käytössään tietojärjestelmä, johon kertyisi tietoa esteettömyyden teknisestä toteutumisesta niiltä osin kuin muutostöissä tehdään pysyviä muutoksia asuntoon kuten esimerkiksi oviin liittyviä muutoksia, kylpyhuoneen laajennuksia tai tasoerojen poistamisia.

5.2 Tiedon kokoaminen olemassa olevasta rakennuskannasta

Kunnat keräävät eri tavoilla tietoa rakennetun ympäristön esteettömyyden tilasta yhdenvertaisuus- ja esteettömyysohjelmien toimenpiteiden toteutumisen seurantaan varten. Esimerkiksi Helsingissä on laadittu hallintokuntien yhteistyönä esteettömyysmittaristo, jonka avulla arvioidaan esteettömyyslinjausten toteutumista.

Pääkaupunkiseudun palvelukartta

Pääkaupunkiseudun palvelukartalle⁶⁴ kootaan tietoa pääkaupunkiseudun julkisten tilojen esteettömyydestä. Palvelukartan esteettömyystieto on ensisijaisesti käyttäjille tarkoitettua, eikä sitä pystytä analysoimaan tilastollisesti. Esteettömyyteen liittyvät tiedot lisätään

62 Korjaus- ja energia-avustukset 2020. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 4/2021

63 Rakennusluokitus. Tilastokeskus. Käsikirjoja 2/2018.

64 [<https://palvelukartta.hel.fi/fi/>] ja [<https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/tieto-helsingista/tietoa-hel-fista/esteettomyyssovellus-tayttoohje>]

palvelukartalle esteettömyyssovelluksella ja tiedot kootaan vakioidun kyselylomakkeen avulla. Kysymykset on laadittu asiointipisteille ja pidempiaikaiseen oleskeluun tarkoitetuille tiloille. Arvioitavat asiat perustuvat esteettömyysasetukseen ja esteettömyyden suunnitteluohjeisiin.

"Kuntien lisäksi olisi myös tärkeää koota tietoa valtakunnallisesti".⁶⁵

Kukin toimipiste täyttää tiedot itse, ja ne päivitetään aina, kun toimipisteen palveluun tulee muutoksia. Tiedon täyttäjältä ei vaadita esteettömyyden asiantuntemusta. Tiedot eivät yleensä perustu esteettömyyskartoituksen tekemiseen, mutta mm. kouluista ja päiväkodeista on tehty esteettömyyskartoituksia, joiden tiedot on viety palvelukartalle. Muita palvelukartalla olevia kohteita ovat uimahalli, maauimala, kuntosali, monitoimihalli, jäähalli, esteetön wc, kirkkosali, kappeli, uimaranta, ulkokuntoiluvälineet ja erilaiset kokoustilat sekä kaupunkien hallinnoimien palvelu- ja tuetun asumisen kohteet. Tietoa ei kuitenkaan ole kaikista pääkaupunkiseudun em. kohteista, eikä kohteiden tieto esteettömyyden osalta ole kaikilta osin kattavaa. Palvelukartalta ei saa tietoa kohteeseen saapumisen esteettömistä reiteistä eikä joukkoliikenteen esteettömyydestä. Näitä tietoja on etsittävä toisista sovelluksista.

"Julkisen sektorin toimitilojen esteettömyyden kai pitäisi olla itsestään selvää".⁶⁶

Palvelukartalla näkyy kohteen mahdolliset esteet käyttäjäprofiilin mukaisesti. Käyttäjä voi valita esteettömyysnäkökulmaksi esimerkiksi, että mukana on lastenrattaat, liikkuu rollaattorilla tai pyörätuolilla tai että on näkö- tai kuulovammainen. Heikkonäköisiä varten palvelukartasta on tehty suurikontrastinen versio. Karttaa voi käyttää myös näkövammaisten päätelaitteilla.

Palvelukartan sovelluksen kehittämisessä on ollut mukana joukko asiantuntijoita mm. kuntien esteettömyysasiantuntijoita, vanhus- ja vammaisneuvostoja, järjestöjä, Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, palvelukartan käyttäjiä ja Paralympiakomitea. Sovellus uusitaan vuoden 2021 aikana. Siitä tulee saavutettava sekä mobiilisti käytettävä, ja siihen tulee lisäominaisuuksina mm. valokuvien, vapaamuotoisten kommenttien ja sijaintien lisäämisen mahdollisuudet.

65 2. Kyselyn vastaajan mielipide

66 2. Kyselyn vastaajan mielipide

Esteettömyyskartoitukset

Osa kunnista teettää julkisista rakennuksista esteettömyyskartoituksia. Viime vuosina esteettömyyskartoitusten tekemisen määrä on lisääntynyt, ja muutamat kunnat vaativat laajojen korjaushankkeiden suunnittelun alkaessa niiden tekemisen.

Esteettömyyskartoituksia tekevät tavallisesti henkilöt, jotka ovat käyneet esteettömyyskartoittajakoulutuksen. Esteettömyyskartoitusmenetelmä ESKEH on kehitetty Invalidiliitossa 2007-2009 yhteistyössä järjestöjen, tutkimustahojen, kaupunkien ja ministeriöiden kanssa. Vuonna 2018 päivitetty menetelmä käsittää rakennuksen ja tontin esteettömyyden kartoituslomakkeet kriteereineen sekä -oppaan. Invalidiliiton Esteettömyyskeskus ESKE ja ammattikorkeakoulut järjestävät esteettömyyskartoituskoulutuksia, joissa oppimateriaalina käytetään ESKEH-opasta ja kartoituslomakkeita. Esteettömyyskartoittajat eivät ole sertifioituja asiantuntijoita vastaavasti kuin esimerkiksi Ruotsissa. Kartoitusraporttien sisältö ja laajuus vaihtelee kartoituksen tekijän ammattitaidon mukaan.

”Isännöinti- ja kiinteistöhuoltoyritykset voitaisiin motivoida tiedontuotantoon ja ylläpitoon”⁶⁷.

Esteettömyyskartoituksen tarkoituksena on selvittää, kuinka esteetön rakennus ja sen piha-alueet ovat. Kartoituksen avulla saadaan tietoa siitä, missä kohdin esteettömyydelle asetetut kriteerit kohteessa toteutuvat, ja missä kohdin ne eivät toteudu. Kartoitusmenetelmän rinnalle on kehitetty erilaisia esteettömyyden toteutumisen tarkistuslistoja⁶⁸.

Esteettömyyskartoituksista koottava systemaattisesti tietoa:

- Esteettömyyskartoituksista pitäisi ryhtyä kokoamaan systemaattisesti tietoa, jota voitaisiin hyödyntää olemassa olevan rakennuskannan esteettömyyden tilan kuvaamisessa.
- Esteettömyyskartoittajakoulutusta pitäisi kehittää niin, että se tuottaisi sertifioituja asiantuntijoita.
- Esteettömyyskartoittajille pitäisi olla käytössä sähköinen työkalu, jonka avulla saisi kerättyä tietoa olemassa olevista kohteista.
- Kartoituslomakkeiden ja esteettömyyden toteutumisen tarkistuslistojen sisältö pitäisi yhtenäistää. Tunnusluvut pitäisi määritellä yhteistyössä eri tahojen kanssa. Lomakkeisiin tarvitaan esteettömyyskriteerit riittävän laajasti aistivammojenkin osalta.

⁶⁷ 2. Kyselyn vastaajan mielipide

⁶⁸ [<https://www.invalidiliitto.fi/tarkistuslistoja>]

- Kartoitusraporttien sisältö pitäisi yhtenäistää ja viedä sellaiseen digitaaliseen muotoon, jota voidaan käsitellä tilastollisesti.
- Kaikkien rakennuksen kuntokartoitusten yhteydessä tulisi aina tehdä esteettömyyskartoitus, koska esimerkiksi yksityisistä toimitilarakennuksista on hyvin vähän esteettömyystietoa saatavilla.

”Pitäisikö olla avoin tietokanta, johon viedään tietoa olemassa olevista rakennuksista tai viranomaisen, joka kokoaa tietoa systemaattisesti.”⁶⁹

Työpaikkojen esteettömyys

Työpaikan esteettömyys tarkoittaa työpaikkarakennuksen saavutettavuutta, liikkumisen ja toimimisen esteettömyyttä tiloissa, työpaikan ergonomiaa, joustavaa työn organisointia, tasa-arvoista kohtelua, helppokäyttöisiä työvälineitä ja kaikkien saavutettavissa olevia palveluja. Työterveyslaitos on laatinut arviointilomakkeen (ESTE-arviointilomake), jolla selvitetään työpaikan esteettömyyttä. Menetelmä soveltuu työntekijän, esimiehen, työterveyshuollon ja kuntoutuksen yhteiseksi työvälineeksi. Arviointilomake voidaan täyttää joko sähköisenä tietokoneella tai paperille tulostettuna. Arvioinnissa otetaan huomioon henkilön työmatka ja koko työpäivä. Esteettömyyttä arvioidaan havainnoimalla ja haastatteluilla.⁷⁰

Työpaikkojen esteettömyydestä koottava systemaattisesti tietoa:

- ESTE-arviointilomakkeen avulla voitaisiin kerätä systemaattisesti työpaikolta esteettömyystietoa.
- ESKEH-kartoituslomakkeet ja muut kartoitusmenetelmän rinnalle kehitetyt erilaiset esteettömyyden toteutumisen tarkistuslistat ja ESTE-arviointilomakkeiden sisällöt tulisi yhdenmukaistaa, jotta niiden avulla pystytään kokoaan systemaattisesti tietoa.

5.3 Tiedon kokoaminen julkisista ulkotiloista

Esteettömyystieto julkisista ulkotiloista on hajallaan. Se ei ole kattavaa eikä yhteismitallista. Kunnissa tehdään jonkin verran esteettömyyskartoituksia tai -kävelyjä julkisten ulkotilojen sekä katujen ja kevyenliikenteen väylien osalta. Niistä kertyy paikkatietoaineistoa mm. kulkuväylien kaltevuuksista, leveyksistä, jalkakäytävien ja pyöräteiden erottelusta,

⁶⁹ 2. Kyselyn vastaajan mielipide

⁷⁰ [<https://www.ttl.fi/tyontekija/tuki-liikuntaelinten-terveys/ergonomia/tyopaikan-esteettomyden-arviointi-este/>]

kulkuväylien pinnoista ja niiden kunnosta, reunakivien korkeuksista, pysäköintipaikoista, opastuksesta, levähdyspaikoista sekä valaistuksesta. Tietoa esteettömistä pysäkeistä, auto-paikoista ja saattoliikennepaikoista löytyy karttapalveluista avoimena datana. Katualueiden ja kevyen liikenteen väylien esteettömyystietoa on saatavissa katurakentamisen toteumatiedoista hankekohtaisesti. Joillakin kunnilla on kootusti tietoa esteettömistä leikkipaikoista ja puistoista verkkosivuillaan. Lisäksi kunnissa on ollut esteettömyyshankkeita, joissa on kehitetty esim. katuympäristöjä.

”Esimerkiksi Espoon rantaraitin esteettömyydestä on koottua tietoa karttamuodossa.”⁷¹

”Tiedon joukkoistaminen kansalaisille ja järjestöille olisi hyvä tapa, sillä luultavasti kunnat eivät pysty tuottamaan tietoa kattavasti.”⁷²

Ehdotuksia tiedon kokoamiseksi julkisista ulkotiloista:

- Tunnusluvut esteettömille julkisille ulkotiloille tulisi määritellä yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Mukana määrittelyssä pitäisi olla mm. ne tahot, joiden toiminnasta tietoa syntyy.
- Pääkaupunkiseudun palvelukarttaan tulisi lisätä lomake, jossa hyödynnetään em. tunnuslukuja.
- Julkisten ulkotilojen esteettömyys pitäisi esittää kartalla, johon on liitetty kuvailevat tekstit reittien esteettömyyden toteutumisesta.
- ”Helsingissä käynnistetty työ, jossa kehitetään systemaattinen tiedonkeruu-tapa yleisillä alueilla toteutuneen esteettömyystiedon elinkaaren hallintaan ja raportointiin.”⁷³
- Lipas-järjestelmään kunnat voisivat viedä esteettömyystietoa ulkoliikuntapaikoista.⁷⁴
- Tiedon kokoamista on selvittänyt Satakunnan ammattikorkeakoulu vuosina 2019-21 toteuttama esiselvityshanke liikuntapaikkojen esteettömyystiedon keräämisestä. Uusi hanke ”Liikuntapaikkojen yhteismitallinen esteettömyys-tieto Suomessa” on käynnistymässä. Em. hankkeen toimenpiteissä keskity-tään Suomen Digi- ja väestötietoviraston ylläpitämän palvelutietovarannon sekä esteettömyyssovelluksen hyödyntämiseen yhteismitallisen liikuntapaik-koja koskevan esteettömyystiedon kokoamiseksi.

71 2. Kyselyn vastaajan mielipide

72 2. Kyselyn vastaajan mielipide

73 2. Kyselyn vastaajan mielipide

74 Lipas.fi-palvelu on valtakunnallinen ja julkinen liikunnan paikkatietojärjestelmä, jota hal-linnoi Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellinen tiedekunta ja rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö.

5.4 Tiedon kokoaminen rakennetuista retki- ja luontokohteista

Metsähallituksen Luontopalvelut arvioi hallinnoimiensa rakennusten, kuten toimistot ja luontokeskukset, esteettömyyttä säädösten ja suunnitteluohjeiden perusteella. Rakennusten, rakenteiden, siltojen, reittien ja arkeologisten kohteiden esteettömyystietoja on Metsähallituksen PAVE-paikkatietojärjestelmässä. Näihin tietoihin kuuluu myös tieto siitä, jos kohde, reitti tai reitin osa on esteetön.

Rakennettujen retki- ja luontokohteiden esteettömyydestä kerääntyy tietoa Retkikartta.fi-palveluun, joka on Metsähallituksen ylläpitämä verkkopalvelu. Retkikartta on katselupalvelu, jonka pääasiallinen tietolähde on PAVE-aineisto. Kunnat ja virkistysalueyhdistykset voivat julkaista omia luontoliikuntapaikkojaan Retkikartta.fi-palveluun Lipas-liikuntapaikkarekisterin kautta.⁷⁵ Kaupalliseen alustaan, Outdoor Active:en on kerätty tietoa esteettömistä luontoreiteistä ja niihin liittyvistä palveluista.⁷⁶ Paralympiakomitealla on esteettömyyshankkeita, jotka tähtäävät tiedonkeruun lisäämiseen mm. Metsähallituksen luontoon.fi-sovellukseen sekä retkipaikka.fi-sovellukseen⁷⁷, joka on yrityksen tuottama palvelu.

Ehdotuksia tiedon kokoamisen kehittämiseksi rakennetuista retki- ja luontokohteista:

- Koottavan tiedon luotettavuutta pitäisi kontrolloida joku viranomainen.
- Tärkeää olisi saada esteettömyystiedon kerääminen valtakunnallisesti yhdenmukaiseksi.
- Reittien kuvaamiseksi tarvitaan yhtenäiset tunnusluvut, jonka avulla kerätään esteettömyystieto. Lisäksi informoidaan, mistä tieto löytyy ja päätetään, kuka sitä ylläpitää.
- Oleellista on esittää esteettömät reitit kartalla. Lisäksi niihin tulee liittää reitin ominaisuuksia kuvailevat teksti. Esimerkiksi Australian Improving access to natural places by providing better information on hyvä lähestymistapa informaation tarjonnasta.⁷⁸

75 Lipas.fi-palvelu on valtakunnallinen ja julkinen liikunnan paikkatietojärjestelmä, jota hallinnoi Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellinen tiedekunta ja rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö.

76 [<https://www.outdooractive.com/fi/>]

77 [<https://retkipaikka.fi/esteeton-retkeily/>]

78 [<http://www.naturallyaccessible.org/>]

5.5 Tiedon kokoaminen liikenteen matkaketjujen esteettömyydestä

Kyselyn avulla selvitettiin, onko Suomessa koottua tietoa matkaketjujen esteettömyydestä. Vastausten perusteella voi todeta, että tieto on hajallaan ja yhtenäistä tietoa esteettömistä matkaketjuista ei ole. Tähän lukuun on koottu vastaajien mainitsevat tahot ja digitaaliset palvelut, jotka liittyvät esteettömän matkaketjun tiedon tuottamiseen sekä vastaajien ehdotuksia siitä, mikä organisaatio voisi koota tietoa esteettömistä matkaketjuista ja millä tunnusluvuilla. Tärkeää olisi saada esteettömyystiedon kerääminen valtakunnallisesti yhdenmukaiseksi.

Väylävirastolla on käytössä tunnuslukuja henkilöliikennepaikkojen esteettömyyden tilasta, joista matkustajalaiturien esteettömyys on keskeisin.⁷⁹ Asemien lähikarttasivulle on koottu kaukoliikenteen rautatieasemien karttoja, joissa esitetään asemien kulkuyhteyksiä, esteettömiä reittejä, asemien palveluja, asemien lähialueen tärkeimpiä kohteita sekä yhteystietoja taksi- ja palautepalveluista.⁸⁰

Traficom kerää keskitetysti tietoja liikenteen palveluista kaikille avoimeen NAP-liikkumispalvelukatalogiin⁸¹. Kaikki infraakin koskevat esteettömyystiedot ehdotetaan kerättäväksi sinne, jotta ne olisivat kaikkien käytössä. NAP ei ole loppukäyttäjien ja matkustajien palvelu, vaan se on tarkoitettu liikkumispalveluiden tuottajille ja kehittäjille. Eli loppukäyttäjälle tieto tarjottaisiin palveluntarjoajan toimesta esimerkiksi niin, että näille tiedoille olisi oma loppukäyttäjän palvelu tai tieto olisi osa jotain nykyistä tai tulevaisuudessa kehitettävää sovellusta tai palvelua.

Digitransit on HSL:n, Traficomin ja TVV LMJ Oy:n tarjoama avoimen lähdekoodin palvelusta, johon kunnat voivat liittyä ja varmistaa, että reitti- ja aikataulutiedot ovat palvelustan käytössä.

VR:n esteetön junamatkustaminen-sivulla on tietoa mm. rautatieasemien avustamispalveluista, apuvälineiden kuljettamisesta junissa, junien esteettömyydestä ja junaliikenteen poikkeustilanteissa toimimisesta.

Finavia kokoaa tietoa esteettömien reittien sijainneista. Lisäksi on käytössä toimintatapaohjeistus ja avustettavien matkustajien kutsupalvelu.

79 Väyläviraston toimintaperiaatteet asemanseuduilla.

[https://julkaisut.vayla.fi/pdf11/vo_2019-19_vaylan_toimintaperiaatteet_web.pdf]

80 [<https://vayla.fi/vaylista/aineistot/kartat/asemien-lahialuekartat>]

81 [<https://finap.fi/>]

Digitraffic on Fintrafficin (TMF) palvelu, jonka kautta on saatavissa ajantasaista liikennetietoa Suomen tieverkolta, rautatieliikenteestä ja meriliikenteestä. Liikennetiedot ovat avointa dataa, jota jaetaan avointen rajapintojen kautta.

Lisäksi **Matkahuollon** sivuilla on tietoa esteettömyyteen liittyvistä palveluista sen mukaisesti, kun palveluita ja avustamista on mahdollista tarjota toimipaikoilla sekä bussi- ja taksiyrittäjien autoissa. Aikataulujärjestelmästä löytyvät tiedot vuoroilla pääasiallisesti käytettävien ajoneuvojen mahdollisista esteettömyys- ja muista varusteluista, siltä osin kuin yri-
tysten on mahdollista niitä antaa.

Kyselyn vastaajien ehdotuksia siitä, miten tietoa esteettömistä matkaketjuista tulisi koota:

Tarvitaan yhteistyötä kaikkien liikenteen parissa toimivien tahojen kesken mm. kunnat sekä niiden joukkoliikenteen toimijat, AVI, LVM, YM, Matkahuolto, VR, satamat, lentoliikenne, liikennöitsijöiden edustajat, Traficom, Väylävirasto, matkatoimistot, Visit Finland, Autoliiton ja järjestöt, kokemustoimijat sekä vanhus- ja vammaisneuvostot.

Ongelmana nähtiin se, ettei matkaketjuihin liittyvää esteettömyystietoa ole saatavilla kovinkaan kattavasti. Esimerkiksi HSL:llä on tiedot kaupunkikohtaisesti kaikista pysäkkialueista, joiden yhteyteen pitäisi koota ajankohtainen tieto esteettömyydestä. Liikennöitsijöiden pitäisi kartoittaa omat reittinsä asiantuntijoilla. Esteettömyystieto pitäisi tulla palveluntarjoajalta esimerkiksi vuorokohtaisesti, koska vuorossa käytettäviä ajoneuvotietoja ei voi esimerkiksi erilaisten rekisteritietojen perusteella päätellä.

Esteettömyyden toteutumisen tunnusluvut matkaketjuissa pitäisi määritellä yksiselitteisesti, jotta siitä voidaan tuottaa kokonaisvaltaista tilastotietoa. Lähtökohtana voisi olla se, pystyykö liikkumis- tai toimimisesteinen henkilö kulkemaan tietyllä yhteysvälillä itsenäisesti. Jatkossa tietoa voitaisiin syventää ja yksityiskohtien määrää lisätä. Esimerkiksi pysäkeistä on jo koottu paljon tietoa, samoin rautatieasemista, mutta tieto ei ole käytettävissä, eikä se ole kaikilta osin ajan tasalla. Kalustostakin on esteettömyystiedot olemassa.

5.6 Ehdotus tunnusluvuista esteettömyyden tilan mittaamiseksi

Kyselyn ja kirjallisuustarkastelun perusteella saatiin tulos, ettei ole olemassa tilastoja, joiden avulla esteettömyyden tilaa voitaisiin kuvata. Lisäksi selvisi, ettei rakennetun ympäristön esteettömyyden tilaa kuvaavia tunnuslukuja eli indikaattoreita ole Suomessa määriteltä. Sekä Suomessa että Ruotsissa on määriteltä laajojen yhteistyöprojektien kautta

terveyden, hyvinvoinnin sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen indikaattoreiden kokoelmia. Rakennetun ympäristön indikaattoreiden määrittelyssä tulisi soveltaa samoja työmenetelmiä ja indikaattorit voisivat täyttää alla kuvattuja kriteerejä.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL on selvityksissään määritellyt indikaattorit tilastollisiksi tunnusluvuiksi, jotka kuvaavat ilmiön tilaa ja muutoksia. THL:n mukaan indikaattorin pitää täyttää seuraavat kriteerit. Indikaattorin pitää kattaa toimivuuden kuvaamisen kannalta keskeisiä ilmiöitä. Sen pitää kuvata luotettavasti, tiiviisti, yksiselitteisesti ja selkeästi tarkasteltavaa ilmiötä. Se pitää olla asiantuntijoiden hyväksymä ja keskeisten indikaattorien määrä pitää olla kohtuullinen. Indikaattorit pitää olla tiedon käyttäjien näkökulmasta hyödyllisiä ja käytettäviä, ja niiden pitää olla nyt tai kohtuullisen kehitystyön tuloksena tuotettavia. Indikaattorit pitää pystyä tuottamaan tarkoituksenmukaisella tavalla jaolla, sopivin väliajoin ja kohtuullisin kustannuksin.⁸²

Ruotsalaisessa käsikirjassa ”Handbok för utveckling av indikatorer för god vård och omsorg”⁸³ määritellään, että tunnusluvun on oltava mitattavissa ja sitä mitataan kansallisesti saatavalla ja jatkuvasti kerääntyvällä tiedolla. Tunnusluvun tulee osoittaa suunta, eli korkeat tai alhaiset arvot ovat osoitus hyvästä tai huonosta laadusta. Tunnusluvun tulee olla relevantti ja tuoda esiin osa-alue, jota on tärkeä parantaa ja joka heijastelee jotain laadun tuloksessa. Tunnusluvun on oltava pätevä, eli se mittaa tietoja samalla tavalla vuodesta toiseen. Tunnusluku tulee olla hyväksytty ja perustuttava tietoon, esim. kansallisiin ohjeisiin, tieteeseen, lainsäädäntöön, todistettuun kokemukseen, yksimielisyyteen tai käyttäjiltä saatuun tietoon. Asianomaisien tulee voida vaikuttaa tunnuslukuun.

Ruotsalaisessa kaupunkiympäristöön liittyvässä selvityksessä, ”Att mäta tillgänglighet i stadsmiljö, en modell för att kvantifiera individens uppfattning”⁸⁴ yhdistetään maantieteellinen esteettömyys koettuun esteettömyyteen ja saavutettavuuteen. Selvityksessä kehitettiin seuraavat kysymysten muodossa olevat indikaattorit, joilla vertailtiin ratkaisuja:

- Aika: Kuinka kauan kestää päästä pisteestä A pisteeseen B?
- Yhdenvertaisuus ja joustavuus: Kuinka hyvin suunnittelussa otetaan huomioon yksilöllisten mieltymysten ja kykyjen vaihtelut, onko samanlainen käyttö aina mahdollista, jos ei niin mikä on mahdollinen vastaava tapa?

82 [<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/avainindikaattoriohjelma-indi/avainindikaattorit-paatoksenteon-tueksi/mika-on-avainindikaattori>]

83 [<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2020-8-6877.pdf>]

84 Anton Frisk, Erik Nilsson. Att mäta tillgänglighet i stadsmiljö. En modell för att kvantifiera individens uppfattning [KTH, 2018. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1215534/FULLTEXT01.pdf>]

- Intuiitiivisuus: Kuinka yksinkertaista ja luontevaa on käyttää ratkaisua koke-
muksesta, tiedosta, kielitaidosta ja nykyisestä keskittymisasteesta
riippumatta?
- Fyysinen rasitus: Kuinka rasittavaa on käyttää ratkaisua?
- Koko ja mitat tilaan pääsyyn ja käyttöön: Kuinka hyvin ratkaisu mukautuu
käyttäjän kehon muodon, liikkuvuuden, kulkuvälineen valinnan ja käyttäjän
apuvälineiden tai henkilökohtaisen avun tarpeisiin?
- Turvallisuus: Kuinka turvallisesti käyttäjä pitää ratkaisua kaikkina vuorokau-
denaikoina?
- Urbaanit ominaisuudet: Kuinka hyvin ratkaisu vaikuttaa kaupunkimaisiin omi-
naisuuksiin, kuten kohtaamisten mahdollistamiseen?

Ehdotus matkaketjujen seurannan tunnusluvuista.

Alla ehdotus matkaketjujen seurannan tunnusluvuista, jossa on yhdistetty kyselyn vasta-
uksissa esiin nousseet tunnusluvut ja LVM:n julkaisussa "Joukkoliikenteen esteettömyyden
seuranta"⁸⁵ esitetyt tunnusluvut.

- Ennakkotieto esteettömyydestä
 - Ennakkotiedon saatavuus ja luotettavuus
- Matkalipun hankkiminen
 - Lipun osto netissä
 - Lipun ostopaikat
 - Lippuautomaatit
 - Matkaketjussa olevien vaihtojen määrä
 - Lippujärjestelmät ja aikataulutiedot näkövammaisille.
- Kulkureitit pysäkeille ja asemille
 - Kulkuväylä pysäkeille
 - Kulkuväylä asemille
 - Reittien kunnossapito eri vuodenaikoina
 - Väliaikaiset järjestelyt
 - Etäisyydet vaihtopaikkojen pysäkkien välillä
 - Vaihtopaikkojen ominaisuudet

85 Joukkoliikenteen esteettömyyden seuranta. Liikenne- ja viestintäministeriö. Julkaisu-
60/2008

- Rakennukset ja tilat
 - Linja-autotermiinaalit
 - Rautatieasemat
 - Metroasemat
 - Laivatermiinaalit
 - Lentotermiinaalit
 - Matkakeskukset
 - Esteettömät wc-tilat
- Pysäkit
 - Pysäkkikohtaiset tiedot
 - Saattoliikennepaikkojen sijainti
 - Esteettömien autopaikkojen sijainti
 - Kuulutukset
 - Opasteet ja visuaalinen tiedottaminen
 - Pysäkkien reunakiven ja kulkuneuvon väliin jäävän raon leveys.
- Kulkuvälineet
 - Matalalattiaiset raitiovaunut
 - Matalalattiaiset linja-autot
 - Matalalattiaiset junat
 - Kulkuneuvojen esteettömien paikkojen määrä
 - Kuulutukset
 - Visuaalinen tiedottaminen

Tilastointiakin varten olisi tärkeää määritellä esteettömän matkaketjun tunnusluvut ja se mitä tilastossa halutaan kuvata. Yhtenä vaihtoehtona voisi olla, että tilastoidaan esteettömyyttä lähtemällä liikkeelle ruututasosta samaan tapaan kuin liikenneverkon peittävyystilastossa⁸⁶. Matkaketjuja on teoriassa ääretön määrä, joten tällä lähestymistavalla voitaisiin tilastoida vain matkaketjun alkupään olemassaolo ja esimerkiksi lukumäärätieto ruuduittain.

86 [<https://www.stat.fi/tup/kokeelliset-tilastot/liikenneverkon-kattavuus-ja-peitton/index.html>]

6 Johtopäätökset

Nykyisen lainsäädännön ja ohjauksen kattavuus

Hankkeessa tehtyjen selvitysten ja kyselyiden mukaan voimassa olevaan esteettömyyttä koskevaan lainsäädäntöön, muun muassa esteettömyysasetukseen, tulisi tehdä tarkennuksia. Lisäksi tulisi säätää täysin uutta, erityisesti julkisia ulkoalueita koskevaa, lainsäädäntöä. Samalla on myös arvioitava, miten eri hallinnonalojen lainsäädäntöä tulisi sovittaa yhteen, jotta esteettömyys toteutuisi käytännössä mahdollisimman kattavasti. Esteettömyyslainsäädännön on tuettava täysimääräistä osallistumista ja tasa-arvoa sekä edistettävä yhdenvertaista saavutettavuutta ja sen myötä arvokkuutta, itsenäisyyttä ja tasapuolista kokemusta. Samalla tulee kuitenkin arvioida, kuinka nämä tavoitteet voidaan saavuttaa rakennettua ympäristöä koskevalla esteettömyyslainsäädännöllä ja miltä osin täydentää muun hallinnonalan alaisella lainsäädännöllä (esim. erilaisilla palveluilla, tuilla, apuvälineillä).

Suomessa valtion tärkeimpiä ohjauksen muotoja ovat normi-, resurssi- ja informaatio-ohjaus sekä näitä täydentävät etu- ja jälkikäteinen valvonta, arviointi ja hankeohjaus. Sääntelyä pidetään vain yhtenä yhteiskunnallisena instrumenttina, joka edistää asetettuja tavoitteita. Se saattaa olla myös asetettuun tavoitteen kannalta tuloksetonta tai ainakin vähätehoista. Se ei ehkä johda lainkaan tai ei ainakaan riittävästi tarkoitettuihin, tavoitteeksi asetettuihin tuloksiin.⁸⁷ ja⁸⁸

Esteettömyyttä koskevan lainsäädännön tavoite ja tarkoitus ei toteudu kaikilta osin käytännössä. Tämän vuoksi on tarkoin arvioitava, onko lainsäädäntö (normatiivinen ohjaus) esteettömyyden toteutumisen kannalta vaikuttavin ohjauskeino vai ovatko muut ohjauskeinot tehokkaampia, esim. taloudellinen ohjaus (kuten verot, maksut, tuet ja etuudet, avustukset tai muut kannustimet), informaatio-ohjaus (kuten tiedottamisen ja neuvonnan avulla käyttäytymiseen ja valintoihin vaikuttaminen) tai omaehtoiset toimenpiteet ja niin sanottuun itsesääntelyyn perustuva ohjaus (omavalvonta).

87 Tala, Jyrki: Lainvalmistelu ja sääntelyn vaihtoehdot. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 115. Helsinki 2012. ja Tala, Jyrki: Lakien laadinta ja vaikutukset. Helsinki 2005.

88 Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos: Informaatio-ohjaus kuntien tukena hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Raportti 57. Tampere 2011.

Ympäristö ei saa erotella ihmisiä toimintakyvyn perusteella

Rakennetun ympäristön esteettömyyden toteutumista ohjaa Suomessa esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö, sen soveltamisen ohjeet sekä suunnitteluoppaat. Fyysisen ympäristön esteettömyyttä määritellään vammaisten henkilöiden tarpeiden kautta ja niissä korostuu tällä hetkellä liikkumisen esteettömyys. Esteettömyysasetuksen säädösten pohjana käytetään pyörätuolin käyttäjän vaatimuksia kuten esimerkiksi ”kynnys on muotoiltava siten, että sen voi helposti ylittää pyörätuolilla ja pyörillä varustetulla kävelytelineellä”. Käyttöturvallisuusasetuksessa säädetään luiskan käsijohteesta mm., että tarvittaessa on oltava kaksi käsijohdetta päällekkäin lasten ja pyörätuolilla liikkuvien huomioon ottamiseksi. Asetuksessa ei mainita sitä, että matalammalla olevaa kaidetta saattavat tarvita myös esimerkiksi lyhytkasvuiset tai selkävammaiset henkilöt. On luonnollisesti tärkeää selittää, miksi joku asia pitää tehdä tietyllä tavalla, jotta se ratkaistaan oikein suunnittelussa ja toteutuksessa, mutta esteettömän ympäristön toteuttamisen ohjauksessa ei kuitenkaan saisi erotella ihmisiä toimintakyvyn perusteella.

”Tulisi ajatella sitä, kuinka kaikki ihmiset voisivat osallistua yhteiskuntaan kokonaisvaltaisesti eikä sitä, mitä erityisratkaisuja he tarvitsevat.”⁸⁹

Käsitteet liikkumisesteinen ja toimimisesteinen ovat epäselviä. Esteettömyysasetuksessa käytetään termiä liikkumis- ja toimimisesteinen ja asetuksen ohjeessa selvennetään, että sillä tarkoitetaan henkilöitä, joiden kyky liikkua tai toimia itsenäisesti on korkean iän, sairauden, vamman tai muun syyn takia heikentynyt väliaikaisesti tai pysyvästi. Ohjeessa määritellään kuitenkin termit myös erikseen edellä mainitusta poikkeavasti: ”Liikkumises-teisiä henkilöitä ovat mm. pyörätuolin ja pyörillä varustetun kävelytelineen tai muun liik-kumisen apuvälineen käyttäjät sekä henkilöt, joilla on rajoitteita käsien käyttämisessä. Liik-kumisen apuväline voi olla käsikäyttöinen tai sähkökäyttöinen. Toimimisesteisiä ovat mm. henkilöt, joilla on näkemisen, kuulemisen, muistamisen, ymmärtämisen tai hahmottami-sen haasteita.” (ks. Liite 6)

Rakennetun ympäristön esteettömyydessä on kyse ihmisten moninaisuuden huomioonot-tamisesta sekä suunnittelussa että toteutuksessa. Esteettömyys ei koske vain liikkumisympäristön esteettömyyttä, vaan myös kaikkien aistien ja ymmärtämisen esteettömyyttä. Esteettömyyden toteutumisen ohjaus ja toteuttaminen vaatii oikeaa asennetta ja ymmär-rystä siitä, että esteettömän ympäristön pitää olla kaikille toimiva ja turvallinen.

89 Asiantuntijatilaisuuden osallistujan mielipide

Rakennetun ympäristön esteettömyyden toteutumisen valvontaa lisättävä

Kyselyn avulla selvitettiin, riittääkö nykyinen rakennetun ympäristön esteettömyyden toteutumisen valvonta. Vastaajista vain 5 % oli sitä mieltä, että nykyinen valvonta riittää ja yli puolet vastaajista oli sitä mieltä, ettei valvonta riitä. Rakennusvalvonnalla ja esteettömyysasiamiehillä ei ole riittävästi resursseja esteettömyyden toteutumisen valvontaan. Rakennusvalvonta ei aina puutu lupavaiheessa kaikkiin kohtiin, joissa esteettömyys ei toteudu. Rakennusvalvonnan henkilöresursseja tulisi kasvattaa, jos sen valvontavastuuta lisätään. Esteettömyysmääräyksistä poikkeamiseen ei ole riittävästi ohjeistusta.

”Rakennusvalvontojen yhteinen Topten-ryhmä kehittää ratkaisua korjausrakentamisen ohjaamiseen, mikä voi ratkaista myös tiedonkeräämiseen liittyvät ongelmat.”⁹⁰

Rakennusaikainen valvonta ei toimi. Virheitä tehdään toteutusvaiheessa, vaikka suunnitelmassa esteettömyys toteutuisi. Valvojilta puuttuu esteettömyysosaaminen ja tieto liikku- mis- ja toimimisesteisistä henkilöistä.

Toteutusvaiheessa valvontaa tarvitaan katusuunnitelmien ja rakennussuunnitelmien koor- dinointiin, esteettömyyden toteutumiseen yksityisissä palvelu- ja asiointitiloissa, esteettö- mien opasteiden toteuttamiseen, ja esteettömyyden kannalta tärkeiden teknisten järjes- telmien oikea-aikaisen asentamisajankohdan varmistamiseen. Kunnossapidollekin pitäisi olla valvontavelvoitteita. Rakennusta tai rakennettua ulkoaluetta ei saisi ottaa käyttöön ennen kuin esteettömyyden toteutuminen on varmistettu esimerkiksi tekemällä esteettö- myyskartoitus vastaanottotarkastuksien yhteydessä.

Tarvitaan kannusteita

Lait ja asetukset antavat selkänokan valvonnalle. Rakentamisen viranomaisvalvonnassa läh- tökohtana on lain noudattamisen valvonta, mutta se ei pysty takaamaan rakentamisen hyvää laatua, johon kuuluu esteettömyyden toteutuminen. Rakentamismääräyskokoel- man asetusten vähimmäisvaatimukset ovat lähes ainoa väline, jolla rakennusvalvonta voi velvoittaa rakennuttajia toteuttamaan esteetöntä rakennettua ympäristöä.

Selvityksessä nousi usein esiin se, että esteettömyyden toteutumista hankkeissa pitäisi seurata nykyistä paremmin ja laiminlyönneistä olla seuraamuksia. Esteettömyys on ihmis- oikeus, mutta sen loukkaamisesta Suomen lainsäädännössä ei ole taloudellisia tai muita- kaan sanktioita.

”Esimerkiksi sanktiona esteettömän pysäköintipaikan väärinkäytöstä on vain määräl- tään riittämätön pysäköintivirhemaksu.”

90 2. Kyselyn vastaajan mielipide

Kuitenkin merkityksellisempänä näkökohtana selvityksessä nousi esiin se, että sanktioita tarvitaan vain, jos kannustimet eivät toimi. Suomessa on vain vähän toimenpiteitä, joita voidaan pitää kannustimina rakennetun ympäristön esteettömyyden toteuttamiseen.

Rakennustietosäätiö ja Invalidiliitto ja myöntävät joka toinen vuosi palkinnon toiminnalle tai kohteelle, joka on merkittävällä tavalla edistänyt esteettömyyden tai saavutettavuuden toteutumista. Palkinto voidaan myöntää henkilölle, ympäristölle, reitistölle, rakennukselle, toimintamallille tai palvelulle.⁹¹

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA myöntää esteettömyysavustusta sellaisen liikumisen esteen poistamiseen, jolla tehdään mahdolliseksi liikkumisrajoitteisen pääsy asuinrakennukseen, siinä oleviin asuntoihin tai muihin yhteisiin tiloihin. Lisäksi ARA myöntää avustusta iäkkäille tai vammaisille henkilöille asunnon korjaustöihin, joiden yhteydessä voidaan parantaa asunnon esteettömyyttä. Taloyhtiöt voivat hakea avustusta ARA:ltä hissien rakentamiseen kerrostaloon, jonka porrashuoneessa tai porrashuoneen yhteydessä ei ole ennestään hissiä.⁹²

Työnantajat voivat hakea TE-toimistoilta työolosuhteiden järjestelytukea, jos työhön palkattavan tai työssä jo olevan henkilön vamma tai sairaus edellyttää mm. uusia työvälineitä, kalusteita tai muutostöitä työpaikalla.⁹³

Asenteisiin vaikuttaminen ja esteettömyystiedon jakamisen ja -koulutuksen lisääminen

YK:n yleissopimus on tärkeä muutoksen väline. Sen kautta asenteet ja lähestymistavat vammaisia henkilöitä kohtaan muuttuvat. Sopimuksessa vahvistetaan näkemys siitä, että vammaiset ovat yhteiskunnan aktiivisia jäseniä ja voivat vaatia oikeuksiaan sekä tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä. Esteettömyyden edistäminen ja esteiden poistaminen on ymmärrettävä laajasti ihmisoikeusasiana.

Tiedon lisäämisellä esteettömän ympäristön merkityksestä voidaan saavuttaa omakohtaisia oivalluksia siitä, mitä yhdenvertaisuus tarkoittaa. Asennekasvatusta ja koulutusta tarvitaan lisää, jotta esimerkiksi rakentamisessa koko rakentamisen ketju suunnittelusta toteutukseen ja kunnossapitoon asti tukee esteettömiä ratkaisuja. Asenteisiin pystytään vaikuttamaan mm. tekemällä videoita arkielämän tilanteista.

91 [<https://www.invalidiliitto.fi/ajankohtaista/yhdenvertaista-palvelua-kaikille-merkillä-uskottavuutta-yhdenvertaisuustyöhön>]

92 [https://www.ara.fi/fi-FI/Lainat_ja_avustukset/Korjausavustukset]

93 [<https://www.te-palvelut.fi/fi/tyonantajalle/loyda-tyontekija/tukea-rekrytointiin/tyolosuhteiden-jarjestelytuki>]

”Järjestetyissä koulutuksissa on ollut ihana nähdä, kun ihmisillä lamppu syttyy, ja he ymmärtävät, että kuinka heidän työnsä pitää ajatella niin, että se on hyvä kaikille.”⁹⁴

Rakennetun ympäristön esteettömyyden edistämisessä on ymmärrettävä, ettei vammaisuus ole mitään ihmeellistä. Se on ihmisen ominaisuus kuten heikentynyt näkö tai vasenkätisyys. Ympäristön esteellisyyteen liittyy tietämättömyyttä ja ennakkoluuloja ihmisten erilaisuutta kohtaan. Esteet eivät synny ihmisen ominaisuuksista vaan ympäristön ominaisuuksista. Esteettömyys pitäisi nähdä laajana kaikkia koskevana asiana. Joillakin sen tarve voi olla tilapäistä, toisella pysyvää, mutta kaikilla jossain elämän vaiheessa välttämätöntä. Aikaa vapautuu oikeille asioille, kun esteettömyys on osa tavallista arkipäivää. Rakennetun ympäristön esteettömyys vaikuttaa siihen, ettei kenenkään tarvitse olla eristyksissä kotonaan, ja että lähteminen ulos ja osallistuminen yhteisöön on vaivatonta.

Invalidiliitto on yhteistyössä yritysten kanssa kehittänyt Yhdenvertaista palvelua kaikille (YPK) -merkin, joka on asiakkaille lupaus yrityksen positiivisesta asenteesta esteettömyyteen ja saavutettavuuteen. Yritys voi ottaa YPK-merkin voi ottaa käyttöön, vaikka palvelu ja tuotteet eivät vielä olisikaan täysin esteetöntä ja saavutettavaa. YPK-merkin käyttö edellyttää esteettömyyden ja saavutettavuuden itsearviointilomakkeen avulla tehtyä esteettömyyden ja saavutettavuuden arviointia, josta yritys saa käsityksen omasta lähtötilanteestaan ja tärkeimmistä kehittämiskohdista.⁹⁵

Rakennetun ympäristön saavutettavuus on vain yksi osa esteettömyyttä ja inklusiivisuutta koskevaa strategiaa. Esteettömyys ei toteudu, jos rakennukseen sisään astuttua on edelleen asenne-, viestintä-, teknologia-, palvelu- ja muita esteitä. Näitä esteitä ei voida poistaa pelkästään lainsäädännöllä ja määräyksillä, lisäksi tarvitaan strategia tietoisuuden nostamisesta ja asenteiden muuttamisesta.

Medialla ja markkinoinnilla on suuri merkitys esteettömyyden julkisuuskuvassa. Ihannetilanteessa esteettömyydestä tulee yhteinen ylpeyden aihe ja myyntivaltti.

”Kaikki ovat ylpeitä, että ollaan onnistuttu, kansallinen ylpeys siitä, että kaikki toimii.”⁹⁶

94 Mielipide asiantuntijatilaisuudesta

95 [<https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/esteettomyyskeskus-eske/esteeton-suomi-palkinto>]

96 Mielipide asiantuntijatilaisuudesta

Systemaattisesti kerätyn tiedon puute ympäristön esteettömyyden tilasta

Rakennetun ympäristön esteettömyyteen liittyvä tieto on hajallaan eikä ole kattavaa. Mikään organisaatio ei kerää riittävän systemaattisesti esteettömyyden toteutumiseen liittyvää tietoa. Vakioitua esteettömyystietoa ei ole saatavissa uusista kohteista eikä olemassa olevasta rakennuskannasta. Julkisten palveluidenkaan tiloista ei ole riittävästi tietoa eikä siitä, pääseekö niihin esteettömästi ja ovatko tilat asiainnin kannalta esteettömiä.

Kuntien rakennusvalvontaan kerääntyä esteettömyys selvityksiin ja katselmuksiin liittyvää tieto, mutta se ei ole siinä muodossa, että sitä voitaisiin ryhtyä käsittelemään tilastollisesti. Periaatteessa asetusten täyttymisen pitäisi tuottaa esteettömiä kohteita, mutta ilman toteutuksen katselmointia ei voida olla varmoja toteutuuko esteettömyys.

Keräämällä tietoja sekä saavutetuista esteettömyysparannuksista että näiden kustannuksista, voitaisiin osoittaa se, ettei esteettömyys ole niin kallista kuin usein luullaan, ja myös se, että esteettömyyden huomioiminen on kustannustehokasta sekä edistää yhdenvertaisuutta ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Kunnat keräävät eri tavoilla tietoa rakennetun ympäristön esteettömyyden tilasta tehtyjen yhdenvertaisuus- ja esteettömyysohjelmien toimenpiteiden toteutumisen seurantaan varten. Esimerkiksi Helsingissä on laadittu hallintokuntien yhteistyönä esteettömyysmittaristo, jonka avulla arvioidaan esteettömyyslinjausten toteutumista.

Kehittämispolkuja esteettömyystiedon kokoamiseen

Rakennetun ympäristön esteettömyys pitäisi määritellä tarkemmin, jotta tietoa sen toteutumisesta olisi mahdollista koota. Esteettömyyden toteutumisen tunnusluvut pitäisi määritellä yhteistyössä eri tahojen kanssa. Esteettömyystiedon keräämisen tunnuslukuina tulisi olla vähintään nykyisten säädösten minimivaatimukset, mutta myös niitä tarkemmin toimimiseen ja aistivammiin liittyvät esteettömyyskriteerit. Esimerkiksi aistivammiin osalta esteettömyyden määrittelystä tulisi puutteellinen pelkkien säädösten pohjalta.

Olisi hyvä muodostaa valtakunnalliset käytännöt esteettömyystiedon kokoamiseksi. Kohteen kuvailu, jossa on käytetty vakioituja tunnuslukuja, mahdollistaisi sen, että jokainen voi tietää etukäteen kohteen esteettömyyden tason. On hyvä selvittää, voidaanko esimerkiksi kansainvälisen kestävä kehityksen BREEAM-luokituksessa olevia esteettömyyskriteereitä hyödyntää tunnuslukujen määrittelyssä. Esteettömyyteen liittyvässä tiedonkeruussa kannattaa hyödyntää pysyvää rakennustunnusta (PRT). Sen avulla tiedon esteettömyydestä saa kytkettyä rakennukseen.

Tarvitaan esiselvitys, jossa selvitetään miten esteettömyyskartoitusten tuloksista avustuskohteista sekä uudisrakennuksista ja rakennuslupaa vaativista korjaustoista kerääntyvää tietoa voidaan hyödyntää tilastoinnissa. Tieto kohteiden sisällöstä pitäisi olla valtakunnallisesti yhteismitallista ja koneluettavassa muodossa, jotta siitä pystyttäisiin keräämään tilastollista tietoa. Koneluettavuus tarkoittaa sitä, että tietoaaineisto on rakennettu niin, että sitä voidaan käsitellä koneellisesti ja eri tietojärjestelmissä. Esteettömyystietoaaineiston laatua tulisi arvioida tilastokeskuksen tietoaaineistojen laatukriteerien avulla.⁹⁷

Tietoja pystytään tuottamaan ja ylläpitämään vain siellä missä ne syntyvät. Tarvitaan ympäristön esteettömyystiedon kokoamista varten kehitysprojekti, jossa ensin muualla pilottialueella kokeiltaisiin tietojen kokoamista. Sen perusteella suunniteltaisiin laajempi toteutus tietoaaineistoista ja tunnusluvuista. Projektin tavoitteena olisi selvittää, miten voidaan hyödyntää olemassa olevan esteettömyystiedon käyttöä. Lisäksi projektissa olisi hyvä testata esteettömyystiedonkeruun joukkoistamista esimerkiksi niin, että jokin tutkimuslaitos tekisi kansalaistiede-tyyppistä tiedonkeruuta rakennetun ympäristön esteettömyyden tilasta.⁹⁸ Esimerkiksi Ruotsin kunnissa on käytössä sovelluksia, jolla kansalainen voi ilmoittaa havaitsemiaan puutteita rakennetusta ympäristöstä.

97 [<http://stat.fi/org/vuosiohjelma/tietoaaineistojen-laatukriteerit.html>]

98 [<https://www.syke.fi/kansalaistiede>]

Liitteet

- Liite 1** Kysely 1 ”Rakennetun ympäristön esteettömyyden lainsäädäntö- ja ohjaustarpeet”
- Liite 2** Kysely 2 ”Tiedon keruu koskien rakennetun ympäristön esteettömyyttä”
- Liite 3** Kokemustoimijapaneelin 1 tulokset
- Liite 4** Kokemustoimijapaneelin 2 tulokset
- Liite 5** Asiantuntijatilaisuuden yhteenveto
- Liite 6** Säädöksissä ja ohjeissa esteettömyyteen liittyviä termejä

LIITE 1. Kysely 1 ”Rakennetun ympäristön esteettömyyden lainsäädäntö- ja ohjaustarpeet”

Kyselyllä 1 Rakennetun ympäristön esteettömyyden lainsäädäntö- ja ohjaustarpeet kartoitettiin eri alojen asiantuntijoiden näkemystä siihen, miten voimassa oleva rakennetun ympäristön esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö täyttää YK:n vammaissopimuksen velvoitteet ja mitä uusia lainsäädännöllisiä ohjaustarpeita tarvitaan. Kysely toteutettiin ajalla 12.4.-21.4.2021.

Kysely kohdennettiin kuntien rakennusvalvontaviranomaisille, esteettömyys- ja vammaisasiemiehille, vanhus- ja vammaisneuvostoilta, yhdistyksille ja vammaisjärjestöille, kokemustoimijoille sekä muille taholle, joiden toiminta liittyy esteettömyyden edistämiseen. Muita tahoja olivat mm. HUS, HSL, THL, VAMYT, VR ja Väylävirasto.

Kyselyssä oli 12 kysymystä ja kyselyyn saatiin 95 vastausta.

Kuvio 1 Kyselyn vastaajan tahon jakautuma

Kyselylomake

1. Toteutuuko nykyisen esteettömyyteen liittyvän lainsäädännön kautta se, että **uusiin asuinrakennuksiin** on esteetön pääsy ja rakennuksen tilat, asunnot ja yhteistilat, ovat esteettömiä?
Kyllä
Osittain
Ei
En osaa sanoa
Tarkenna missä asioissa toteutuu ja/tai missä on puutteita.
2. Toteutuuko nykyisen esteettömyyteen liittyvän lainsäädännön kautta se, että **uusiin julkisiin hallinto- ja palvelu- ja toimistorakennuksiin** on esteetön pääsy ja rakennuksen tilat ovat esteettömiä?
Kyllä
Osittain
Ei
En osaa sanoa
Tarkenna missä asioissa toteutuu ja/tai missä on puutteita.
3. Toteutuuko nykyisen esteettömyyteen liittyvän lainsäädännön kautta se, että **uusiin yksityisiin palvelu-, toimisto-, liike- ja tuotantorakennuksiin** on esteetön pääsy ja rakennuksen tilat ovat esteettömiä?
Kyllä
Osittain
Ei
En osaa sanoa
Tarkenna missä asioissa toteutuu ja/tai missä on puutteita.
4. Toteutuuko nykyisen esteettömyyteen liittyvän lainsäädännön kautta se, että **rakennuksien korjaus- ja muutostöiden avulla** saadaan rakennuksiin esteetön pääsy ja tiloista tulee esteettömiä?
Kyllä
Osittain
Ei
En osaa sanoa
Tarkenna missä asioissa toteutuu ja/tai missä on puutteita.

5. Esteettömyysasetusta sovelletaan korjausrakentamisessa ja käyttötarkoituksen muutoksessa toimenpiteisiin, joihin tarvitaan rakennuslupa. Riittääkö tämä mielestäsi **olemassa olevan rakennuskannan esteettömyyden parantamiseen?**
- Kyllä
Osittain
Ei
En osaa sanoa
Tarkenna miksi ei riitä tai miksi riittää?
6. Riittääkö nykyinen esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö takaamaan liikkumisen ja toimimisen esteettömyyden **julkisissa ulkotiloissa, kuten katu- ja puistoalueilla?**
- Kyllä
Osittain
Ei
En osaa sanoa
Tarkenna missä asioissa toteutuu ja missä on puutteita.
7. Riittääkö nykyinen esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö takaamaan liikkumisen ja toimimisen esteettömyyden **rakennetuissa retki- ja luontokohteissa?**
- Kyllä
Osittain
Ei
En osaa sanoa
Tarkenna missä asioissa toteutuu ja missä on puutteita.
8. Riittääkö nykyinen rakennetun ympäristön **esteettömyyden toteutumisen valvonta?**
- Kyllä
Osittain
Ei
En osaa sanoa
Tarkenna missä asioissa toteutuu ja missä on puutteita.

9. Riittääkö nykyinen esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö takaamaan liikkumisen ja toimimisen esteettömyyden **liikenteen matkaketjuissa**?

Kyllä

Osittain

Ei

En osaa sanoa

Tarkenna missä asioissa toteutuu ja missä on puutteita.

10. Huomioiko nykyinen esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö **liikkumis- ja toimimisesteisten henkilöiden erilaiset tarpeet**?

Kyllä

Osittain

Ei

En osaa sanoa

Tarkenna mitä on otettu huomioon ja mitä ei.

11. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista edellyttää **asunnonmuutostöiden** tukemista. Takaavatko asunnonmuutostöiden toteuttamisen käytännöt liikkumis- ja toimimisesteisen henkilön kotona selviytymisen?

Kyllä

Osittain

Ei

En osaa

Tarkenna missä asioissa toteutuu ja missä on puutteita.

12. Tunnetko **muiden maiden säädöksiä** rakennetun ympäristön esteettömyyden toteuttamiseksi?

Kyllä

Ei

Jos vastasit kyllä, kuvaa hyviä esimerkkejä tai käytäntöjä, joita mielestäsi voisi soveltaa Suomessa?

13. Haluatko tuoda esiin jonkin muun kyselyn aihepiiriin liittyvän näkökohdan tai asian?

14. Vastaa halutessasi mitä tahoa edustat?

Kunta

Yhdistys / järjestö

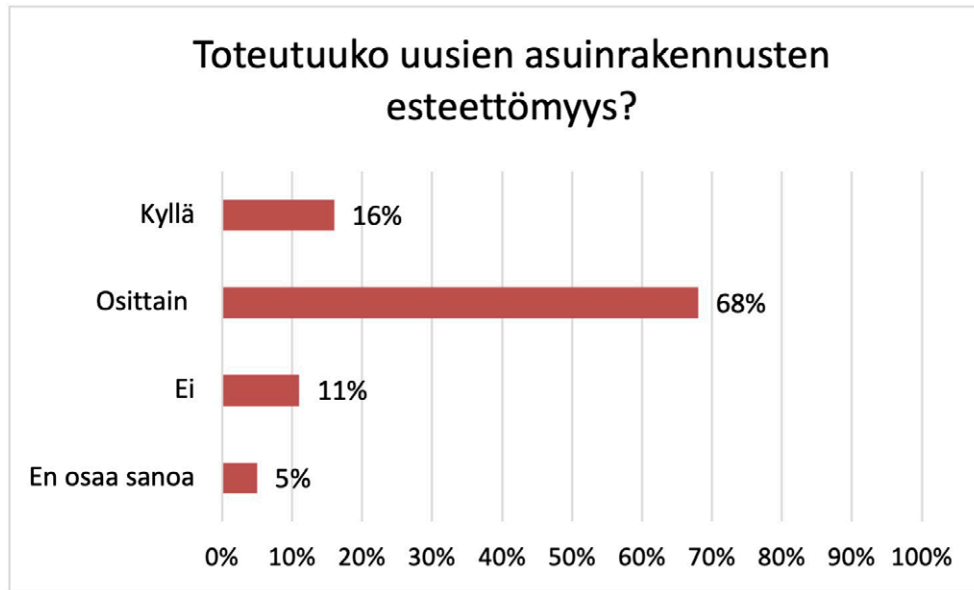
Kokemustoimija

Vammais- ja/tai vanhusneuvosto

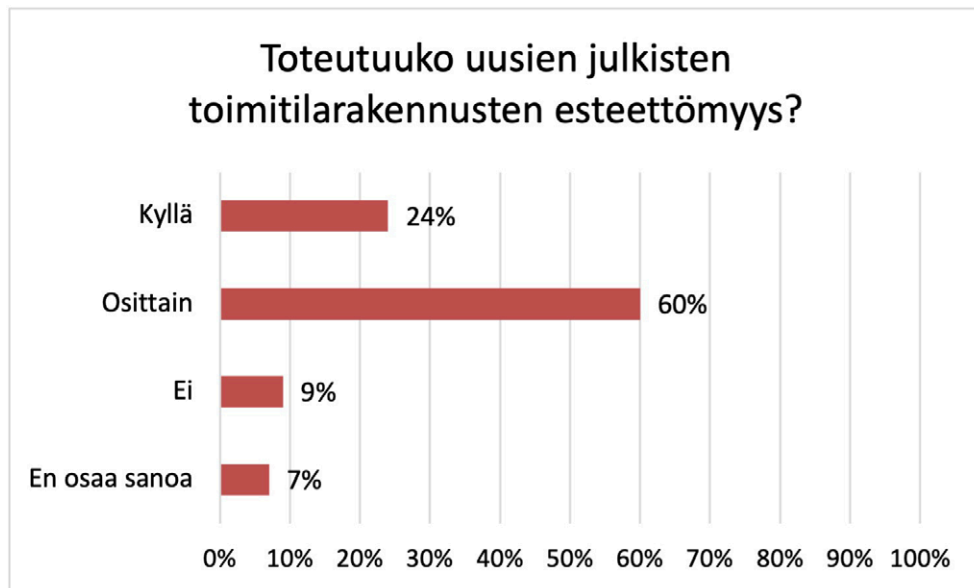
Muu tahoa

Vastausten jakautumat kysymyksittäin

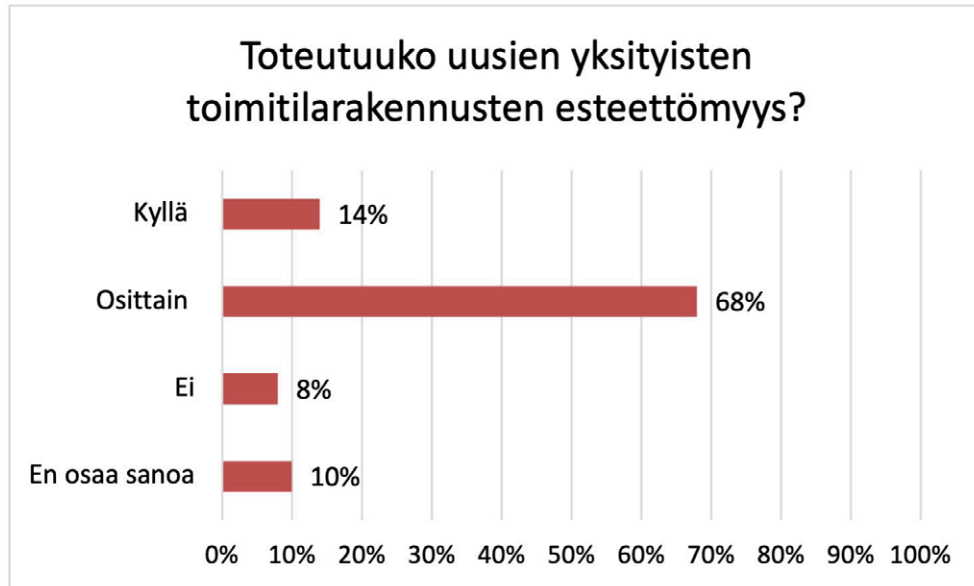
Kuvio 2. Toteutuuko nykyisen esteettömyyteen liittyvän lainsäädännön kautta se, että uusiin asuinrakennuksiin on esteetön pääsy ja rakennuksen tilat, asunnot ja yhteistilat, ovat esteettömiä?

Kuvio 3. Toteutuuko nykyisen esteettömyyteen liittyvän lainsäädännön kautta se, että uusiin julkisiin hallinto-, palvelu- ja toimistorakennuksiin on esteetön pääsy ja rakennuksen tilat ovat esteettömiä?

Kuvio 4. Toteutuuko nykyisen esteettömyyteen liittyvän lainsäädännön kautta se, että uusiin yksityisiin palvelu-, toimisto-, liike- ja tuotantorakennuksiin on esteetön pääsy ja rakennuksen tilat ovat esteettämiä?

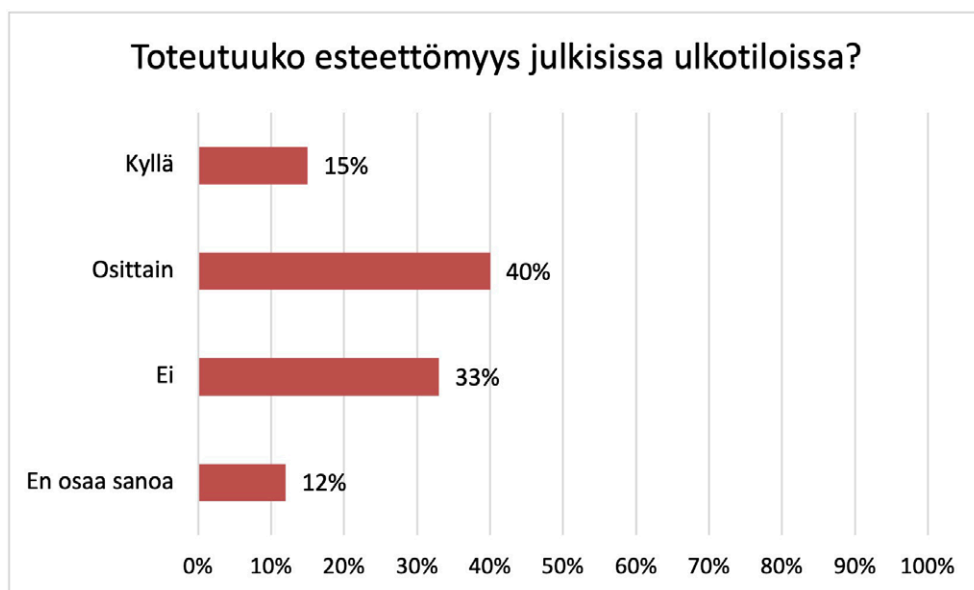
Kuvio 5. Toteutuuko nykyisen esteettömyyteen liittyvän lainsäädännön kautta se, että rakennuksien korjaus- ja muutostöiden avulla saadaan rakennuksiin esteetön pääsy ja tiloista tulee esteettämiä?

Kuvio 6. Esteettömyysasetusta sovelletaan korjausrakentamisessa ja käyttötarkoituksen muutoksessa toimenpiteisiin, joihin tarvitaan rakennuslupa. Riittääkö tämä mielestäsi olemassa olevan rakennuskannan esteettömyyden parantamiseen?

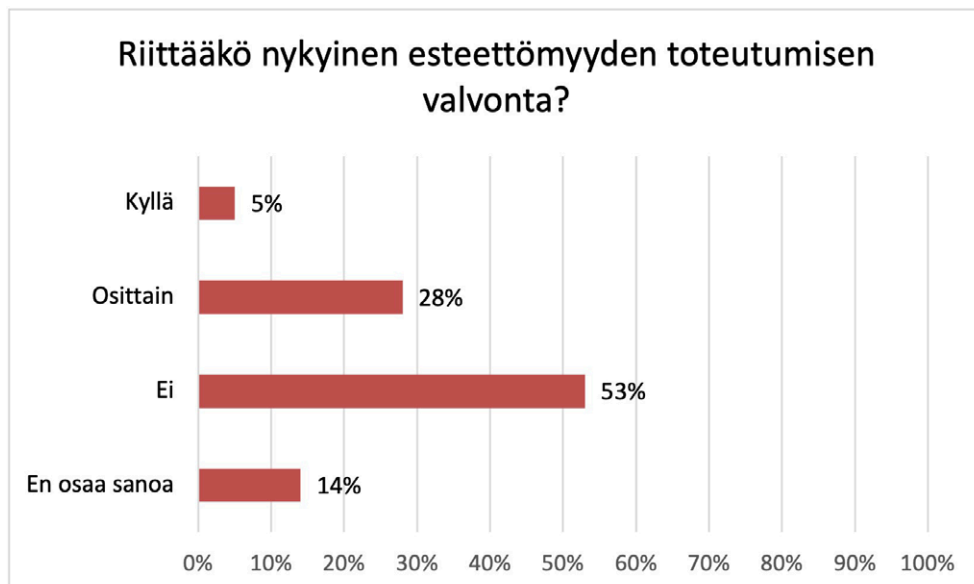
Kuvio 7. Riittääkö nykyinen esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö takaamaan liikumisen ja toimimisen esteettömyyden julkisissa ulkotiloissa, kuten katu- ja puistoalueilla?

Kuvio 8. Riittääkö nykyinen esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö takaamaan liikkumisen ja toimimisen esteettömyyden rakennetuissa retki- ja luontokohteissa?

Kuvio 9. Riittääkö nykyinen rakennetun ympäristön esteettömyyden toteutumisen valvonta?

Kuvio 10. Riittääkö nykyinen esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö takaamaan liikkumisen ja toimimisen esteettömyyden liikenteen matkaketjuissa?

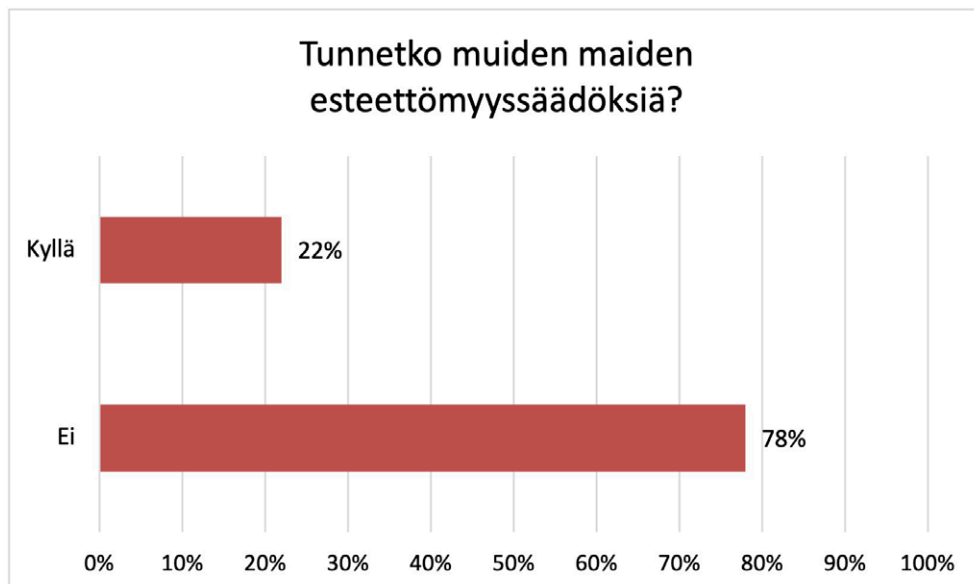
Kuvio 11. Huomioiko nykyinen esteettömyyteen liittyvä lainsäädäntö liikkumis- ja toimimisesteisten henkilöiden erilaiset tarpeet?

Kuvio 12. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista edellyttää asunnonmuutostöiden tukemista. Takaavatko asunnonmuutostöiden toteuttamisen käytännöt liikkumis- ja toimimisesteisen henkilön kotona selviytymisen?

Kuvio 13. Tunnetko muiden maiden säädöksiä rakennetun ympäristön esteettömyyden toteuttamiseksi?

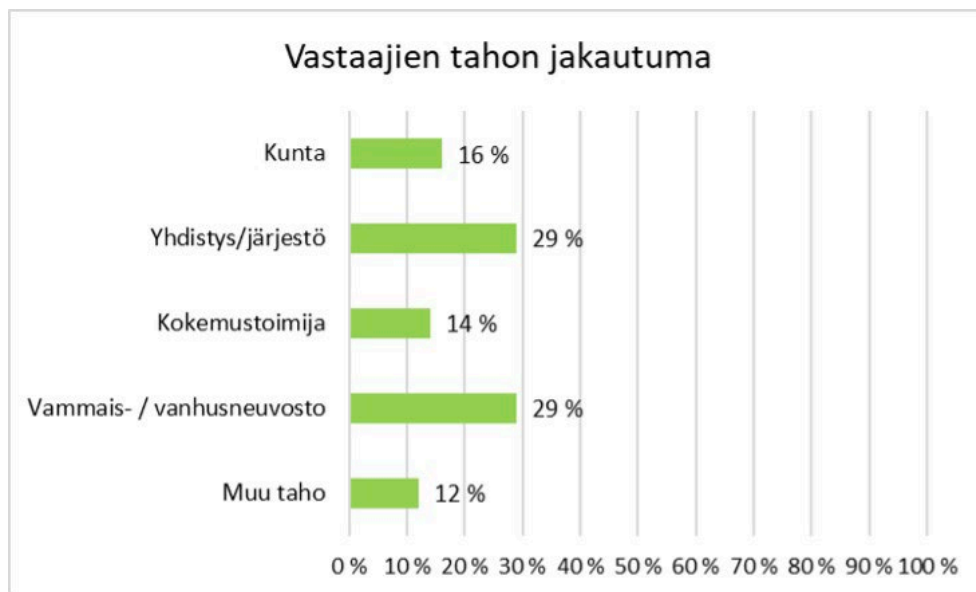

LIITE 2. Kysely 2 ”Tiedon keruu koskien rakennetun ympäristön esteettömyyttä”

Kyselyllä 2 Tiedon keruu koskien rakennetun ympäristön esteettömyyttä kartoitettiin asiantuntijoiden näkemystä siihen, mitä koottua tietoa Suomessa on rakennetun ympäristön esteettömyydestä sekä siihen, millä tunnusluvuilla tietoa tulisi koota, jotta esteettömyyden tilan kehitystä voidaan arvioida nykyistä paremmin. Kysely koski asuinrakennuksia ja toimitilarakennuksia, katu- ja puistoalueita, rakennettuja luonto- ja retkikohteita sekä liikenteen matkaketjuja. Toimitilarakennuksilla kyselyssä tarkoitettiin muita kuin asuinrakennuksia. Kysely toteutettiin ajalla 25.5.-11.6.2021.

Kyselyssä oli 12 kysymystä. Kysely lähetettiin 24 taholle, joille kerääntyy tietoa rakennetun ympäristön esteettömyyden tilasta. Vastauksia saatiin 17 taholta.

Kuvio 14. Kyselyyn vastaajien tahot ja vastaajien lukumäärä.

Kyselylomake

1. Kokoaako organisaatiosi tietoa rakennetun ympäristön esteettömyydestä?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

Jos vastasit kyllä, tarkenna mitä tietoa kokoatte ja mitä tunnuslukuja siinä käytätte?

2. Jos organisaatiosi ei tällä hetkellä kokoa tietoa rakennetun ympäristön esteettömyydestä, olisiko organisaatiollasi mahdollisuus ryhtyä kokoamaan sitä?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

Jos vastasit kyllä, tarkenna mitä kokoaisitte ja mitä tunnuslukuja siinä käyttäisitte?

- 3a. Onko Suomessa koottua tietoa **olemassa olevien asuinrakennusten** esteettömyydestä?

Kyllä

Osittain

Ei

En osaa sanoa

Jos vastasit kyllä tai osittain, tarkenna mitä tietoa on ja missä?

Jos vastasit ei, tarkenna mikä organisaatio mielestäsi voisi koota tätä tietoa ja millä tunnusluvuilla?

- 3b. Kerätäänkö Suomessa tietoa **uusien asuinrakennusten** esteettömyydestä?

Kyllä

Osittain

Ei

En osaa sanoa

Jos vastasit kyllä tai osittain, tarkenna mikä taho tietoa kerää ja mitä tietoa se kerää?

Jos vastasit ei, tarkenna mikä taho voisi tietoa kerätä ja mitä tietoa se keräisi?

3c. Kerätäänkö Suomessa tietoa **asuinrakennusten korjaus- tai muutostöiden** tuottamasta esteettömyydestä?

Kyllä

Osittain

Ei

En osaa sanoa

Jos vastasit kyllä tai osittain, tarkenna mikä taho tietoa kerää ja mitä tietoa se kerää?

Jos vastasit ei, tarkenna mikä taho voisi tietoa kerätä ja mitä tietoa se keräisi?

4a. Onko Suomessa koottua tietoa **olemassa olevien toimitilarakennusten** esteettömyydestä?

Kyllä

Osittain

Ei

En osaa sanoa

Jos vastasit kyllä tai osittain, tarkenna mitä tietoa on ja missä?

Jos vastasit ei, tarkenna mikä organisaatio mielestäsi voisi koota tätä tietoa ja millä tunnusluvuilla?

4b. Kerätäänkö Suomessa tietoa **uusien toimitilarakennusten** esteettömyydestä?

Kyllä

Osittain

Ei

En osaa sanoa

Jos vastasit kyllä tai osittain, tarkenna mikä taho tietoa kerää ja mitä tietoa se kerää?

Jos vastasit ei, tarkenna mikä taho voisi tietoa kerätä ja mitä tietoa se keräisi?

4c. Kerätäänkö Suomessa tietoa **toimitilarakennusten korjaus- tai muutostöiden** tuottamasta esteettömyydestä?

Kyllä

Osittain

Ei

En osaa sanoa

Jos vastasit kyllä tai osittain, tarkenna mikä taho tietoa kerää ja mitä tietoa se kerää?

Jos vastasit ei, tarkenna mikä taho voisi tietoa kerätä ja mitä tietoa se keräisi?

5. Onko kunnissa koottua tietoa **julkisien ulkotilojen** (katu- ja puistoalueiden) esteettömyydestä?
- Kyllä
 - Osittain
 - Ei
 - En osaa sanoa
- Jos vastasit kyllä tai osittain, tarkenna mitä tietoa on ja missä?
- Jos vastasit ei, tarkenna mikä organisaatio mielestäsi voisi koota tätä tietoa ja millä tunnusluvuilla?
6. Onko Suomessa koottua tietoa **rakennettujen retki- ja luontokohteiden** esteettömyydestä?
- Kyllä
 - Osittain
 - Ei
 - En osaa sanoa
- Jos vastasit kyllä tai osittain, tarkenna mitä tietoa on ja missä?
- Jos vastasit ei, tarkenna mikä organisaatio mielestäsi voisi koota tätä tietoa ja millä tunnusluvuilla?
7. Onko Suomessa koottua tietoa **liikenteen matkaketjujen** esteettömyydestä?
- Kyllä
 - Osittain
 - Ei
 - En osaa sanoa
- Jos vastasit kyllä tai osittain, tarkenna mitä tietoa on ja missä?
- Jos vastasit ei, tarkenna mikä organisaatio mielestäsi voisi koota tätä tietoa ja millä tunnusluvuilla?
8. Tunnetko **muiden maiden käytäntöjä** koota tietoa rakennetun ympäristön esteettömyydestä ja seurata sen kehitystä?
- Kyllä
 - Ei
- Jos vastasit kyllä, kuvaa tiedonkeruun käytäntöjä ja tunnuslukuja, joita mielestäsi voisi soveltaa Suomessa?
9. Haluatko tuoda esiin jonkin muun kyselyn aihepiiriin liittyvän näkökohdan tai asian?

10. Mitä tahoa edustat?

ARA
ESKE / Invalidiliitto
HSL
Kulttuurikaikille-palvelu
Kunta / esteettömyysasiantuntija
Kunta / liikenne
Kunta / rakennusvalvonta
Konsulttitoimisto
Kynnys ry
Liikenne- ja viestintävirasto
Linja-autoliitto
Metsähallitus
Paralympiakomitea
Pääkaupunkiseudun palvelukartta
Rakennustietosäätiö
SYKE
THL
Tilastokeskus
VAMYT-ryhmä
VR
Väylävirasto
Yliopisto tai korkeakoulu
Muu taho, mikä?

11. Jätä yhteystietosi, jos voimme tarvittaessa haastatella sinua kyselyn sisältöön liittyen

Vastausten jakautumat kysymyksittäin

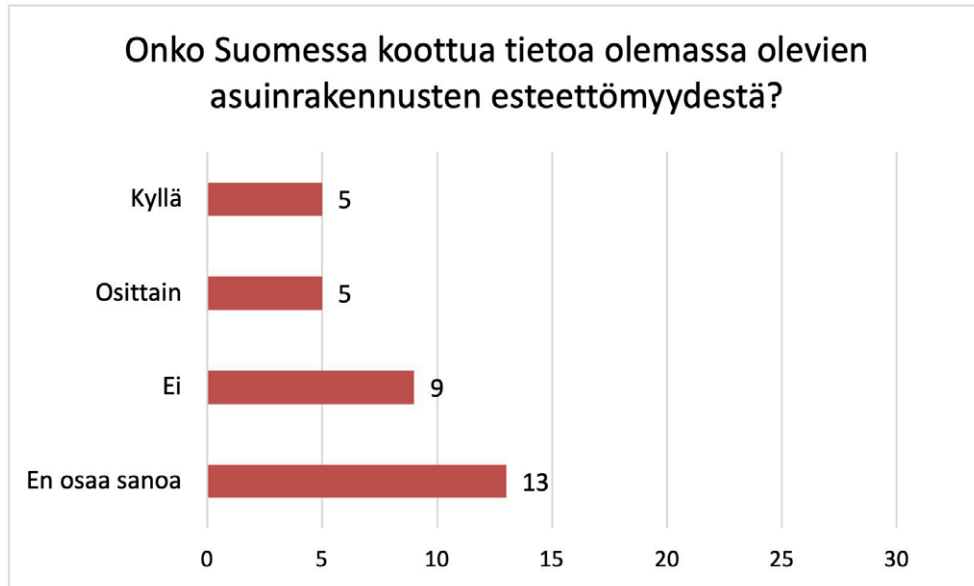
Kuvio 15. Kokoaaako organisaatiosi tietoa rakennetun ympäristön esteettömyydestä?

Kuvio 16. Jos organisaatiosi ei tällä hetkellä kokoaa tietoa rakennetun ympäristön esteettömyydestä, olisiko organisaatiollasi mahdollisuus ryhtyä kokoamaan sitä?

Kuvio 17. Onko Suomessa koottua tietoa olemassa olevien asuinrakennusten esteettömyydestä?

Kuvio 18. Kerätäänkö Suomessa tietoa uusien asuinrakennusten esteettömyydestä?

Kuvio 19. Kerätäänkö Suomessa tietoa asuinrakennusten korjaus- tai muutostöiden tuottamasta esteettömyydestä?

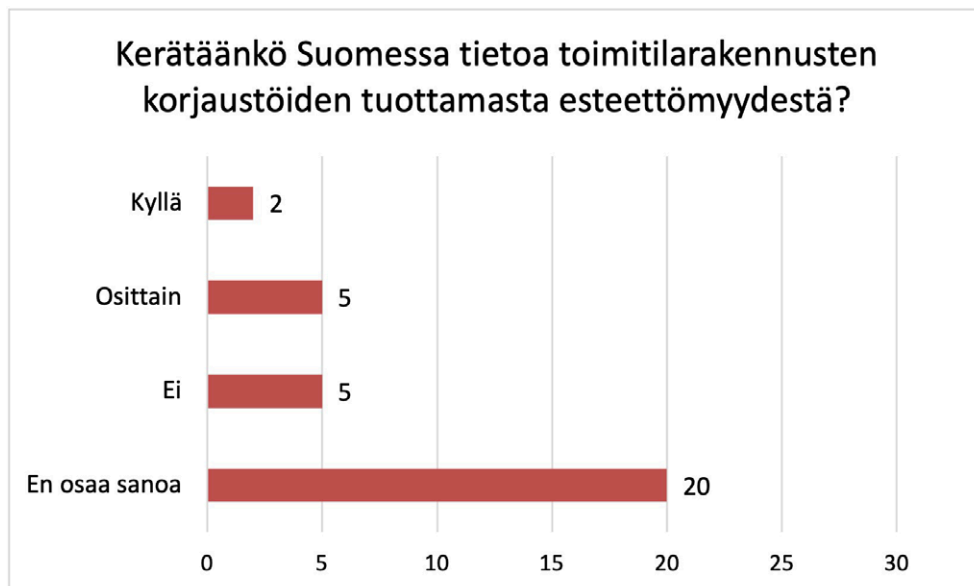
Kuvio 20. Onko Suomessa koottua tietoa olemassa olevien toimitilarakennusten esteettömyydestä?

Kuvio 21. Kerätäänkö Suomessa tietoa uusien toimitilarakennusten esteettömyydestä?

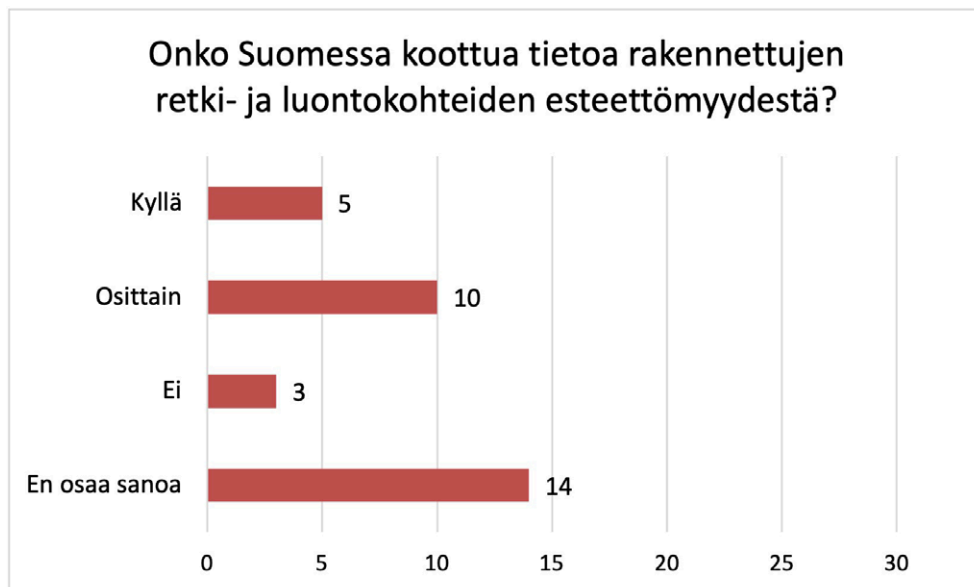
Kuvio 22. Kerätäänkö Suomessa tietoa toimitilarakennusten korjaus- tai muutostöiden tuottamasta esteettömyydestä?

Kuvio 23. Onko kunnissa koottua tietoa julkisten ulkotilojen (katu- ja puistoalueiden) esteettömyydestä?

Kuvio 24. Onko Suomessa koottua tietoa rakennettujen retki- ja luontokohteiden esteettömyydestä?

Kuvio 25. Onko Suomessa koottua tietoa liikenteen matkaketjujen esteettömyydestä?

LIITE 3. Kokemustoimijapaneeli 1:n tulokset

Kokemustoimijapaneeli 1:n toteutus

Kokemustoimijapaneeli 1 järjestettiin 27.4.2021 etäyhteyksillä. Lähetimme esitietoja projektista projektin kokemustoimijoille ennen tapaamista, mutta emme varsinaisia keskustelun avaavia kysymyksiä, sillä halusimme saada aikaan mahdollisimman välitöntä keskustelua.

Paneeliin osallistuneet kokemustoimijat ovat haastavan elämäkokemuksen omaavia, pitkäaikaissairaita, vammaisia henkilöitä tai heidän läheisiään, jotka välittävät kokemustietoa henkilöille, joilla ei ole vastaavia henkilökohtaisia kokemuksia. Kaikki viisi projektin kokemustoimijaa osallistuivat kokemustoimijapaneeliin 1.

Paneelissa oli kaksi kysymystä, joista keskusteltiin kahdessa ennalta määrättyssä pienryhmässä. Pienryhmäkeskusteluiden jälkeen oli keskustelu kysymyksistä koko ryhmän kanssa. Molemmat kysymykset olivat aiheiltaan laajoja, jotta saisimme tietoa mahdollisimman laajalta alueelta sekä mahdollisesti yllättävää tietoa. Kysymystenasettelujen tarkoituksena oli välttää ennako-oletuksia ja luoda mahdollisimman vapaata keskustelua.

Tilaisuuden lopuksi käytiin loppukeskustelu kysymysten esiin nostamista aiheista. Tilaisuuden jälkeen kokemustoimijoilla oli mahdollisuus lähettää lisäkommentteja työryhmälle sähköpostilla. Lähes kaikki kokemustoimijat hyödynsivät tämän mahdollisuuden.

Kysymys 1: Minkälaisia esteitä kohtaat rakennetussa ympäristössä?

Julkisessa ulkotilassa ja julkisissa rakennuksissa olevat liikkumisen esteet näkövammaisille

Väliaikaiset tai siirrettävät rakenteet tai esineet, kuten mainostelineet, jäteastiat ja siirrettävät terassit, julkisessa ulkotilassa tuottavat ongelmia näkövammaisille julkisessa ulkotilassa liikkeessä.

Julkisissa rakennuksissa auttaisi se, että siellä olisi heti ulko-ovelta neuvontapisteeseen asti lattialla raita. Opastaminen pisteelle, josta voi kysyä apua auttaa paljon elämistä.

Monesti opasteet eivät ole kontrasteiltaan sellaiset, että heikkonäköinen voisi löytää niitä. Kontrastit olisivat hyödyllisiä tiloissa yleisestikin, jotta näkövammaisen henkilö saisi kiinnekhohdan siitä, mikä on lattiaa ja mikä seinää.

Julkisen liikenteen pysäkkien löytäminen on ongelmallista näkövammaisille henkilöille sekä bussista pois jääminen ilman kuulutuksia on vaikeaa.

Esteettömien ratkaisujen toteutuksen valvonnan puute on ongelma

Esimerkkinä nostettiin esiin Turun Eerikinkatu, jonka varrelle on tehty näkövammaisia varten jalkakäytävälaatoitukseen uritetut laatat, jota seuraamalla voi päättää kääntyykö esim. kauppahalliin vai jatkaako katua eteenpäin. Kadun varressa on kuitenkin ravintola, ja sen eteen on rakennettu laatoituksen päälle kesäksi terassi, joka katkaisee uritettujen laattojen luoman reitin.

Painotettiin, että ratkaisuja on siis olemassa, mutta monesti ongelmana on nimenomaan se, että niiden toteutusta ei valvota.

Hissittömät koulut ongelmana

Kokemustoimijan kouluikäisellä lapsella on ollut pitkiä monen kuukauden kestoisia kuntoutumisjaksoja. Monet vanhaan rakennuskantaan kuuluvat koulut ovat hissittömiä, mikä on suuri ongelma, sillä ei ole vaihtoehtona, että oppilas olisi vain kotona etäkoulussa koko 7–8 kk kuntoutumisjakson ajan, ja oppilaan tulisi päästä liikkumaan koulussa luokkahuoneesta toiseen opetuksen perässä itsenäisesti.

Julkisten rakennusten esteettömiksi tarkoitettujen wc:iden esteettömyyden toteutuminen

Kokemustoimijat toivat esiin, että heille tulee jatkuvasti vastaan remontissa tehty uusi lii-kuntaesteetön wc, joka on kuitenkin portaiden takana, eli todellisuudessa se on esteellinen.

Ajatus kokonaisvaltaisesta esteettömyydestä, joustoa esteettömiin ratkaisuihin

Esteettömiksi tarkoitettut wc:t eivät ole sisäilmaesteettömiä, mutta ne ovat usein myös käytännössä paljon vähemmän esteellisiä myös sisäilmasairaana näkökulmasta.

Kokemustoimija, jolla on ollut näköongelmia yläasteelta lähtien on aina hakeutunut pimeisiin wc:ihin, kun hänen silmänsä ovat olleet kipeät.

Automaattiset valot esteettömissä wc:issä ovat hyvä asia liikkumisrajoitteisille ja joillekin näkövammaiselle, mutta painajainen valoherkille. Valoa ei nykyään saa manuaalisesti painamalla pois. Esitettiin ehdotus, että esteettömien wc:iden valo voisi syttyä automaattisesti päälle, mutta sen pitäisi pystyä painamaan manuaalisesti pois päältä.

Ehdotettiin, että osan esteettömyydestä pitäisi olla joustavaa edellä mainitun esimerkin tavoin, sillä ihmisten toimintarajoitteet ovat erilaisia, ja esteettömien ratkaisujen tulisi palvella monenlaisia ihmisiä.

Esimerkiksi nostettiin näkövammaisten palvelu- ja toimintakeskus liris, jossa ikkunaa ei saa auki. Muistutettiin erilaisten tarpeiden ja vammojen intersektionaalisuudesta; samalla ihmisellä voi olla samanaikaisesti sekä näkövamma että astma, jonka vuoksi usein tarvitsee avata ikkunaa sisätiloissa.

Ehdotettiin, että Vammaiskortin lisäksi voisi olla olemassa esim. esteettömyyskortti, jolla pääsisi tiettyihin esteettömiin tiloihin, sillä monet ihmisryhmät jäävät nykyisen Vammaiskortin ulkopuolelle.

Ihmisiin voi vaikuttaa häiritsevästi ja haittaavasti astma, siitepölyallergiat, katupöly keuhkosairaila henkilöillä, hajusteet, tupakansavu rakennuksissa, valoherkkyys, sähkölaitteiden äänet sekä niiden väreily ja värinä.

Tarvitaan joustoa LVIS-ratkaisuihin, ja niissä tulisi kiinnittää huomiota esimerkiksi ilmanvaihtoon ja siihen, että saako ikkunan auki huoneessa.

Julkinen liikenne

Junissa allergiahyttejä ei monesti kunnioiteta. Huomautettiin, että on hienoa, että on ajateltu allergiahyttien tekemistä juniin, mutta ongelmaksi nousee se, ettei niiden toteutusta valvota loppuun asti.

VR:n junissa ei kuuluteta kaikkia väliasemia, mikä on ongelma näkövammaisille matkustajille.

On hyvä, että julkisessa liikenteessä ja pysäkeillä on pysäkki-ilmoituksia ja kylttejä, mutta ne eivät kuitenkaan ole näkövammaisille saavutettavia.

Raitiovaunuun nouseminen ja siellä oleminen huonon tasapainon kanssa on ongelma.

Luontokohteet

Esimerkiksi nostettiin Metsähallituksen parhaillaan metalliritilästä rakentamat pitkospuut Karhunkierrokselle. Arveltiin, että metalli on varmasti kestävä materiaali, mutta se estää opaskierroksen käyttäjän osallistumisen Karhunkierrokselle, sillä opaskoira ei voi kävellä metalliritilällä.

Esteettömiä käymälöitä tarvitaan luontokohteisiin. Käymälöiden etäisyydet nostettiin myös esille. Suolistosairaila voi olla hankalaa luontopolulla, jos seuraavaan käymälään on 5 km matkaa.

Huomautettiin myös, että pyörätuolilla on hankalaa päästä luontopoluille.

Esitettiin myös kysymyksiä siitä, että tulisiko kaikkien päästä edes kaikkialle. Pohdittiin, että missä raja menee luontokohteiden osalta, sillä nähtiin, että aina ei ole vaihtoehtoa rakentaa luontokohteita liikuntarajoitteisille sopiviksi. Kuitenkin muistutettiin, että esimerkiksi Repovedellä on rakennettu uusi riippusilta, jossa pääsee kulkemaan pyörätuolilla.

Kuitenkin myös huomautettiin, että luontokohteet on tarkoitettu kaikille!

Esteettömien wc:iden tarve

Esteettömän wc:n puute on erittäin rajoittavaa liikkumisrajoitteisen liikkumiselle ihan päivittäisistä kauppaostoksista lähtien. Esteettömät wc:t puuttuvat monesta paikasta: monen luontokohteen lisäksi myös kahviloista tai kaupoista.

Esteettömään wc:seen pääseminen voi ylipäättään mahdollistaa esimerkiksi kaupungilla liikkumisen, mutta siellä missä kokemustoimija asuu monet liiketilat, joissa olisi wc, ovat vanhoja eikä niihin ei pääse sisälle pyörätuolilla tai sähkömopolla kynnyksien takia. Myöskään esimerkiksi Vessapassi ei koske liikkumisrajoitteisia henkilöitä.

Oman itsenäistä liikkumista kodin ulkopuolella hankaloittavia asioita julkisessa ulkotilassa

Tiettyt nousevat ongelmaksi monella tavalla, eikä niiden toteuttamisessa ajatella näkövammaisia yhtään.

Portaita tulee vastaan joka puolelta, ja kadun ylittäminenkin tuottaa hankaluuksia, jos henkilö esimerkiksi käyttää pyörätuolia tai tällä on lastenvaunut mukana.

Opasteet autoteillä

Nostettiin esiin, että Suomessa autoteiden opasteista puuttuu johdonmukaisuus, mikä voi tuottaa ongelmia monille henkilöille. Sen sijaan Saksassa on hyvät opasteet, joista Suomessa voitaisiin ottaa mallia.

Ajan ja kiireettömyyden merkitys

Esiin nostettiin ajan merkitys, sillä MS-taudin kanssa voi monesti tarvita paljon aikaa asioiden hoitamiseen. MS-tautiin kuuluu se, että esimerkiksi olennaisia sanoja voi unohtua hetkessä, ja siksi kiireettömyys on tärkeää.

Tarvitaan esteettömyystiedot sisältäviä karttoja

Esimerkiksi nostettiin Stratford-upon-Avonin kartta (https://www.visitstratforduponavon.co.uk/documents/visitormapandguide_2017.pdf), johon on merkitty mihin kaikkialle on esteetön pääsy. Kartan avulla voi etukäteen suunnitella mihin voi tai haluaa mennä, sillä etukäteissuunnittelu on hyvin tärkeää pyörätuolin kanssa liikkuesssa.

Muistisairaat

Huomautettiin, että muistisairauksia on monia erilaisia. Muistikaveri-toiminta tukee muistisairaahan hyvinvointia.

Muistisairaat reagoivat herkästi ympäristön sekavuuteen ja hälyisyyteen, mutta sen sijaan tuttu ympäristö ja tutut selkeästi näkyvät maamerkit luovat turvallisuuden tunnetta. Esimerkiksi oman kaupungin tutun kirkon tornin näkyminen voi helpottaa sekavuuden tunnetta ja tunnetta siitä, ettei ole omassa kodissa.

Kevyen liikenteen väylät

Jalankulkijoiden ja pyöräilijöiden kulkureittien rajat eivät ole selkeästi merkattuja, mikä aiheuttaa vaaratilanteita ihan kaikille.

Kysymys 2: Onko mahdollista tehdä ympäristöä, joka on kaikille sopiva?

Pyörätuoli ei ole este, mutta ympäristö voi olla

Muistutettiin, että Esteettömyyskeskus ESKEn mukaan ei ole vammaisia henkilöitä, vaan ongelma on siinä, että ympäristössä on esteitä, jotka tuottavat kaikille jossakin toimintatilanteessa esteitä – kaikki ihmiset ovat tämän perusteella siis jollakin tavalla vammaisia. YK:n vammaissopimuksessa taas määritellään vammaisuuden käsite tietyllä tavalla.

Esteetön ympäristö ei usein ole poissulkevaa

Esteettömyyden laajentaminen ei usein ole häiriöksi kenellekään, ja monet asiat eivät poissulje toisiaan, vaan toimivat rinnakkain hyvin. Kuitenkin välillä voi olla toistensa kanssa ristiriitaisia tai poissulkevia tarpeita, joita pitäisi punnita – esimerkkinä esteettömien wc:iden automaattisesti päälle syttyvät valot, jotka toimivat hyvin joillekin näkövammaisille ja liikuntarajoitteisille, mutta huonosti valoherkille henkilöille.

Historialliset kohteet, vanhat rakennukset ja niiden saavutettavuus

Hyvänä esimerkkinä historiallisten kohteiden esteettömän rakentamisen käsikirjasta mainittiin Museoviraston julkaisu Samasta ovesta – Saavutettavia kulttuurihistoriallisia kohteita: <https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/samasta-ovesta.pdf>

Muistutettiin, että historiallinen ympäristö ei ole koskematon, ja että täytyy mahdollistaa, että kaikki pääsevät tutustumaan historiallisiin kohteisiin. Rakennuksien yksi arvo säilyä historiassa on sen käyttöarvo, eikä esteellisyys saa estää käyttöarvon toteutumista. Painotettiin sitä, että esteettömiä wc:itä tulee saada myös historiallisiin kohteisiin.

Asenteet on suurin ongelma

Koettiin, että ihmisten asenteet, tietämättömyys ja ymmärtämättömyys esteettömyydestä oli monessa tapauksessa suurin ongelma. Esimerkiksi nostettiin tapaus Korkeasaassa, jossa mäkinen maasto vaikeutti vierailevan lapsen liikkumista siten, että tällä oli mukana potkulauta liikkumisen apuvälineenä. Potkulaudan käyttö kuitenkin kiellettiin perustellen sitä turvallisuudella, reiluidella ja tasavertaisuudella, sillä muutkaan lapset eivät saa käyttää potkulautaa Korkeasaassa, ymmärtämättä potkulaudan käyttöä apuvälineenä tässä tilanteessa. Koettiin, että etenkin tässä tapauksessa turvallisuuteen ja asenteisiin liittyvät asiat sekoittuvat esteettömyyteen, ja että esteettömyys, turvallisuus ja asenteet olisi tärkeä pystyä eritellä toisistaan.

Jokapäiväisten asioiden hoitaminen sähkömopon kanssa on vaikeaa

Sähkömopon kanssa ei pääse moniin paikkoihin, joihin esimerkiksi pyörätuolin kanssa pääsee. Vaikka sähkömopo helpottaa liikkumista hyvin paljon, sen kanssa kokee jäävänsä ulkopuoliseksi. Jopa lähikaupassa käyminen on vaikeaa sähkömopon kanssa. Mitään ei voi tehdä hetken mielijohteesta, vaan etukäteen pitää selvittää pääseekö sähkömopon kanssa jonnekin. Myös ihmisten asenteet on iso ongelma sähkömopoa käyttävälle, sillä ihmiset ymmärtävät pyörätuolin, mutta eivät sähkömopoa, vaikka sekin on sairaanhoitopiirin apuväline siinä missä pyörätuolikin.

”Aika epärealistista, että kaikille olisi täydellistä”

Pohdittiin myös sitä, että onko edes välttämätöntä, että kaikilla olisi mahdollisuus päästä ihan joka paikkaan. Esimerkiksi nostettiin se, että kaikki eivät pääse kiipeämään vuorelle, ja kysyttiin, että tarvitseeko edes päästä.

Pohdittiin sitä, että onko edes välttämätöntä, että kaikki ympäristö olisi kaikille sopivaa. Hyvänä tavoitteena kuitenkin pidettiin sitä, että edes oma koti olisi kokonaan esteetön ja että saadaan edes perusasiat kohdilleen myös julkisessa tilassa.

Muistutettiin, että on olemassa hyvin erityyppistä esteettömyyttä ja hyvin erilaisia esteettömyyden tarpeita, ja että samalla ihmisellä voi olla erilaisia tarpeita samaan aikaan.

Huomautettiin myös, että kaikki ihmiset, jotka kokevat nykyisen rakennetun ympäristön esteelliseksi, eivät täytä YK:n vammaissopimuksen vammaisuuden määritelmän nykypäivänä Suomessa käytössä olevaa tulkintaa.

Esteettömyyden asteittaisuus

Koettiin, että jokaiselle tarvitaan tila yhteiskunnassa, oma koti, joka on henkilön tarpeisiin soveltuva ja esteetön olivat ihmisen esteettömyyden tarpeet mitä tahansa. Kodin esteettömyys on hyvin eri asia kuin minkälainen esteettömyyden taso tulee olla julkisissa rakennuksissa ja tiloissa.

Esteettömyydessä koettiin olevan eri asteita: on eri asia puhua Citymarkettiin pääsestä kuin sairaalaan pääsemisestä. Muistutettiin myös, että esimerkiksi monet sisäilmasairaat eivät voi olla sairaalassa pitkiä aikoja sisäilmaoireiden takia.

Ajatus laajasta perusesteettömyydestä, jossa kaikki ”perusasiat” toimivat kaikille

Esitettiin ajatus laajasta perusesteettömyydestä, jossa kaikki ”perusasiat” toimisivat kaikille. Tämän perusesteettömyyden lisäksi joissakin paikoissa voisi olla joitakin ”lisäjuttuja”, jotka ottavat esteettömyyden vielä perusesteettömyyttä paremmin huomioon. Tulisi olla edes jokin perusesteetön sairaala ja koulu, joihin kaikkien olisi mahdollisuus päästä, sillä nykyisellään näin ei ole.

Kaikille sopiva ympäristö on asennekysymys ennemminkin kuin täysin mahdotonta

Koettiin myös, että kaikille sopiva ympäristö on asennekysymys ennemminkin kuin täysin mahdotonta. Kaikille täydellistä ympäristöä ei tosin pystytä tekemään vain yhdellä ratkaisulla, vaan siihen tarvitaan paljon ratkaisuja, esimerkiksi valaistuksen suhteen.

Valaistus ja näkövammaiset

Täysin sokea henkilö tarvitsee erilaiset opasteet, kuten ohjausraidat lattioihin, että löytää perille määränpäähänsä kulkiessaan rakennetussa ympäristössä. Heikosti näkevät sen sijaan voivat tarvita joko pimeää tai paljon valoa. Kerrottiin, että näkövammaisten tilaisuuksissa valaistuksesta etsitään jokin perustaso, johon kaikki mukautuvat itse henkilökohtaisesti aurinkolaseilla tai jollakin muulla tavalla.

Tilaisuuksien esteettömyys

Kokemustoimija on ollut mukana järjestämässä isolla alueella järjestettävää ulkoilmatilaisuutta, ja sitä järjestettäessä on pohdittu, että on helpoin tehdä selkeästi yksi esteetön reitti, ja on henkilön omalla vastuulla, jos hän haluaa mennä muualle. On yritetty tarjota yksi selkeästi esteetön vaihtoehto, mutta koko aluetta ei ole voitu kokonaan hallita.

Luontokohteiden esteettömät reitit

Koettiin, että luontokohteiden esteettömyydessä on kategorisoitu liikaa ihmisiä. Kategorisointi on vähättelevää, sillä esimerkiksi näkövamma vain yksi asia, joka yhdistää näkövammaisia ihmisiä. Osa näkövammaisista on pyörätuolissa, osa juoksee maratonia. Siksi esimerkiksi esteetöntä luontopolkua ei saisi tehdä vain yhdenlaiseksi, tai olettaa, että kaikki esteetöntä reittiä tarvitsevat haluavat vain lyhyitä tai helppoja reittejä.

Erilaiset sisäilmasairaudet

Sisäilmasairaiden on vaikea pitää löytää kokouspaikkoja, jotka olisivat sopivia kaikille eri sisäilmasairaille. Osa sisäilmasairaista ei siedä puuta, osa ei kestä betonitaloja. Ulkotilan ilman sietäminen voi olla myös haaste. Olisi hyvä, että edes jossakin tilassa olisi edes sen tason esteettömyys koskien tilan sisäilmaa, että kaikenlaiset sisäilmasairaat voisi olla edes

lyhyen aikaa tai pari tuntia jossakin ilman että he tulevat todella kipeiksi. Kuitenkin koettiin, että yleisesti julkisen tilan esteettömyyden ei tarvitse olla niin ihmeellinen sisäilman suhteen, vaan riittäisi että edes vain perusasiat olisivat kunnossa. Sisäilmasairaille kodin esteettömyys on tärkeintä, ja monet sisäilmasairaat ovat kodittomia sen takia, että heille voi olla mahdotonta löytää kotia, joka olisi sisäilmaesteetön. Huomautettiin, että sisäilmaoireinen voi tulla kipeäksi myös apuvälineistä.

Sähköliherkät

Huomautettiin, että sähköliherkät tarvitsevat joustavia LVIS-ratkaisuja.

Esteettömiksi tarkoitetut wc:t voisivat olla laajemmin esteettämiä

Esteettömiksi tarkoitetut wc:t ottavat nykyisellään huomioon vain liikkumisen esteettömyyden, mutta ne voisivat ottaa esteettömyyden huomioon paljon laajemminkin, ja ne voisivat toimia myös esimerkiksi hetken lepopaikkana sisäilmasairaille, jossa voi hengittää rauhassa tai muille ihmisille, jotka tarvitsevat hetken hengähdystauon.

Esteettämiä ratkaisuja luodaan kommunikaatiossa

Muistutettiin, että tahto kommunikoida on kaiken ytimessä luodessa esteettämiä ratkaisuja.

Loppukeskustelu

Kohtuulliset mukautukset

Keskusteltiin kohtuullisiin mukautuksiin liittyen siitä, että siinä on suuria eroja, minkä kukakin mieltää ”kohtuulliseksi”: mikä toisen mielestä on kohtuullista, on toisen mielestä täysin kohtuutonta.

Koettiin, että sen pitäisi olla perusasia, että pääsee edes omasta asunnosta ulos. Esimerkiksi nostettiin se, että pyörätuolilla ei saata mahtua ovesta ulos omalle patiolleen. Myös taloyhtiössä on voinut olla kiista siitä, että kuka maksaa rampit ulko-ovelle, ja lopulta taloyhtiö voi myös kieltää ramppien laittamisen ovelle.

Yhdenvertaisuuslaissa on pykälä kohtuullisista mukautuksista. Kohtuulliset mukautukset on väline hoitaa esteettömyyttä tositilanteessa, jossa kaikkea ei voi räjäyttää uusiksi. Suomessa pääasia on yhdenvertaisuuslain noudattaminen.

Asunnonmuutostöissä kohtuullisuudessa on vedottu Aravan rakentamistasoon.

Pohdittiin, että miten muutostyöt onnistuvat vuokralla asuville. Se, että ei ole valmiiksi esteettämiä rakennuksia, rajoittaa monien ihmisten mahdollisuuksia valita, missä asuu.

Huomautettiin, että monet muutostyöt eivät ole keneltäkään pois: ketään ei häiritse esimerkiksi pistekirjoitukset hisseissä.

Kohtuullisissa mukautuksissakin kyse on asenteista: esim. ymmärtävässä koulussa opetus on voitu järjestää yhteen tilaan, jotta esteettömyyttä tarvitsevan ei tarvitse kiertää ympäri koulua päivän aikana.

Ehdotettiin, että kuntien tonttikantaan voitaisiin luoda sellainen luokka kuin esteetön tontti, johon olisi helpompi rakentaa esteetön talo.

Pohdittiin sitä, että onko yksityisille ihmisille liikaa määräyksiä mietittäväksi rakentamisvaiheessa, jos kaikkia esteettömyysasioita pitäisi miettiä etukäteen.

Koettiin, että olisi hyvä kehittää joustavaa esteettömyyttä ja luoda sellaisia konsepteja, jotka sopeutuisivat asukkaan tilanteeseen, vaikka asukkaalta menisi muisti, liikuntakyky, näkö tai mikä tahansa, ilman että täytyisi tehdä todella suuria operaatioita. Kenelle tahansa voi tapahtua tapaturma, joka vie esimerkiksi liikuntakyvyn, vaikka väliaikaisesti. Etenkin suihkussa käyminen itsenäisesti liikuntavammaiselle voi olla täysin mahdotonta, jos asunnossa on vain suihkukaappi.

Esteettömyys ei ole pelkästään henkilöille, joilla on siihen pysyvä tarve, vaan myös esim. henkilöille, joilla on väliaikainen liikuntaeste

Muistutettiin, että kenelle tahansa voi käydä hetkenä minä hyvänsä jokin tapaturma, joka rajoittaa liikkumista hetkellisesti. Sellaisessa tilanteessa monen omassa asunnossa ei pysty liikkumaan esteettömästi, ja etenkin mm. suihkussa käyminen on erittäin hankalaa, etenkin jos ei ole ketään tuttua auttamassa.

Ihmisellä, jolla vaikea liikkuminen on ollut kausittaista, kohtuullista on ollut se, että on voitu tehdä arkea helpottavia väliaikaisratkaisuja.

Sähköpostilla paneelin jälkeen lähetetyt kommentit

Käytetyillä termeillä on merkitystä

Valtioneuvoston asetuksessa rakennuksen esteettömyydestä lukee ”Jos rakennusta varten on autopaikkoja, niistä riittävän määrän, kuitenkin vähintään yhden, on oltava tarkoitettu liikkumis- ja toimimisesteisen henkilön käyttöön.” Huomautettiin, että ihminen ei ole esteinen. Sen sijaan ympäristö voi olla esteinen, ja usein esteitä rakennetaan – esimerkiksi portaat, kaiteiden tai hissin puuttuminen. Paremmaksi termiksi liikkumis- ja toimimisesteisen henkilön sijaan esitetään liikkumisrajoitteista tai liikuntarajoitteista henkilöä. Muistutettiin, että enää ei puhuta rammoista tai raajarikoista, jotka ovat termejä, joita on ilmeisesti

ennen käytetty lainsäädännössä. Kuitenkin kielen ja asenteiden kehittyessä myös lakitermit ovat kehittyneet, ja niiden tulisi edelleen kehittyä.

Esteetön pysäköinti

Lainsäädäntöön tulisi merkitä tarkemmin esteetön pysäköinti julkisilla paikoilla ja taloyhtiöiden parkkipaikoilla. Pyydetiin pohtimaan, että miten tähän voisi lainsäädännöllä vaikuttaa niin, ettei asia olisi kiinni ”taloyhtiön hyväntahtoisuudesta”.

Esteettömyysohjeistus Turun kaupungin rakennusvalvonnalle

Turun kaupungin rakennusvalvonnalle on työstetty alueellisen esteettömyyskoordinaattorin kanssa esteettömyysohjeistusta, jossa on kerättyä erilaisia esteettömän rakentamisen huomioitavia asioita.

Rauhallisen asiointitilan tarve

Huomautettiin, että paitsi muistisairaat, niin myös monet kuulovammaiset sekä erilaisista keskittymisvaikeuksista kärsivät henkilöt kaipaisivat usein täysin rauhallista tilaa, jossa he voisivat asioida. Esimerkiksi pankeissa on nykyään usein omat huoneet, joissa palvellaan yhtä asiakasta kerralla, ja tämänkaltaiset ratkaisut helpottaisivat monien asiointia.

Rakennettu ympäristö muistisairaille

Huomautettiin, että esimerkiksi rapuissa olevat puiset kaiteet tuovat muistisairaille turvallisuuden tunteen eri tavalla kuin metallikaiteet.

Joillekin muistisairaille saattaa muodostua ylipääsemättömäksi esteeksi vaikkapa kaupan meno. Kaupan eteisen musta matto voi hahmottua kuopaksi, joka täytyy voida kiertää.

Kaikkien opastekylttien tulisi olla selkeät, ja niissä tulisi olla vahva kontrasti pohjan ja tekstin välillä. Niissä ei myöskään tulisi olla liikaa informaatiota kerralla. Huomautettiin, että kaikki hyötyisivät siitä, että luontokohteissa reittien varrella olisi useammin tietoa esimerkiksi etäisyydestä seuraavaan etappiin sekä etapin nimi. Tällainen reitin merkkaukseen lisää turvallisuuden tunnetta muillakin kuin muistisairaille.

Sisäilmasairaiden esteettömyys

Kokemustoimija teki luokittelua siitä, minkälaisia erilaisia esteitä sisäilmasairaat kohtaavat rakennetussa ympäristössä. Alla on hänen tekemänsä luokittelu, joka sisältää hänen laatimansa symbolihahmotelmat.

1. Kosteusvaurioesteettömyys: mm. kosteusvauriot ja -mikrobit
2. Päästöesteettömyys: mm. rakennusmateriaalipäästöt, hajusteet ja tupakan savu ja muut partikkelit
3. LVIS-esteettömyys: mm. lämpö-, vesi- ilma- ja sähkölaitteet sekä valo
4. Allergeeniesteettömyys: mm. siitepöly, katupöly
5. Muu esteettömyys: mm. liikkumisesteettömyys, aistiesteettömyys

Esimerkkejä:

1. Homeet rakennuksissa, ulkona luonnossa (säästä ja vuodenajasta riippuen), sekä muiden ihmisten vaatteissa ja tavaroissa.
2. Päästöt:
 - Uutuuden päästöt rakennuksissa kuten muovit ja puun terpeenit
 - Tupakansavu ovensuusta kulkiessa ja ilmastointikanavia pitkin ulkoa tupakkapaikan sijoitteluongelman vuoksi
 - Hajusteet kaupoissa, porraskäytävissä ja siivousaineissa (esim. hajusteetoman tuotteen saadakseen kaupasta pitää kyetä olemaan riittävän pitkään voimakkaiden hajusteiden ympäröimänä esim. shampoohyllyllä, koska hajusteettomia ei haluta siirtää erikseen, vaikka esim. gluteenittomat tuotteet ovat usein erillisellä hyllyllä kaukana gluteenillisista)
 - Pakkanen ja vesihöyry (esim. sateella tai pyykeistä pyykkituvassa)
3. LVIS:
 - Auringon valo varsinkin kesällä
 - Joustamattomat LVIS-ratkaisut kuten kiinteästi päällä olevat mukauttamiseen soveltumattomat valot ja WLANit sekä esteellisesti sijoitetut sähköpääkeskukset, kylmälaitteet ja muut moottorit kaikenlaisine sivutuotteineen (äänet, värinä, sähkömagneettisen säteilyn eri muodot kuten lämpö ja valo)

- LVIS-esteettömyyttä olisi myös mahdollisuus avata ikkuna ilman, että rakennuksen LVI-järjestelmä menee sekaisin
- 4. Allergeenit kuten siitepöly, huonepöly, eläinpöly, katupöly, puupöly (esim. käsityöluokassa) sekä (hieman aihetta hipoen) ruoka-allegeenit, gluteenipöly jne. – nämä eivät ole suoraan rakennettua ympäristöä, mutta rakennettu ympäristö vaikuttaa siihen, kuinka mahdollisia allergeeneja tilassa käsitellään
- 5. Liikkumis- ja aistiesteettömyys muilta osin (esim. suhteessa migreeniin, ms-tautiin, polyneuropatiaan, fibromyalgiaan, kilpirauhas- ja hormonihäiriöihin, borreliosiin, väsymysoireyhtymään, pitkään koronaan jne., jotka voivat esiintyä osana sisäilmasairaana kokonaisuutta; sisäilmasairaus usein heikentää immuunijärjestelmää, jolloin flunssakin voi olla puolen vuoden kamppailu ja pahemmat taudit aiheuttavat vielä enemmän tuhoa

Tyypillisesti henkilö kestää altisteita jossain määrin ja kunto vaihtelee altistekertymän mukaan, eli henkilö voi joustaa lyhyen aikaa, jos hänen ei tarvitse joustaa kohtuuttomasti (joustaminen on käytännössä esim. suojavaatteisiin pukeutumista, hengityksen pidättämistä, hengityssuojaimen käyttöä, lääkkeitä, erilaisia apuvälinelaitteita jne.). Kohtuullista mukautusta olisi esim. se, että jokainen saisi kodin, ruokaa ja vaatteita ja muita perustarpeita, sekä pääsyn tarvittaessa vähintään sairaalaan (tarvittaessa laajasti esteettömään tilaan tms.). Kaikilla ei ole pääsyä edes pankkitilillä makaaviin rahoihinsa, vaikka niitä kipeästi tarvitsisi, koska ei kykene asioimaan esteellisessä pankissa pankin vaatimalla tavalla.

Näistä erilaisista esteistä muodostuu toimintarajoitteisen esteettömyystarveprofiili, joka voi sisältää esim.

1. liikkumisrajoitetta (esim. lihasvoimaa ja keuhkoja tarvitaan liikkumiseen, ja jos ne menettää esteistä tai pidemmän sairausprosessin seurauksena, ei pysty liikkumaan),
2. aistirajoitetta (esim. kyky nähdä, lukea, kirjoittaa, kuulla) ja sen myötä
3. kommunikaatorajoitetta (eli liian usein voimakas sosiaalinen eristys),
4. toiminnan ohjauksen hankaluuksia (esim. muistiongelmia, aivosumua, voimakasta kipua) jne.

LIITE 4. Kokemustoimijapaneeli 2:n tulokset

Kokemustoimijapaneeli 2:n toteutus

Kokemustoimijapaneeli 2 järjestettiin 10.8.2021 etäyhteyksillä. Lähetimme projektin kokemustoimijoille tiedot paneelin kysymysten aiheista (liikenteen matkaketjut, osallistava lainsäädäntö) sekä esitietoja niistä ennen paneelikeskustelua, mukaan lukien Sitran julkaisun Dialogia! – Parhaita käytäntöjä dialogin ja osallisuuden kokemuksen mahdollistamiseksi lainvalmistelussa (<https://media.sitra.fi/2018/04/09154405/dialogia.pdf>). Neljä viidestä projektin kokemustoimijasta osallistui kokemustoimijapaneeliin 2.

Paneelissa oli kaksi kysymystä, joista keskusteltiin kahdessa ennalta määrättyssä pienryhmässä. Pienryhmäkeskusteluiden jälkeen oli keskustelu kysymyksistä koko ryhmän kanssa. Kysymys 1, joka koski liikenteen matkaketjuja, oli valittu, koska kyselyn 1 sekä kokemustoimijapaneelin 1 perusteella liikenteen matkaketjujen esteettömyyden toteutumisessa on selkeitä ongelmia. Kysymys 2 käsitteli käyttäjälähtöistä lainsäädäntöä. Tilaisuuden lopuksi käytiin loppukeskustelu aiheista, joita kokemustoimijat toivoisivat nostettavan esiin tulevassa asiantuntijatilaisuudessa 21.9.2021.

Kysymys 1: Mitkä ovat esteettömyyden toteutumisen ongelmakohtia liikenteen matkaketjuissa? Kuinka liikenteen matkaketjuihin vaikuttavaa rakennettua ympäristöä (esim. asemat, pysäkit ja kulkureitit niihin) voisi suunnitella siten, että ne olisivat mahdollisimman esteettömiä?

Esteelliset junaliikenteen asemat ja paikallisliikenteen pysäkit

Kokemustoimija, joka käyttää apuvälineenään pyörätuolia, lähellä sijaitsevat paikallisliikenteen pysäkki sekä rautatieasema ovat esteellisiä. Parin kilometrin päässä on esteetön seisake, mutta useasti hänen tarvitsemallaan välillä ei kulje junaa, johon pääsisi pyörätuolilla. Hänen asuinkaupungissaan ainoastaan yhdeltä pysäkiltä pääsee junaan, mutta juna ei aina ole esteetön. Esteettömistä seisakkeista voisi ottaa mallia muillekin seisakkeille.

Portaikkojen ja ahtaiden välien koettiin olevan yleisesti pahimpia ihan joka paikassa.

Kuulutukset

Pysäkkikuulutukset sekä kuulutukset esim. linja-autoissa ovat oleellisia, jotta näkövammaisen voisi käyttää julkista liikennettä itsenäisesti.

Pienillä paikkakunnilla ja suuremmissa kaupungeissa on suuri ero saavutettavuudessa

Pienillä paikkakunnilla ei usein ole asemarakennuksia, joissa voisi odottaa mukavasti sitä että, jos aikatauluihin tulee muutoksia tms. Pienillä paikkakunnilla ei usein ole myöskään matalalattiabusseja.

Vammaiset henkilöt joutuvat usein valitsemaan esimerkiksi opiskelupaikan ja -paikkakunnan sen mukaan, missä on mahdollista elää mahdollisimman normaalisti näiden esteettömyydessä olevien erojen takia eri paikkakuntien välillä.

Kyltit ja opasteet

Kyltit ja opasteet julkisen liikenteen asemilla ja pysäkeillä eivät ole tarpeeksi selkeitä. Kyltitien saavutettavuutta ei myöskään ole säädelty mitenkään.

Kuitenkin etenkin muistisairaille informaatio tulisi pilkkoa pieniin, helposti ymmärrettäviin osiin. Nykypäivän ympäristön vilkkuvat valotaulut ja ympärillä oleva hälinä voi olla todella hämmentävää muistisairaille.

Tilapäiset esteet pysäkkien ympäristössä ja matkalla pysäkeille

Vaikka matkan suunnittelisi todella tarkasti, tilapäiset esteet tulevat aina yllätyksenä. Talvikunnossapito on iso ongelma: yksi firma puhdistaa jalkakäytävän ja toinen bussikatoksen, ja lopulta bussipysäkin edessä voi olla iso lumivalli, eikä pysäkillä pääse. Toivottaisiin talvikunnossapidon järkevöittämistä siten, että lumityöt voisi tehdä yksi firma, joka huolehtisi siitä, että kaikki pääsisivät pysäkillä.

Myös tietyt voivat estää pääsyn pysäkillä. Joskus kaivuri ja kuorma-auto on voinut olla pysäkin edessä siten, että näkövammaisen ei kuule bussin saapumista pysäkillä.

Julkisten liikennevälineiden vaihdot aiheuttavat ongelmia

Suuret etäisyydet sekä pitkänmatkan- että paikallisliikenteen vaihtopysäkkien välillä on ongelma, etenkin vanhoille ihmisille.

Reitti vaihtopysäkkien välillä ei myöskään aina ole esteetön. Esimerkiksi nostettiin reitti Turun linja-autoasemalta rautatieasemalle, joka ei tällä hetkellä ole esteetön mm. katutöiden takia.

Koettiin, että julkisen liikenteen kulkuvälineiden vaihdoissa avustaja olisi monesti tarpeellinen, sillä vaihtojen tekeminen vie valtavasti aikaa ja energiaa. Kaikenlaisia julkisten liikennevälineiden välisiä vaihtoja vältellään myös kokonaan, sillä ne tuntuvat lähes mahdottomilta, ja niiden tekemiseen pitäisi yleensä olla vähintään puoli tuntia vaihtoaikaa.

Esteettömien wc:iden ongelmat asemilla

Julkisen liikenteen asemilla on törmätty esteettömiksi tarkoitettuihin wc:ihin, joissa ei mahdu kääntymään pyörätuolilla.

Monissa esteettömissä wc:issä paperiteline on niin etäällä, ettei siihen ylety, hanat ovat ongelmallisia, eikä wc:issä ole paikkaa, johon voisi laittaa esim. käsilaukun.

Esteettömät wc:t ovat vaikeasti saavutettavia: ne ovat monesti lukossa, ja wc:n ovella voi esimerkiksi olla teksti, että pitää soittaa tai lähettää tekstiviesti johonkin numeroon pyytääkseen jonkun avaamaan oven, mutta tekstit ovat yleensä niin pienellä, että heikkonäköiset eivät näe lukea niitä.

Junaliikenne

Junat voivat pysähtyä eri kohdissa asemaa, mikä voi aiheuttaa ongelmia ihmisille, joilla on liikuntarajoite. Kun junayhteydet ovat nopeita, pysähdysajakin ovat liian lyhyet, mikä aiheuttaa hirveän paineen päästä junasta pois tai junaan sisälle.

Junat voivat vaihtaa aikataulua lyhyellä varoitusajalla, mikä aiheuttaa ongelmia, jos on esimerkiksi tilannut esteettömän taksin tiettyyn aikaan tiettyyn paikkaan, eikä saa uutta esteetöntä taksia uuteen junaan.

Junassa matkustaminen menee sujuvasti silloin, kun pääsee pyörätuolipaikalle, ja koettiin, että junaliikenne toimii kaikista sujuvimmin ihmisille, joilla on liikuntarajoite, mutta VR:n junissa esteetön vaunu on voitu välillä jättää pois kokonaan. Junaan ei myöskään saa helposti mukaan potkulautaa, jonka voi laskea apuvälineeksi.

Yöjunassa on ollut ongelmia makuuhytin varaamisen kanssa siten, että kokemustoimija ja hänen avustajansa olisivat päässeet samaan hyttiin.

Junissa esteettömiä hyttejä saatetaan jopa varata ilman liikuntarajoitetta, jotta saisi suuremman tilan ja oman wc:n.

Koettiin, että lastenvaunu- ja pyörätuolipaikkoja on liian vähän junissa, sillä nykyään niin monet ovat lastenvaunujen kanssa liikkeellä. Junan palveluvaunussa on kaksi pyörätuolipaikkaa, joka pitää erikseen varata, mutta lastenvaunuille ei tarvitse varata paikkaa etukäteen, ja lastenvaunuja pitää siirtää monesti ensin pois tieltä ennen kuin pääsee varaamalleen pyörätuolipaikalle junassa.

Bussiliikenne

Pidettiin hyvänä asiana, että bussien palvelulinjat kulkevat, mutta niiden ongelma on se, että suurin osa ihmisistä ei kuitenkaan asu palvelulinjojen reittien varrella. Palvelulinjojen kalusto etenkin maaseudulla ei vastaa ihmisten tarpeita: bussissa saattaa olla pieni ovi ja korkea rappu siihen, sekä kuljettajalla täytyy olla mukana irrallinen rappu, jotta matkustajat pääsevät kyytiin.

Matalalattiabusseja on muillakin linjoilla kuin palvelulinjoilla, mutta jonkun (esim. kuljettajan) täytyy tulla auttamaan ramppien kanssa: myös siksi pelkästään kotoa bussiin siirtyminen on suuren työn takana.

Pitkänmatkan busseihin tai kaikkiin paikallisliikenteenkään busseihin, etenkin pienemmillä paikkakunnilla, ei mahdu apuvälineitä.

Raitiovaunuliikenne

Helsingissä raitiovaunuihin nouseminen on vaikeaa, sillä kaikki raitiovaunut eivät ole matalalattiaisia, eikä missään ole tietoa siitä, mitkä raitiovaunut ovat matalalattiaisia.

Raitiovaunujen huojuminen on pelottavaa vaikeasti liikkuvalla ihmiselle, eikä raitiovaunussa myöskään ole mitään, mistä saisi heti tukevasti kiinni.

Digitaalisuus ongelmana useille ihmisille

Lippujen oston uudistus siten, että ne ovat ostettavissa pelkästään verkossa tai puhelimella ei ole saavutettavaa monille. Digitaidottomille ihmisille on vaikeaa löytää edes puhelinnumeroa, josta voisi esimerkiksi tilata esteettömän taksin.

Muistutettiin myös, että kaikille ei ole edes mahdollista käyttää kännykkää tai ostaa lippuja tietokoneella etukäteen.

Säätely ei ole riittävää

Koettiin, että säätely ei ole riittävää, ja esimerkiksi sanktioiden puute näkyy siinä, että liikenteen matkaketjut eivät ole esteettömiä.

Palautteenantomahdollisuudet

Palautetta esteettömyydestä voi antaa, mutta palautteen antaminen on omasta aktiivisuudesta kiinni eikä ikinä tiedä, aletaanko asiaa ajamaan. Moni jättää antamatta palautetta, koska palaute pitää jakaa hyvin moneen eri paikkaan, sillä ei ole yhtä tahoa, joka hoitaisi liikenteen matkaketjujen esteettömyyttä, vaan yhteyttä pitää ottaa erikseen taksiyhtiöön tai bussiyhtiöön tms. Enää ei myöskään ole asemia, jossa voisi selvittää asioita. Sen sijaan aina pitää soittaa jollekin tai lähettää sähköisesti viestiä, mikä on hyvin vaikeaa matkan päällä.

Kokemustoimijoiden vaikuttaminen julkisen liikenteen esteettömyyden kehittämisessä

Kaupunki A tekee yhteistyötä vammaisjärjestöjen kanssa ainakin näennäisesti, tosin se ei aina toimi käytännössä: koettiin, että pyrkimys on hyvä, mutta käytännön toteutuksia ei aina tapahdu. Koettiin, että vammaisjärjestöjä kuullaan, mutta ei kuunnella. Esimerkkinä nostettiin esiin se, että vammaisneuvosto on ajanut pysäkkikuulutuksia kaupungissa A, mutta niitä ei ole vielä toteutettu. Nostettiin myös esiin, että sairaalassa on siivouspäällikkö ollut sitä mieltä, että ohjauslista lattiassa on epähygieeninen liankerääjä.

Kaupungissa B on ollut esteettömyyskävelyjä ja vuosia sitten myös kokeilu siitä, kuinka esteettömyys toimii paikallisliikenteen busseissa. Netissä on ollut myös kysely bussien esteettömyydestä, tosin vielä ei ole mitään tietoa siitä, kuinka kyselyn tulokset ovat vaikuttaneet käytännössä.

Useinkaan ei saa palautetta siitä, kuinka oma osallistuminen on vaikuttanut tai kuinka asia etenee.

Tiedon saanti matkaketjun esteettömyyden toteutumisesta

Nähtiin, että voi olla vaikeaa saada aikaan kattavaa tietopankkia kaikkien erilaisten matkaketjujen esteettömyydestä, sillä erilaisia mahdollisia matkaketjuja on niin suuri määrä.

Kysymys 2: Mitä osallistava lainsäädäntö esteettömyysasioissa voisi olla? Kuinka osallistavaa prosessia voisi käyttää osana esteettömyyslainsäädännön valmisteluja?

Termistä ”osallistava lainsäädäntö”

Koettiin, että termi ”osallistava” antaa mielikuvan siitä, että ylhäältä päin annetaan kehoitus alaspäin osallistua. Termi antaa mielikuvan vammaisesta henkilöstä passiivisena objektina, ja osallistavista henkilöistä aktiivisina yhteiskunnan jäseninä. Käyttäjälähtöistä suunnittelua/lainsäädäntöä pidettiin parempana terminä, sillä se kuulostaa siltä, että henkilö voi olla mukana omasta lähtökohdastaan käsin aktiivisena mukanaolijana. Vaihtoehtoisia termejä voisi olla mukaan ottava tai kollektiivinen suunnittelu/lainsäädäntö.

”Kenelle niitä tiloja tehdään, jos ne tehdään niin, että ne ei sovellu niille käyttäjille?”

Osasta esteettömiksi tarkoitetuista tiloista on tullut sellainen olo, että ne on tehty vain täyttääkseen jokin velvoite välittämättä siitä, kuinka se on täytetty. Nähtiin ”päähkähulluna kuviona” suunnitella esim. liikuntarajoitteisille ihmisille siten, etteivät liikuntarajoitteiset ihmiset juuri itse hyödy siitä.

Koettiin, että olisi mahdollista saada toimivampia lopputuloksia, jos tilojen käyttäjät ja kohderyhmät olisivat mukana suunnittelussa.

Lainsäädännön valmisteluun osallistumisen konkreettisia toimia

Lainsäädännön valmisteluun osallistuminen tuntuu hankalalta, jos sillä tarkoitetaan lakitekstien lukemista tai niiden kirjoittamista.

Lainsäätäjillä on kuitenkin harvoin käytännön kokemusta vammaisena elämisestä, ja siksi esteettömyyslainsäädännön valmistelun tulisi edellyttää kattavien kyselyjen tekemistä ja kokemustoimijoiden tiivistä mukanaoloa.

Muistutettiin, että liitoilla kuten Invalidiliitolla ja Neuroliitolla on omat lakimiehet, joiden asiantuntemusta voisi hyödyntää lainvalmistelussa.

Pohdittiin, että kuinka saataisiin ihmisiä mukaan vaikuttamaan. Tarvitaanko konkreettisia palkkioita vai tietoa siitä, että heidän oma elämänsä helpottuisi?

Toivotaan aktiivisuutta ihmisiltä

Nähtiin, että aktiivisuuden puute on suuri ongelma tällä hetkellä. Jos saataisiin enemmän esteettömyysasioissa aktiivisia ihmisiä mukaan, heitä voitaisiin hyödyntää lainsäädäntöön vaikuttamisessa. Koettiin, että ihmisillä, jotka kokevat esteettömyysasiat tärkeiksi, on usein omia konkreettisia kokemuksia asioista, jotka ovat pielessä.

Sanktiot lainsäädännössä

Pohdittiin sitä, että kuinka lakeja voisi kirjoittaa siten, että rakennetun ympäristön suunnittelijat ja rakentajat ymmärtäisivät niitä. Yksi ehdotus on se, että pakotteisiin ja sanktioihin saataisiin enemmän voimaa.

Koettiin, että käytäntö on sekavaa, sillä Suomessa ei ole säädetty esim. rangaistuksia säästöjen noudattamatta jättämisestä, eikä esteettömyysasioissa ole yhtä valvovaa elintä. Esimerkiksi nostettiin USA, jossa on pakko noudattaa lakia sanktioiden uhalla.

Kokemustoimijoiden tietoa tulisi yleisesti hyödyntää enemmän

Oltiin sitä mieltä, että kokemustoimijoiden tietoa voitaisiin hyödyntää enemmän päätöksenteossa.

Mietittiin, että kuinka käytäntö kokemustoimijoiden hyödyntämisestä voitaisiin saada kattavaksi. Pohdittiin, että hyödyntävätkö kokemustoimijoita julkiset vai yksityiset rakentajat sekä kuka kokemustoimijoiden mukaan ottamisesta päättää ja määrää. Pohdittiin myös, että kuka valvoo sitä, että otetaan vammaisryhmiä mukaan suunnitteluun.

Kokemustoimijoiden valinta tapauskohtaisesti

Vammaisjärjestöissä on mukana monenlaisia toimijoita, ja nähtiin, että mukaan tulisi saada ihmisiä, joilla on selkeitä mielipiteitä ja näkemyksiä käsillä olevista asioista.

Vammaisjärjestöjäkin on laidasta laitaan, ja pohdittiin sitä, että kuinka eri vammaisjärjestöjä valitaan ottaa mukaan. Oltiin sitä mieltä, että tulisi miettiä tapauskohtaisesti, mistä järjestöstä kokemustoimijoita otettaisiin mukaan prosessiin. Jos halutaan ottaa huomioon erityisesti esimerkiksi henkilöt, jotka käyttävät pyörätuolia, mukana ei tarvitse olla esimerkiksi näkövammaisia henkilöitä.

Muistutettiin myös, että moni vammaisen ihminen on monella tavalla vammaisen eikä vain yhdellä tavalla.

Enemmän kokemustoimijoita työryhmiin ja valmisteleviin portaisiin

Tälläkin hetkellä lakiesityksiä tehdessä pyydetään lausuntoja vammaisyhdistyksiltä ja -järjestöiltä. Kuinka paljon yksilön ääni kuitenkin kuuluu? Koettiin, että työryhmissä kokemustoimijoiden ääni voitaisiin saada paremmin kuuluviin.

Työryhmiin ja valmisteleviin portaisiin tulisi saada mukaan enemmän kokemustoimijoita tasavertaisina toimijoina, eikä pelkästään pyydetä lausuntoa vasta sen jälkeen, kun lain-säädäntö on jo valmisteltu – harvemmin siinä vaiheessa voidaan tehdä enää mitään, mutta voidaan sanoa, että vammaisryhmiä on kuultu. Kun lausuntoja annetaan, on laki jo silloin usein pitkälle valmisteltu, ja kommentteja kysytään liian myöhään. Pidettiin hyvänä, että pyydetään lausuntoja, ja että kommentteja pyritään ottamaan huomioon, mutta lausuntovaiheessa ei ole varmuutta siitä, onko lainvalmistelussa enää olemassa peruutusvaihtetta. Siksi nähtiin, että itse valmistelutyötä tekevissä työryhmissä tulisi olla kokemustoimijoita mukana.

Koettiin, että tulee aina miettiä sitä, että mitä lakia säädetään ja mitä kyseessä oleva asia koskee, ja sen perusteella ottaa mukaan työryhmiin sellaisia ihmisiä, joita juuri kyseinen asia koskee. Esimerkiksi nostettiin se, että sosiaali- ja terveysministeriö on miettimässä kriteereitä sekä sitä, mitä tulisi ottaa huomioon, kun avustajakoirat ovat tulossa sairaanhoitopiirien kustanteiseksi. Asiaa varten perustettiin työryhmä, johon kuuluu avustajakoirien ja opaskoirien käyttäjiä, ja nyt aletaan pohtia, onko nykyinen käytäntö opaskoirien kanssa hyvä. Työryhmä on kokoontunut pari kertaa, ja työryhmän toiminta jatkuu 2022 vuoden loppuun, eli pitkään prosessiin on otettu mukaan sen alan kokemustoimijat. Tämänlainen kokemustoimijoiden mukanaolo työryhmissä on erittäin hyvä tapa työskennellä, sillä silloin otetaan huomioon käyttäjän näkökulma.

Käyttäjien mukanaolo lainvalmistelussa prosessin alusta alkaen

Monesti lainsäädännön valmisteluihin otetaan osalliseksi ammattilaisia, asiantuntijoita tai vammaisten henkilöiden edustajia sen sijaan, että otettaisiin mukaan vammaisia henkilöitä itse. He taas antavat tai antaisivat moneen asiaan hyvin erilaisia vastauksia kuin vammaisen henkilö itse, vaikka heillä olisikin esim. pitkä fysioterapeuttisuhde liikuntavammaisen henkilön kanssa.

Lausuntokierroksilla ei enää hirveästi voi puuttua lainsäädäntöön, joten siksi nähtiin, että olisi parempi, että kokemustoimijat voisivat olla mukana lainvalmisteluprosessissa alusta asti. Muistutettiin, että lainsäädännön valmistelu on pitkä prosessi, joten kokemustoimijoiden tulisi olla valmistelussa tiiviisti mukana alusta asti esimerkiksi parin vuoden ajan.

Koettiin, että kuulemisella ja kuuntelemisella on suuri ero: kuuntelu tapahtuu valmisteluvaiheessa, ja kuuleminen tapahtuu sitten, kun periaatteessa asiat on jo päätetty. Laissa on mainittu, että vammaisryhmiä tulee kuulla, mutta koettiin, että heitä kuullaan vasta siinä vaiheessa, kun ei enää ole välttämättä paljon enää tehtävissä. Se antaa vaikutelman siitä, että se tehdään tarkoituksena se, että voidaan sanoa, että vammaisryhmiä on kuultu.

Pohdittiin sitä, että tulisiko olla erillinen laki siitä, että saataisiin vammaisjärjestöjen edustajia mukaan alusta asti suunnitteluprosesseihin ja lainvalmisteluun eikä vasta loppuvaiheen kuulemiseen.

Esteettömyyden määritelmä

Esteettömyys nähdään monesti enemmän liikkumisen esteettömyytenä, ja koettiin, että siitä unohtuu monesti ikäihmiset, lapsiperheet, aistivammat ja muut.

Lainsäädännön tulisi olla yksityiskohtaisempaa

Nähtiin, että lainsäädännössä on suurpiirteisyyttä, ja että sen tulisi olla yksityiskohtaisempaa ja ottaa huomioon koko esteettömyyden kenttä.

Käyttäjälähtöinen suunnittelu

Esimerkiksi nostettiin maauimala, jossa on lastenallas, johon pääsee vain portaita pitkin, joten sinne ei pääse esimerkiksi lastenvaunuilla tai rattailla. Koettiin, että jos ennen remontin alkua olisi kuunneltu erilaisia käyttäjiä, lopputulos olisi ollut parempi.

Koettiin, että eri asiantuntijuutta omaavia kokemustoimijoita tulisi kuunnella, eikä pelkästään huomioida liikkumisen esteettömyyttä.

Oltiin sitä mieltä, että käyttäjälähtöisyyden toteutuminen ei tarvitse suuria tai speksakke-
limaisia suunnitelmia, vaan käyttäjälähtöiset ratkaisut voivat olla todella edullisia ja yksinkertaisia. Asiat, joilla voi helpottaa ihmisten toimintaa, ovat usein todella pieniä.

Muistutettiin, että eri vammaisryhmiä huomioiva rakentaminen ei ole pois muilta, vaan sen sijaan ratkaisut voivat olla todella hyviä muidenkin näkökulmasta. Ainoana negatiivisena asiana eri vammaisryhmiä huomioivassa rakentamisessa nähtiin se, että korkeintaan kustannukset voivat ehkä nousta. Kuitenkin nähtiin, että voisi olla halvempaa tehdä asiat jo siinä vaiheessa, kun suunnitellaan ja rakennetaan sen sijaan, että myöhemmin korjataan jo rakennettuja ratkaisuja.

Muita ajatuksia

Pohdittiin, että miksi juuri lailla pitää määrätä tietty asia tai että miksi aina tarvitaan joku valvoja tai määrääjä. Tarkoituksen ei kuitenkaan pitäisi olla se, että päästäisiin vain jostakin määräyksestä läpi, vaan se, että tehdään toimivaa ympäristöä kaikille.

Muistutettiin, että vammaisia ihmisiä on pyritty ottamaan huomioon rakennetussa ympäristössä itsenäisinä toimijoina vain parinkymmenen vuoden ajan, ja siksi ympäristömme ei vielä voi olla kokonaan esteetöntä. Yhteiskuntaa ei voi saada todella nopeasti kaikille sopivaksi, mutta keskustelua tulee silti käydä mahdollisimman laaja-alaisesti, jotta muutos voi pikkuhiljaa tapahtua. Esteettömyys tulisi huomioida uudisrakentamisessa heti suunnittelun alusta asti, ja siten muutaman kymmenen vuoden päästä meillä voisi olla aivan erinäinen rakennettu ympäristö.

Nähtiin, että lainsäädännön kannalta esteettömyys on myös koulutuksesta lähtevää, ja ymmärrys rakennetun ympäristön esteettömyydestä rakentuu jo tulevien arkkitehtien koulutuksessa.

Pohdittiin myös lasten ja muistisairaiden osallistumista käyttäjälähtöisiin prosesseihin. Pohdittiin, voisiko lapsia ottaa mukaan osallistaviin/käyttäjälähtöisiin prosesseihin tietystä iästä lähtien silloin, kun asia koskee heitä itseään. Oltiin sitä mieltä, että vanhempi voi toimia äänenä pienemmille lapsille, mutta ehkä vanhempia lapsia voisi kuunnella siten, että heidän vanhempansa olisi taustalla. Esitettiin myös kysymys, että kuinka kokemuskouluttaa lapsi tai muistisairas.

LIITE 5. Asiantuntijatilaisuuden yhteenveto

Asiantuntijatilaisuuden toteutus

Asiantuntijatilaisuus järjestettiin 21.9.2021 etäyhteyksillä. Tilaisuuteen kutsuttiin esteettömyyden, rakennetun ympäristön ja liikenteen matkaketjujen asiantuntijoita, tutkimushankkeen kokemustoimijat, kyselyissä yhteystietonsa jättäneet vastaajat sekä ohjausryhmä. Hankkeen kokemustoimijoita pyydettiin lähettämään kommentteja tilaisuudesta sekä siellä käytyjen keskustelujen herättämistä ajatuksista, jotka ovat tiivistettynä tämän liitteen lopussa. Asiantuntijatilaisuuteen osallistui tilaisuuden järjestäjien lisäksi 38 henkilöä.

Tilaisuuden aluksi esiteltiin tutkimushankkeen taustaa, senhetkisiä tuloksia ja raporttiluonnoksen sisältöä. Alustuksen jälkeen oli vuorossa kolme kysymystä, joista keskusteltiin kolmessa pienryhmässä. Jokaisen pienryhmäkeskustelun jälkeen oli keskustelu kysymyksestä koko ryhmän kanssa. Tilaisuuden lopuksi käytiin loppukeskustelu kysymysten ja pienryhmäkeskustelujen herättämistä ajatuksista.

Kysymys 1: Mitä voidaan/pitäisi säätää? Mitä keinoja on lainsäädännön lisäksi?

Pelkkä lainsäädäntö ei riitä keinoksi

Katsottiin, että ainoastaan lainsäädäntö ei riitä esteettömyyden varmistamiseen ja parantamiseen. Kuitenkin koettiin, että Suomessa mietitään asiat aina lain kautta, ja että lakia pitää noudattaa, ja lainsäädäntö on tapa muuttaa asioita. Kuitenkin meillä on niin paljon lakeja, joita jätetään aktiivisesti noudattamatta.

Lainsäädännöstä saadaan raamit esteettömyyden toteuttamiselle, mutta lainsäädännön soveltaminen käytäntöön vaatii tarkempaa määrittelyä tai järjen käyttöä. Tarvitaan lisää dokumentaatiota tai soveltamista.

Valvonnan merkitys esteettömyyden toteutumisessa ja lisää kannustimia lainsäädäntöön

Lainsäädäntöä tarvitaan, mutta lainsäädäntö ilman valvontaa, seuranta ja sanktioita jää tyhjäksi. Se, että lakeja säädetään, ei takaa sitä, että lakeja noudatetaan.

Toivotaan kannustimia lain noudattamiseen. Sanktioita kannatetaan vain, jos kannustimet eivät toimi.

Kaikille sopivan suunnittelun tärkeys (Universal Design)

Korostettiin kaikille sopivaa suunnittelua, joka on yksi YK:n Vammaissopimuksen velvoitteista. Kaikille sopivasta suunnittelusta ei ole Suomessa säädetty, vaikka Suomessa on rakentamismääräyskokoelma, joka toteuttaa tätä tarkoitusta. Esimerkiksi nostettiin Norja, jossa on erikseen sovittu kaikille sopivasta suunnittelusta, joka koskee muitakin asioita kuin vaan rakennettua ympäristöä.

Korostettiin sitä, että kaikille sopiva suunnittelu on erittäin tärkeää jo suunnitteluvaiheessa. Puutteellisesta suunnittelusta johtuvia virheitä on vaikeaa ja kallista ja joskus mahdollontakin korjata

Huolestuttavana pidettiin kokeiluja, joissa rakennetaan taloja, joista osa on esteellisiä ja osa esteettömiä. Tällä tavalla luodaan segregatiota.

Nostettiin esille, että Sveitsissä on tehty tutkimuksia esteettömyyden kustannusvaikutuksista. Kun esteettömyys huomioidaan jo suunnitteluvaiheessa, asunnot kallistuvat vain muutaman prosentin verran.

Tarvitaan määritelmiä kaikille sopivasta suunnittelusta ja siitä, mitä lainsäädäntö käytännössä tarkoittaa. Kaikille sopiva suunnittelu tulee YK:n Vammaissopimuksesta, mutta se ei mene Suomessa laajaan skaalaan, missä asiasta tarkemmin säädetään.

Lainsäädäntö ei ratkaise osaamisongelmaa

Aina osaaminen ei riitä tekemään esteettömiä ratkaisuja oikein suunnittelu- tai rakentamispuolella. Huomautettiin, että vaikka joskus suunniteltaisiin oikein, niin rakennusvaiheessa suunnitelma toteutetaan vain vähän sinne päin, ja välillä on vain senteistä kiinni, toteutuuko esteettömyys vai ei.

Asetusten ja määräysten soveltamisohjeissa voi olla eri käytännöt eri kunnissa

Lainsäädäntö pitää olla takana, mutta suurimmaksi puutteeksi koettiin se, että asetusten ja määräysten soveltamisohjeissa voi olla eri käytännöt eri kunnissa. Lainsäädäntö on hyvin pirstaleinen, ja sen tulkintaohjeet puuttuvat.

Asennekasvatusta ja koulutusta tarvitaan

Asennekasvatusta ja koulutusta tarvitaan lisää, jotta esimerkiksi rakentamisessa koko rakentamisen ketju suunnittelusta toteutukseen ja kunnossapitoon asti tukee sitä, että syntyy esteettömiä ratkaisuja.

EU-direktiivi

Huomautettiin, että tutkimushankkeessa on huomattu todella vähän viittauksia EU:n direktiiviin ja sieltä tulevaan kansallisen lainsäädännön päivitykseen.

Esteettömyysdirektiivillä on kuitenkin voimakkaita yhtymäkohtia erityisesti liikenteen osalta rakennettuun ympäristöön.

Laajempi kokonaisuus vaikuttaa kokemukseen rakennetusta ympäristöstä

Vaikka tutkimushankkeessa keskitytäänkin rakennettuun ympäristöön, on silti väistämättä tarkasteltava laajempaa kokonaisuutta ja sitä, miten nämä osa-alueet toimivat keskenään.

Huomautettiin, että voisi olla tarkoituksenmukaisempaa puhua pelkän esteettömyyden sijaan samanaikaisesti esteettömyydestä ja saavutettavuudesta. Tämä on iso teema erityisesti liikenteen matkaketjuissa.

Termeistä keskusteltaessa puhuttiin siitä, että termillä esteettömyys viitataan yleensä rakennettuun ympäristöön ja termillä saavutettavuus viitataan digitaalisiin laitteisiin ja palveluihin. Koettiin, että keskustelun ulkopuoliset henkilöt eivät ymmärrä kummasta asiasta puhutaan.

Organisaatiolähtöisestä tulokulmasta käyttäjälähtöiseen tulokulmaan

Koettiin, että esteettömyysdirektiivin kansallisessa toimeenpanossa pitäisi ottaa esteettömyyttä laajemmin käsittelyyn, ja nykyisellään siihen on jäänyt aukkoja. Esteettömyysdirektiiviin tulisi löytää käyttäjälähtöinen tulokulma nykyisen organisaatiolähtöisen tulokulman sijaan.

Sääntöjen tulisi olla joustavampia – toisaalta myös millimetrien mittaamista tarvitaan

Tulisi panostaa universaaliin suunnitteluun sen sijaan, että luodaan sääntöjä millimetreistä. Edes universaalien suunnittelun periaatteilla rakennettu ympäristö ei voi palvella jokaisen yksilön tarpeita täydellisesti.

Toivottiin enemmän keskustelua mukautuksista, ja siitä, mihin asti mukautuksia lähdetään tekemään. Muistutettiin myös, että esteetön ympäristö ei ole poissulkevaa.

Toinen näkökulma on, että esimerkiksi millimetrit, induktiosilmukan kentän voimakkuudet ja vastaavat ovat ainoita mitattavia suureita rakennetun ympäristön esteettömyydestä puhuttaessa. Olisi hienoa, jos suunnittelijoiden ymmärrys esteettömyydestä olisi laajempaa.

Luontokohteiden esteettömyyskartoitus

Luontokohteiden esteettömyyttä mittaavia mittareita ja mittoja tarvitaan silloinkin, kun lainsäädäntö ei velvoita siihen. Luontopoluilla pitäisi saada kerrottua asiakkaille kaikkien ymmärtämällä tavalla kuinka haastava jokin reitti on.

Luontokohteissa haasteena on myös sääolosuhteet ja vuodenaikojen vaihtuminen. Lumi- ja vesisateet vaikuttavat saavutettavuuteen, ja ne voivat vaikuttaa rakennettujen kohteiden pintoihin.

Kysymys 2: On vuosi 2030, ja RakEs-projektin korkeimmat utopiat ovat toteutuneet yli odotusten. Miltä Suomessa näyttää? Mikä on suurin muutos?

Asennemuutos

”Vammoja ja sairauksia ei tarvii poistaa. Se ei sillä tavalla oo varsinainen ideaali. Mut se et ne vaikutukset pyritään minimoimaan.”

Asenteissa on tapahtunut kaikkein suurin muutos. Läpi koko väestön on tapahtunut oma-kohtainen oivallus siitä, mitä on yhdenvertaisuus. Järjestetyissä koulutuksissa on ollut ihana nähdä, kun ihmisillä lamppu syttyy, ja he ymmärtävät, että kuinka heidän työnsä pitää ajatella niin, että se on hyvä kaikille.

Esteettömyys ei ole mitään erityistä, ja että enää ei ollenkaan keskustella rakennetun ympäristön osalta sellaisista ratkaisuista, jotka sulkevat osan käyttäjistä ulkopuolelle.

On tahtotila ratkaista esteitä yleisesti.

Kaikille sopiva ja hyvä rakennettu ympäristö on itsestäänselvyys ja tapahtuu automaattisesti. Enää ei kyseenalaisteta esteettömiä ratkaisuja.

Esteettömyys ei ole se viimeinen listalla oleva asia, kun ympäristöä aletaan suunnittelemaan. Unelmatilanne on se, että mitään lakeja ei tarvita vaan että esteettömyys on jokapäiväistä arkea.

Kun esteettömyys on osa tavallista arkipäivää, aikaa vapautuu paljon tärkeimmille asioille ja saadaan oikeita asioita eteenpäin. Näin koko yhteiskunta pääsee täysin eri tasolle sekä ajatusten että toteutusten tasolla.

Esteettömyyden tilasta ollaan ylpeitä – ja ylpeitä ovat ihan kaikki, eivätkä vain esteettömiä ratkaisuja tarvitsevat ihmiset.

Esteettömyyttä ja saavutettavuutta ei nähdä kulueränä, vaan kaikille hyödyllisenä asiana

Esteettömyyden ja saavutettavuuden hyötysuhde nähdään valossa, jossa se palvelee yhteisöllisesti niin ikään laajaa yleisöä kuin ikääntyneitä ja vammaisia henkilöitä. Nähdään myös,

että yhteiskunta toimii paremmin, kun esteettömyyteen ja saavutettavuuteen panostetaan pieteetillä.

Ei ole olemassa erillisiä esteettömyysmääryksiä, vaan esteettömyys on itsestään selvänä osana normaalia toimintaa

Esteettömyys toimii hyvin, koska se on osana olemassa olevia ohjeita ja strategioita.

Kaikilla on mahdollisuus osallistua yhteiskuntaan

Lähteminen kotoa on vaivatonta ja kohteita on tarjolla kaikille. Kenenkään ei tarvitse olla eristyksissä kodissaan tai koditta vuosikausia sairauden tai vamman takia. Kaikilla on fyysiset mahdollisuudet lähteä omasta kodista ulos, oli sairaus tai vamma mikä tahansa.

Osallistuminen ei käsitä pelkästään rakennettua ympäristöä ja fyysisiä esteitä, vaan on itsestäänselvyys, että kaikilla on mahdollisuus osallistua yhteiskuntaan kaikin tavoin.

Kaikki julkiset palvelut ovat esteettömiä

Rakennettu ympäristö on oleellisessa roolissa vammaisten henkilöiden yhteisöön osallistumisen kannalta. Vammaiset ihmiset pääsevät kaikkiin julkisiin paikkoihin ja palveluihin, kuten kirjastoihin, terveysasemiin ja oppilaitoksiin.

Kaikille löytyy esteetön asunto ja työpaikka

Kaikille löytyy esteetön asunto ja työpaikka, eikä työpaikan vastaanottaminen jää kiinni esimerkiksi siitä, että siellä ei ole esteetöntä wc:tä. Ympäristöministeriö on julkistanut, että Suomessa on miljoona esteetöntä asuntoa vuonna 2030.

Yhtenäinen raportointitapa esteettömyydestä muodossa, joka on kaikkien saavutettavissa

Kattava tieto esteettömyydestä on kaikkien saatavilla, jotta esteettömiä reittejä ja palveluita tarvitsevilla henkilöllä on varmuus siitä, että pääsee jonnekin ja siitä, kuinka sinne pääsee.

Vuonna 2030 on valtakunnallisesti yhtenäinen raportointitapa, joka käsittää kohteiden esteettömyyden, ja kuinka esteettömyys on toteutunut.

”Olis ihana tehdä töitä sillä lailla, että tietäisi että nyt tämä mitä tehdään on oikeesti niinku kaikille kelpollista.”

Esteettömät reitit ja niiden opasteet toimivat

Vuonna 2030 mahdollista katsoa yhdestä paikasta, missä esteettömät reitit julkisessa tilassa kulkevat. Jatkuvasti tulee vastaan se, että pyörätuolilla tai lastenvaunujen kanssa

törmää portaisiin, ja siitä joutuu tekemään puolen kilometrin lenkin, koska on eksynyt väärään paikkaan.

Esteettömyystiedot julkisen liikenteen matkaketjuihin

Vuonna 2030 HSL:n reittioppaassa on esteettömyystiedot, jossa on mukana ulkoalueet ja rakennukset ja julkinen liikenne. Näin reitit suunnitella etukäteen kotona.

On myös eri matkaketjujen ja eri toimijoiden yhteinen tietokanta.

Näkövammaiset uskaltavat käyttää julkisia kulkuvälineitä ilman pelkoja tai epävarmuustekijöitä

Julkisen liikenteen matkaketjut toimivat niin hyvin, että näkövammaiset kulkevat mielellään töihin ja vapaa-ajan harrastuksiin busseilla, junilla ja raitiovaunuilla.

Kattava esteettömyys

Ideaali lähtökohta on varsinainen esteettömyys joka paikassa, jolloin ei tarvitse tehdä yksilöllisiä mukautuksia.

Representaation merkitys, kokemustoimijat

Kokemustoimijoilla on vakiintunut ja keskeinen rooli suunnitteluprosesseissa. Esteettömyyden markkinointi on tärkeää.

Esteettömyys otetaan huomioon ulkoilu- ja ulkoliikuntapaikoissa

Esteettömyys on otettu huomioon ulkoilu- ja ulkoliikuntapaikoissa. Kriteerejä on luotu sekä esteettömille leikki- ja ulkoliikunta-alueille.

Kaupunkien ja kuntien itsenäiset linjaukset esteettömyydestä ilman lainsäädäntöä

Vuonna 2030 kaupungit voivat tehdä linjauksia ja päätöksiä itsenäisestikin viedäkseen esteettömyyden tasoa korkeammalle. Kaupungit ja kunnat ovat sitoutuneita esteettömyyden toteuttamiseen ja jakavat vastuuta esteettömyyden kehittämistyössä.

Kattavan esteettömyyden mahdollistaminen

Ihmiset eivät osaa vaatia jotakin, jos sitä ei nähdä mahdolliseksi. Vuonna 2030 esteettömyys nähdään täysin mahdollisena, ja inspiroi kehittämistä ja tuotteistamista esteettömille ratkaisuille.

Laajempi käsitys vammaisuudesta

Vuonna 2030 ketään ei leimata, vaan kaikki toimivat tasavertaisesti. Kaikki vammaiset ovat yhdenvertaisessa asemassa keskenään ja kaikkien muiden kanssa.

Kysymys 3: Esteettömyys voi toteutua eri tasoilla: eettisellä ja tiedostamistasolla, laki- ja säädöistasolla sekä standardien tasolla. Miten voimme muuttaa ajatuksen ja tiedostamisen tasoa?

Tiedon lisääminen

Tietoa tulisi lisätä, jotta osattaisiin ajatella laajemmin. Tulisi ajatella kuinka kaikki ihmiset voisivat osallistua yhteiskuntaan kokonaisvaltaisesti, eikä vain mitä ”erityisratkaisuja” he tarvitsevat. Esteettömiä ratkaisuja ei tulisi ajatella vain kustannuksina.

Esteettömyyteen liittyviä asioita pitäisi tuoda näkyväksi laajemmin. Esteettömyyden kustannukset eivät ole niin suuria kuin oletetaan, silloin kun ne ovat sisäänrakennettuja standardeja suunnittelussa. Läpinäkyvyyttä tulisi lisätä myös kustannusten osalta.

Esteettömyyttä tulisi nostaa esille myös turvallisuuden näkökulmasta.

Tarvitaan paradigman muutosta, ja vammaiset ihmiset tulisi nähdä muuna kuin hoivan kohteina, sairaina tai työkyvyttöminä. Täytyy ymmärtää, että yhdenvertainen osallisuus ja toimijuus kuuluu kaikille.

Valtamedioilla on suuri rooli asenteisiin vaikuttamisessa

Valtamediat, kuten Yle, ovat suuressa roolissa ihmisten asenteisiin vaikuttamisessa. Lähiaikoina on nähty monenlaisia selkeitä agendoja, joita on saatettu ihmisten tietoisuuteen valtamediodien kautta, kuten ilmastonmuutos, seksuaalivähemmistöjen asema ja mielenterveys. Pyrkivätkö valtio ja valtamediat luomaan hyväksyvää ilmapiiriä vain oikealla tavalla erilaisille ihmisille?

Esteettömyys pitäisi ennen kaikkea nähdä sekä laajana että meitä kaikkia koskevana kysymyksenä

Esteettömyys pitäisi ennen kaikkea nähdä sekä laajana että meitä kaikkia koskevana kysymyksenä.

Lähes kaikille tulee ikääntyessä vastaan tilanteita, joissa oma toimintakyky heikkenee.

Kaikkein oleellisinakin olisikin tietoisuuden valtavirtaistaminen esteettömyyden läpäisevyydestä.

Ikääntymiskysymykset ovat yhteiskunnallisesti keskeisiä asioita. Tilanne vaatisi laajaa kansanterveydellistä rintamaa, ja että esteettömyydestä pitäisi puhua paitsi erilaisten vanhusjärjestöjen suulla myös erilaisten etu- ja ammattijärjestöjen suulla. Esteettömyys pitäisi ottaa käsittelyyn laajamittaisemmin.

Sosiaalisen median rooli tietoisuuden levittämisessä etenkin nuorille

Lasten asenteisiin vaikuttaminen heille mielenkiintoisella ja samaistuttavalla tavalla on erittäin tärkeässä roolissa. Silloin kun nykyiset lapset ovat aikuisia ja suunnittelemassa alueita ja rakennuksia sekä päättämässä esteettömyysasioista, olisi tärkeää, että heille esteettömyyden huomioiminen olisi jo itsestäänselvyys.

Esteettömyys- ja vammaisasioita pitäisi tehdä helpommin lähestyttäväksi. Nähtiin, että vammaisia henkilöitä voitaisiin kannustaa tekemään videoita omasta elämästään ja kohtaamistaan rajoitteista sosiaaliseen mediaan, jotta niitä saataisiin myös nuorten tietoisuuteen samaistuttavalla tavalla.

Tiedon lisääminen myös eri tahojen välillä sekä koulutuksia, joissa on käyttäjiä mukana

Säännölliset yhteistyötapaamiset eri sidosryhmien ja vammaisjärjestöjen välillä auttavat ymmärryksen laajentamisessa. On tärkeää tuoda samaan tilaan keskustelemaan sekä palveluiden kehittäjiä että ihmisiä, joita koskettaa esteettömyyden ja saavutettavuuden lisääminen.

On järjestetty koulutuksia, joissa on ollut mukana monenlaisia käyttäjiä, joilla on erilaisia vammoja, ja näistä koulutuksista on tullut riemastuttavaa palautetta.

Asenteiden ja ajattelutapojen muutosta on jo tapahtunut vuosikymmenien varrella.

Kielellä on merkitystä – puhutaanko erityistarpeista vai kaikkien ihmisten perustarpeista?

Huomautettiin, että helposti puhutaan vammaisten erityistarpeista, kun kyse on loppujen lopuksi täysin samoista perustarpeista, jotka on kaikilla ihmisillä.

Ihmisten kohtaaminen

Ihmiset saattavat pelätä vammaisten ihmisten kohtaamista, ja myös virheiden tekemistä heidän kohtaamisessaan. Perustason perehdyttämiskoulutusta tarvitaan, ja vammaisuudesta ja vammaisten ihmisisten kohtaamisesta pitäisi tehdä normaalia.

Kommunikaatio ja yhteistyö

Tapa, jolla asiat esitetään ja palautetta annetaan, on hyvin tärkeää. Palautteenannon sävyyn ja tapaan haluttaisiin kiinnitettävän enemmän huomiota, jotta ihmiset eivät koe, että heidän ammattitaitoaan väheksytään tai epäillään. Ratkaisujen miettiminen yhdessä on tärkeää, kukaan ei tee virheitä tahallaan.

Kokemustoimijoiden tiedon hyödyntäminen

Kynnys kokemustoimijoiden ja vammaisneuvostojen hankkeisiin mukaan ottamiselle tulisi olla entistä matalampi. Kokemustoimijat voivat auttaa ihmisiä pääsemään tarvittavalle empatian tasolle ja paremmin ymmärtämään haasteita, joita esteellinen ympäristö tuottaa.

Esteellisen kokemuksen simuloiminen

Ihmiset ymmärtävät esteettömyyden tarpeet paremmin, jos he ovat kokeneet itse esteellisen kokemuksen esimerkiksi simulaation avulla. Tällaisia simulaatioita voi olla esimerkiksi näkyvyyttä rajaavien lasien käyttäminen tai pyörätuolissa istuminen päivän ajan.

Esteettömän arkkitehtuurin ja sen esittämisen rooli

Esteetöntä arkkitehtuuria tulisi tehdä täysillä, ja voisi olla wow- esteetöntä arkkitehtuuria, joka toisi näkyvyyttä ja mielenkiintoa esteetöntä arkkitehtuuria kohtaan. Esteettömyys voisi myös olla kriteerinä arkkitehtuurikilpailuissa.

Arkkitehtuurin esittämisen tapoja eri medioissa tulisi miettiä. Suurelle yleisölle saatetaan esitellä rakennuksesta esimerkiksi täysin esteellinen puoli, josta rakennukseen pääsee sisälle vain portaita pitkin, mikä sulkee osan ihmisistä ulkopuolelle.

Suomessa on paljon näkyvästi esteellisiä julkisia rakennuksia. Esimerkkeinä nostettiin kirkot ja saarnastuolit, erityisesti Tuomiokirkko, sekä Eduskuntatalo ja näiden rakennusten portaat.

Koulutus jo lapsesta lähtien

Koulutuksella on tärkeä rooli asenteiden muuttamisessa, ja ymmärrystä, empatiaa ja suvaitsevaisuutta tulisi opettaa ala-asteelta tai päiväkodista lähtien, vaikkapa erillisen oppiaineen muodossa.

Lapsilla ei ole ennakkoluuloja muita ihmisiä kohtaan. Missä vaiheessa asenteelliset ajattelutavat syntyvät, ja miten vanhemmat ja muu yhteiskunta vaikuttavat asenteiden syntymiseen?

Mukaan ottaminen, sosiaalinen integraatio ja yhdessä tekeminen kaikissa ikävaiheissa

Mukaan ottaminen, sosiaalinen integraatio ja yhdessä tekeminen kaikissa ikävaiheissa on erittäin tärkeää. Silloin ihmisten erilaisuudesta voidaan myös nauttia. Sosiaalisen integraation malleja ei ole vielä paljon, vaikka tahtoa olisikin.

Joukkovoima, solidaarisuus ja boikotoiminen

Joukkovoimalla ja solidaarisuudella saadaan asioita muutettua, ja yhtenä toimivana keinona pidettiin sellaisten paikkojen boikotoimista, joihin kaikki eivät pääse. Sopulikäyttämisen tulisi päästä pois ja ottaa asiallisesti kantaa, silloin kun siihen on tarve.

Loppukeskustelu

Opasteet ja opastaminen

Toivotaan valtakunnallista ohjetta siitä, kuinka esteettömyysopasteet ja opastesuunnittelu tulisi tehdä. Tulisi miettiä, mistä opastus alkaa ja mihin se päättyy. Tämä asia liittyy esteettömyyden laajentamiseen ja vaikuttaa mm. muistisairaisiin ja muihinkin ihmisryhmiin. Muistutettiin, että esteettömyys ei aina liity vammaisuuteen.

Tällä hetkellä opasteet on tehty vain tietyistä näkökulmista. Ehdotettiin mm. helposti hahmotettavaa

kansallisen tason tunnusmerkistöä tai värikoodeja, jotta kaikenlaiset ihmiset saavat helposti informaation siitä, että onko jokin paikka tai palvelu heille saavutettava.

Luokittelujen problematiikkaa

Reitit luokitellaan joko esteettömiksi tai esteelliseksi, mutta myös esteellisestä reitistä on mentävä. Jos reitti on luokiteltu esteelliseksi, sille sallitaan suuretkin poikkeamat kohtuullisesta laadusta. Esteettömyys tulisi pyrkiä ottamaan huomioon, vaikka se ei toteutuisikaan täydellisesti.

Tällä hetkellä esteettömyydessä asiat ovat joko tai – ne ovat joko perustasolla tai erikoistasolla.

Tulisi olla myös välimalli-luokitus, jossa voitaisiin kommunikoida asiat, jotka jäävät vajaaksi, vaikka muut asiat olisivat tehty mahdollisimman hyvin.

Esteettömyyden erityistasosta nostettiin esiin myös tasa-arvon näkökulma. Visioitiin esteettömyyden erityistason alueesta luopumista kokonaan sillä perusteella, että vammaisia ei tule rajata liikkumaan vain esteettömyyden erityistason alueilla.

Esteettömyyden erityistasoilla voidaan kuitenkin kommunikoida ja varmistaa korkeampi esteettömyyden laatutaso. Kaikkia tiloja ei saa kaikille täysin esteettömiksi.

Representaation ja inklusiivisuuden merkitys

Esitteissä ja mainoksissa on yleensä aina nuoria ja vammattomia ihmisiä. Vanhoja ja vammaisia ihmisiä sen sijaan näkee vain erityisesti vanhoille tai vammaisille ihmisille suunnatuissa esitteissä. Jos esitetään realistisempi läpileikkaus ihmisistä, useammat ihmiset tuntevat olonsa helpommin mukana olevaksi.

Sääolosuhteet Suomessa

Nostettiin esiin, että olisi hyvä tutkia tarkemmin, kuinka Suomen sääolosuhteet ja vuodenaajat vaikuttavat esteettömyyden toteutumiseen, ja mitä asialle voi tehdä.

Kokemustoimijoiden kommentteja asiantuntijatilaisuudesta

Kysymys 1: Mitä voidaan/pitäisi säätää? Mitä keinoja on lainsäädännön lisäksi?

Oltiin samaa mieltä siitä, että kaikkea ei voi säätää lailla, mutta olisi kuitenkin hyvä olla tiettyjä valtakunnallisia millimetreillä mitattavia vähimmäisvaatimuksia esteettömyydestä. Kuitenkin koettiin myös, että lainsäädäntö tuntuu raskaalta ja kankealta vaihtoehdolta varsinkin luontokohteissa.

Huomautettiin, että vaatimuksia on jo laeissa, mutta niissä ei ole sanktioita noudattamatta jättämisestä. Esitettiin virkamiehen henkilökohtaista vastuuta vaatimusten noudattamisesta, ja esitettiin vertaus sosiaaliturvan puolelta perusturvarikoksen termiin, jonka käytönotolla on haluttu nostaa esiin tietoista sosiaali- ja terveystalouden alibudjetoitua.

Sanktioiden lisäksi ehdotettiin kannustimia ja palkintoja esimerkiksi vuoden esteettömyysteosta tai esteettömästä rakentamisesta. Tunnustuksia tai sertifikaatteja voisi jakaa myös kunnille tai kaupungeille, jotka kunnostautuvat esteettömyyden huomioimisessa.

Lainsäädännön lisäksi tarvitaan ymmärrystä asioiden kokonaisvaltaisesta huomioonottamisesta esteettömyys ei ratkea lain voimalla vaan kokemuksen ja ymmärryksen lisäämisellä.

Tällä hetkellä ongelmana pidettiin sitä, että vaikka laki puhuu vammaisten yhdenvertaisuudesta, mutta käytännössä kaikki eri tavoin toimintarajoitteiset henkilöt eivät ole Suomessa yhdenvertaisessa asemassa, sillä vain tiettyjen ja tietyllä tavalla toimintarajoitteisten vammaisuus tunnustetaan.

Tunnustamattomia vammaisryhmiä ovat esimerkiksi muistisairaat, erilaisista neurologisista rajoitteista kärsivät, ympäristöperäisistä sairauksista kärsivät (mm. vaikeasti sisäilmäsairaat), väsymysoireyhtymästä sekä mielenterveyteen liittyvistä toimintarajoitteista kärsivät.

Koettiin, että vammaisuudelta puuttuu yhdenvertainen ja selkeä määritelmä, ja että määritelmän kehittäminen edesauttaisi vammaisten keskinäistä ja yleistä yhdenvertaisuutta.

Kysymys 2: On vuosi 2030, RakEs-projektin korkeimmat utopiat ovat toteutuneet yli odotusten. Miltä Suomessa näyttää? Mikä on suurin muutos?

Yhdenvertainen yhteys muihin ihmisiin mahdollistuu, kun kaikkien perustarpeet on täytetty, ja kaikki pääsevät matkustamaan ja liikkumaan vapaasti. Kaikki kulkeminen on esteetöntä ja esteettömyystiedot reiteistä ja kohteista löytyisivät internetistä ja esitteistä.

Erilaisten verkkopalvelujen lisääntyminen ja henkilökohtaisen asiakaspalvelun vähentyminen ovat ongelma, sillä esteetönkin kulkureitti muuttuu esteelliseksi, jos matkaa ei pysty itsenäisesti varaamaan matkalippua tai ilmoittautumaan terveyskeskukseen.

Suurin muutos on asenteissa. Pyörätuolin tai lastenvaunujen kanssa bussiin tulevan henkilön ei koeta olevan muiden kulkijoiden tiellä. Esteettömyys olisi myös arkipäivää kaikille sopivalla suunnittelulla ja toteutuksella. Näin ei tarvitsisi edes keskustella erikseen esteetömmästä rakentamisesta.

Kysymys 3: Esteettömyys voi toteutua eri tasoilla: eettisellä ja tiedostamistasolla, laki- ja säädöstasolla sekä standardien tasolla. Miten voimme muuttaa ajatuksen ja tiedostamisen tasoa?

Olisi hyvä, että esitteiden kuvissa esiintyisi eri elämäntilanteissa olevia ihmisiä eikä olisi erikseen esteettömyys-, lapsi-, vammais- tai ikäihmisten kuvastoja.

Oltiin samaa mieltä siitä, että sosiaalinen integraatio ja yhdessä asioiden tekeminen erilaisten ihmisten kanssa lisää empatiaa ja ymmärrystä ihmisten kohtaamista esteistä ympäristössä. Esteettömyyttä tarvitsevien ihmisten tulisi päästä olemaan esillä niin viestinnässä kuin arjessakin sekä osallistumaan yhteiskuntaan sen eri tasoilla.

Kokemustoimijoiden käyttö jo eri hankkeiden valmisteluvaiheessa toisi paljon lisää asioiden monipuoliseen huomioonottamiseen.

Toivottiin tarkempaa huomiota kielen käyttöön. Lainsäädännössä on termi liikkumisesteiset, ja toivottiin, että termi liikkumisrajoitteiset otettaisiin käyttöön.

Saavutettavuus- ja esteettömyyskoulutusta tulisi lisätä, ja asenteisiin vaikuttaminen jo lapsesta lähtien nähtiin tärkeänä. Ehdotettiin myös nuoriin vetoavaa esimerkiksi internetissä pelattavaa peliä, jossa ratkotaan liikkumisen esteitä liikuntarajoitteisen henkilön näkökulmasta.

Viranomaisiin ja lainsäätäjiin vaikuttaminen on olennaista, sillä johtajat päättävät virallisista asenteista. Kuntien soveltamisohjeiden ja käytänteiden valvonta vaikuttaisi siihen, miten kunnassa ja laajemmin yhteiskunnassa vammaisuudesta ja toimintaesteisyydestä ajatellaan. Pidettiin myös tärkeänä, että viralliset asiantuntijat saataisiin laajemmin tietoisiksi toimintarajoitteisuuden kirjosta.

Esteetön rakentaminen tulisi nähdä positiivisena viestinä käyttäjäkunnalle ja asenteen muokkaajana tasa-arvoisempaan suuntaan. Ohjeet ja suositukset esteettömään rakentamiseen pitäisi olla helposti saatavissa yhdestä lähteestä. Sinne voisi kerätä hyväksi todetut toteutusmallit kaikkien nähtäväksi esim. luontoreittien rakentamisesta.

LIITE 6. Säädöksissä ja ohjeissa esteettömyyteen liittyviä termejä

Esteettömyys

Ympäristöministeriön Ohjeen rakennuksen esteettömyydestä esipuheessa todetaan, että esteettömyys on yksi vammaisyleissopimuksen läpileikkaavista periaatteista. Esteettömyys on ihmisoikeus ja edellytys sille, että vammaiset henkilöt voivat elää itsenäisesti ja osallistua täysimääräisesti kaikilla elämänalueilla.⁹⁹

Esteettömyys ja saavutettavuus (Accessibility)

Vammaisopimuksen 2 artiklassa Esteettömyys ja saavutettavuus (Accessibility) määritellään: Jotta vammaiset henkilöt voisivat elää itsenäisesti ja osallistua täysimääräisesti kaikilla elämänalueilla, sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet varmistaakseen vammaisille henkilöille muiden kanssa yhdenvertaisen pääsyn fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään, muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin, sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin sekä kaupunki- että maaseutualueilla. Näitä toimia, joihin sisältyy saavutettavuuden esteiden tunnistaminen ja poistaminen, sovelletaan muun muassa: a) rakennuksiin, teihin, kuljetukseen sekä muihin sisä- ja ulkotiloihin, koulut, asunnot, terveydenhuoltoyksiköt ja työpaikat mukaan lukien b) tiedottamiseen, viestintään ja muihin palveluihin, sähköiset palvelut ja pelastuspalvelut mukaan lukien.¹⁰⁰

Kaikille sopiva suunnittelu (Universal design)

Vammaisopimuksen 2 artiklassa Määritelmät määritellään seuraavasti: "Kaikille sopiva suunnittelu tarkoittaa tuotteiden, ympäristöjen, ohjelmien ja palvelujen suunnittelua sellaisiksi, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erikoissuunnittelua. Kaikille sopiva suunnittelu ei sulje pois yksittäisten vammaisryhmien mahdollisesti tarvitsemia apuvälineitä."²

Vammainen henkilö

Laissa vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista määritellään §2 Vammainen henkilö seuraavasti: "Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan tässä laissa

⁹⁹ Esteettömyys. Ympäristöministeriön ohje rakennuksen esteettömyydestä. Ympäristöministeriö 2018. <https://ym.fi/rakentamismaaraykset>

¹⁰⁰ Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja Valtioneuvoston asetus vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027>

henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista.”¹⁰¹

Liikkumis- ja toimimisesteinen henkilö

Ympäristöministeriön Ohjeessa rakennuksen esteettömyydestä määritellään, että liikkumis- ja toimimisesteinen henkilöillä tarkoitetaan henkilöitä, joiden kyky liikkua tai toimia itsenäisesti on korkean iän, sairauden, vamman tai muun syyn takia heikentynyt väliaikaisesti tai pysyvästi.

- **Liikkumisesteinen henkilöitä** ovat mm. pyörätuolin ja pyörillä varustetun kävelytelineen tai muun liikkumisen apuvälineen käyttäjät sekä henkilöt, joilla on rajoitteita käsien käyttämisessä. Liikkumisen apuväline voi olla käsikäyttöinen tai sähkökäyttöinen.
- **Toimimisesteinen** ovat mm. henkilöt, joilla on näkemisen, kuulemisen, muistamisen, ymmärtämisen tai hahmottamisen haasteita.¹

Rakennustiedon julkaisussa Esteetön rakennus ja ympäristö¹⁰² määritellään ympäristön esteettömyyden käsitteitä seuraavasti:

- **Liikkumisympäristön esteettömyydellä** tarkoitetaan fyysistä esteettömyyttä, muun muassa toimivaa mitoitus- ja tasoerojen ratkaisemista myös apuvälineillä liikkuville sopivalla tavalla.
- **Aistiesteettömyydellä** tarkoitetaan ensisijaisesti näkemis- ja kuulemisympäristön muodostavaa toiminnallista kokonaisuutta. Lisäksi tasapainoasti vaikuttaa mahdollisuuteen käyttää esimerkiksi liukuportaita sekä tiloja, joissa on liikkuvaa valoa. Materiaalit liittyvät tuntoaistin käyttöön. Ohjaavia materiaaleja hyödynnetään tuntoaistin avulla.
- **Näkemisympäristön esteettömyydellä** tarkoitetaan sopivan voimakasta, tasaista ja häikäisemätöntä valaistusta, valaistuksen hyvää värintoistoa sekä tummuuskontrastien huomioimista tilan hahmottamisen helpottamiseksi. Lisäksi materiaalikontrasteilla tuetaan tuntoaistin käyttöä näön sijasta tai rinnalla. Erityisen tärkeitä ovat selkeät opasteet sekä tasoerojen tunto- ja tummuuskontrastimerkinnot.
- **Kuulemisympäristön esteettömyydellä** tarkoitetaan tilojen hyvää akustiikkaa ja toimivaa äänentoistoa sekä kuulemisen apuvälineitä.

101 Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista [<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>]

102 Esteetön rakennus ja ympäristö, toimittanut Niina Kilpelä. Rakennustieto 2019

- **Ymmärtämisen esteettömyydellä** tarkoitetaan helposti hahmotettavia tiloja ja selkeitä sekä yksiselitteisiä ratkaisuja, esimerkiksi symboleiden hyödyntämistä opasteissa.

Rakennustiedon ohjekortissa Perustietoa liikkumis- ja toimimisesteistä¹⁰³ määritellään esteettömyyteen liittyviä käsitteitä seuraavasti:

- **Liikkumis- ja toimimisesteinen** tarkoittaa henkilöä, jonka kyky liikkua, toimia, suunnistautua tai kommunikoida on joko pysyvästi tai tilapäisesti rajoittunut vamman, ikääntymisen tai sairauden takia. Liikkumis- ja toimimisesteyteen voi olla syynä myös raskaus, pienten lasten tai kantamuksien kanssa liikkuminen.
- **Vamma** on yksilön ominaisuus, esimerkiksi heikentynyt liikkumis- tai näkökyky. Vammasta aiheutuva haitta riippuu ympäristön ominaisuuksista. Mitä vähemmän ympäristössä on liikkumis- ja toimimisesteitä, sitä vähemmän vammasta on haittaa yksilölle.
- **Esteettömyys** tarkoittaa tässä alueen, rakennuksen tai tilan ominaisuutta, joka mahdollistaa myös liikkumis- ja toimimisesteisen pääsyn alueelle, rakennukseen tai tilaan ja siellä liikkumisen.

Rakennustiedon ohjekortissa Esteetön liikkumis- ja toimimisympäristö¹⁰⁴ määritellään esteettömyyteen liittyviä käsitteitä seuraavasti:

- **Liikkumisympäristön esteettömyydellä** tarkoitetaan toimivaa mitoitusta ja taserojen ratkaisemista myös apuvälineillä liikkuville henkilöille.
- **Aistiympäristön esteettömyydellä** tarkoitetaan kokonaisuutta, joissa on ratkaistu näkemisympäristön ja kuulemisympäristön esteettömyyden vaatimukset.
- **Näkemisympäristön esteettömyydellä** tarkoitetaan riittävän voimakasta, tasaista ja häikäisemätöntä valaistusta sekä tummuus- ja materiaalikontrasteja tilan hahmottamisen helpottamiseksi. Tärkeitä ovat selkeät opasteet sekä taserojen materiaali- ja tummuuskontrastimerkinnot.
- **Kuulemisympäristön esteettömyydellä** tarkoitetaan tilojen toimivaa akustiikkaa ja äänentoistoa sekä kuulemisen apuvälineitä, kuten äänensiirtojärjestelmiä.

103 Perustietoa liikkumis- ja toimimisesteistä. RT 09-11022 ohjekortti. Rakennustieto 2011

104 Esteetön liikkumis- ja toimimisympäristö RT 103141 ohjekortti. Rakennustieto 2019

- **Ymmärtämisen esteettömyydellä** tarkoitetaan helposti hahmotettavia tiloja ja selkeitä sekä yksiselitteisiä ratkaisuja, kuten symboleiden hyödyntämistä opasteissa.
- **Kaikille sopivan suunnittelun (Universal Design, Design for All)** lähtökoh-
tana ovat suunnitteluratkaisut, jotka huomioivat ihmisten moninaiset tarpeet ja toimintakyvyn.

LÄHTEET

Lait

Perustuslaki (731/1999)
 Asunto-osakeyhtiölaki (1599/2009)
 Kuntalaki (410/2015)
 Laki asuinrakennusten ja asuntojen korjausavustuksista (1087/2016)
 Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016)
 Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta (916/2012)
 Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)
 Laki liikenteen palveluista (320/2017)
 Laki liikenteen palveluista annetun lain muuttamisesta (299/2021)
 Laki rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010)
 Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (380/1987)
 Liikuntalaki (390/2015)
 Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999)
 Maastoliikennelaki (1710/1995)
 Pelastuslaki (379/2011)
 Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)
 Terveysturvalaki (1326/2010)
 Terveysturvalaki (763/1994)
 Tieliikennelaki (729/2018)
 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

Asetukset

Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (759/1987)
 Sosiaali- ja terveysministeriön asetus asunnon ja muun oleskelutilan terveydellisistä olosuhteista sekä ulkopuolisten asiantuntijoiden pätevyysvaatimuksista (545/2015)
 Sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta (1363/2011)
 Terveysturvalaki (1280/1994)
 Valtioneuvoston asetus asuinrakennusten ja asuntojen korjausavustuksista (1373/2016)
 Valtioneuvoston asetus julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta (1073/2012)
 Valtioneuvoston asetus liikkumisesteisen pysäköintitunnuksen myöntämisen edellytyksistä (471/2020)
 Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä (241/2017)
 Ympäristöministeriön asetus asuin-, majoitus- ja työtiloista (1009/2017)
 Ympäristöministeriön asetus rakennuksen käyttöturvallisuudesta (1007/2017)
 Ympäristöministeriön asetus rakennuksen paloturvallisuudesta (848/2017)
 Ympäristöministeriön asetus rakennuksen ääniympäristöstä (796/2017)
 Ympäristöministeriön asetus uuden rakennuksen sisäilmastosta ja ilmanvaihdesta (1009/2017)

Hallituksen esitykset

Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993 vp)
 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi maankäyttö- ja rakennuslain muuttamisesta (HE 81/2012 vp)
 Hallituksen esitys eduskunnalle yhdenvertaisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 19/2014 vp)

Määräykset

Traficom 2021. Määräys taksiliikenteen erityisryhmien kuljettajakoulutuksesta.

Perustelumuistiot

Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyys, perustelumuistio. Ympäristöministeriö 2017.

Ohjeet

Ympäristöministeriön ohje rakentamista koskevista suunnitelmista ja selvityksistä. Ympäristöministeriö, YM3/601/2015. RT YM2-21642

Esteettömyys. Ympäristöministeriön ohje rakennuksen esteettömyydestä. Ympäristöministeriö 2018.

Sopimukset ja niihin liittyvät pöytäkirjat

United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities.

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja Valtioneuvoston asetus vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta (27/2016)

Committee on the Rights of Persons with Disabilities. General comment No. 2 (2014) – Article 9: Accessibility.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta (VANE) 2021. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ja sen valinnainen pöytäkirja.

Ulkoministeriö. Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (2006). 1. määräaikaisraportti.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2021. Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen: YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2020–2023.

Standardit

SFS-käsikirja 48-1. Esteettömyys

SFS-standardit koskien mm. hissien suunnittelua ja rakentamista

Muut lähteet

Liikenneverkon strateginen tilannekuva. Traficom julkaisu 23/2021

Valtioneuvoston selonteko valtakunnallisesta liikennejärjestelmäsuunnitelmasta vuosille 2021–2032, VNS 2/2021 vp

Petteri Alinikula, Marjo Kivi, Sakari Somerpalo, Terhi Tamminen. Selvitys liikkumispalvelujen esteettömyystietojen määrittelyn, saatavuuden ja tuottajien tietoisuuden parantamisesta. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisu 2021:18

Mari Vaattovaara, Sini Saarimaa & Sofie Pelsmakers. Uusien mikroasuntojen tuotanto on Suomessa kestävä -töman suurta. Urbaria Summaries Series 2021/9 SUM

Suomen virallinen tilasto (SVT): Asunnot ja asuinolot [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-6745. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/asas/index.html>

Terttu Vainio et al. Asuntotuotannon laatu-uutokset 2005–2020. Korkeampaa, tiiviimpää, energiatehokkaampaa. Ympäristöministeriön julkaisu 2021:29

Korjaus- ja energia-avustukset 2020. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 4/2021.

Kemppainen Erkki 2020. Esteettömyys: käyttäjän tiedosta tutkimukseen ja lainsäädäntöön. Hallinnon Tutkimus 39 (3), 221–228, 2020.

Luontokohteiden esteettömyyden kartoittaminen ja kuvailu, Esteetön eräpolku -hankkeen raportti 2020

Vammaispalvelulain mukaiset asunnon muutostyöt. Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveyspalveluiden kuntayhtymä 2020

Liikennejärjestelmän nykytila ja toimintaympäristön muutokset. Traficom tutkimuksia ja selvityksiä 4/2020

Esteetön rakennus ja ympäristö, toimittanut Niina Kilpelä. Rakennustieto 2019

Esteetön liikkumis- ja toimimisympäristö RT 103141 ohjekortti. Rakennustieto 2019

YK:n Vammaissopimus käyttöön -käsikirja. 2019. toim. Henrik Gustafsson

Väyläviraston toimintaperiaatteet asemanseuduilla. https://julkaisut.vayla.fi/pdf11/vo_2019-19_vaylan_toimintaperiaatteet_web.pdf

- Murto Liisa, Lehti Susanna, Autio Anu: Oikeudellinen selvitys liikennepalvelulain mukaisen liikkumispalveluverkon esteettömyyteen ja palveluiden saavutettavuuteen liittyvistä erityiskysymyksistä. Viestintävirasto 2018
- Heikki Metsäranta, Henriika Weiste, Kari Hillo. Selvitys liikennepalvelulain mukaisista seuranta- ja yhteensovit- tamistehtävistä. Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 12/2018
- Dialogia! Parhaita käytäntöjä dialogin ja osallisuuden kokemuksen mahdollistamiseksi lainvalmistelussa. Sitra 2018.
- Kaija Kaitavuori 2018. Osallistavuus lainvalmistelussa - Esittävien taiteiden ja museoiden rahoitusjärjestelmän uudistusprosessin arviointitutkimus. Kulttuuripoliittikan tutkimuskeskus Cupore.
- ESKEH-esteettömyyskartoitusten menetelmä, kartoituslomakkeet ja -opas, 2018
- Esteetön wc- ja pesutilaopas. Invalidiliiton Esteettömyyskeskus ESKE. 2018
- Esteettömyys. Ympäristöministeriön ohje rakennuksen esteettömyydestä 2018
- Rakennusluokitus. Tilastokeskus. Käsikirjoja 2/2018.
- Demokratiapoliittinen toimintaohjelma. Oikeusministeriö. Mietintöjä ja lausuntoja 7 /2017
- Aila Korpivaara ja Santeri Syrjälä (toim.). Uusimuotoinen rakennusvalvontatoimi. Selvitys rakennusvalvonta- toimen kehittämisen vaihtoehtoista. Ympäristöministeriön raportteja 9 / 2015
- Liikkumis- ja toimimisesteisten henkilöiden evakuointi CFPA-E No 33:2015 F. Suomen Pelastusalan Keskusjär- jestö. 2017
- Liikennejärjestelmän esteettömyys. Yhteenveto säädöspohjasta, suunnitteluohjeista ja keskeisistä kehittämis- haasteista. Liikenne- ja viestintäministeriö. Julkaisuja 16/2015
- Kilpelä, N & Hätönen, J. Opas esteettömyystiedon keruuseen asiakaspalveluyksiköissä. Terveystieteiden ha hyvin- voinnin laitos 22/2014
- Verma, I. & Kilpelä, N. & Hätönen, J. Asuinrakennusten ja pihojen esteettömyyden tila. Ympäristöministeriön raportteja 13 / 2012
- Tala, Jyrki: Lainvalmistelu ja sääntelyn vaihtoehdot. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 115. Helsinki 2012. ja Tala, Jyrki: Lakien laadinta ja vaikutukset. Helsinki 2005.
- Perustietoa liikkumis- ja toimimisesteistä. RT 09-11022 ohjekortti. Rakennustieto 2011
- Kilpelä, N. Rakennetun ympäristön esteettömyyden tila Suomessa. Kynnys Ry & Ympäristöministeriö. 2010
- Joukkoliikenteen esteettömyyden seuranta. Liikenne- ja viestintäministeriö. Julkaisuja 60/2008
- EOA Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2008 sivu 242 (15.12.2008, Dnro 1569/4/07)
- Tala, Jyrki: Lainvalmistelu ja sääntelyn vaihtoehdot. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 115. Helsinki 2012. ja Tala, Jyrki: Lakien laadinta ja vaikutukset. Helsinki 2005.

Internet-lähteet

- Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA. Lainat ja avustukset. [https://www.ara.fi/fi-FI/Lainat_ja_avustuk- set/Korjausavustukset](https://www.ara.fi/fi-FI/Lainat_ja_avustukset/Korjausavustukset)
- Boverket. Certifiering för sakkunniga. <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/tjanster/ansok-om-valide- ring-av-dina-yrkeskvalifikationer/validering-av-certifierad-sakkunnig-av-tillganglighet/>
- Finap. <https://finap.fi/>
- Invalidiliitto. Esteetön Suomi-palkinto. <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/esteettomyyskeskus-eske/ esteeton-suomi-palkinto>
- Invalidiliitto. Tarkistuslistoja <https://www.invalidiliitto.fi/tarkistuslistoja>
- Invalidiliitto. Yhdenvertaista palvelua kaikille. <https://www.invalidiliitto.fi/ajankohtaista/ yhdenvertaista-palvelua-kaikille-merkillä-uskottavuutta-yhdenvertaisuustyöhön>
- Kokeelliset tilastot. <https://www.stat.fi/tup/kokeelliset-tilastot/liikenneverkon-kattavuus-ja-peitton/index. html>
- Kokemustoimintaverkosto <https://kokemustoimintaverkosto.fi/kokemustoiminta/kasitteet/> ja <https://koke- mustoimintaverkosto.fi/kokemustoiminta/>
- Kuuloliiton Esteetön kuuntelu-ympäristö internet-sivut. <https://www.kuuloliitto.fi/toiminta/esteettomyys/>
- Liikunnan koulutuskeskukset. <https://minedu.fi/-/liikunnan-koulutuskeskusten-perustamishankkeet>
- Maankäyttö- ja rakennuslaki uudistuu. [<https://mrluudistus.fi/>]. 8.11.2021.
- Liisa Männistö ja Niklas Wilhelmsson: Valtioneuvosto osallistuvaa demokratiaa ja dialogisuutta edistämässä. [https://oikeusministerio.fi/blogi-hakutulos/-/blogs/ liisa-mannisto-ja-niklas-wilhelmsson-valtioneuvosto-osallistuvaa-demokratiaa-ja-dialogisuutta-edista- massa](https://oikeusministerio.fi/blogi-hakutulos/-/blogs/liisa-mannisto-ja-niklas-wilhelmsson-valtioneuvosto-osallistuvaa-demokratiaa-ja-dialogisuutta-edista- massa)
- Mitä toimintakyky on? <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on>
- Naturallyaccessible. <http://www.naturallyaccessible.org/>
- Näkövammaisten liiton saavutettavuus ja esteettömyys internet-sivut [https://www.nkl.fi/fi/ saavutettavuus-ja-esteettomyys](https://www.nkl.fi/fi/saavutettavuus-ja-esteettomyys)

Outdooractive. <https://www.outdooractive.com/fi/>
 Palvelukartta. <https://palvelukartta.hel.fi/fi/> ja <https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/tietoa-helsingista/tietoa-hel-fista/esteettomyyssovellus-tayttoohje>
 Rakennustieto Oy:n RT tietoväylää ja rakennustieto-ohjekortit. <https://rt.rakennustieto.fi/palvelut/>
 Retkipaikka. <https://retkipaikka.fi/esteeton-retkeily/>
 Sosiaali- ja terveysministeriö. Esteettömyysdirektiivi. <https://stm.fi/esteettomyysdirektiivi>
 Suomen ympäristökeskus. Kansalaistiede. <https://www.syke.fi/kansalaistiede>
 TE-palvelut. <https://www.te-palvelut.fi/fi/tyonantajalle/loyda-tyontekija/tukea-rekrytointiin/tyoolosuhteiden-jarjestelytuki>
 Tieto. <https://tieto.traficom.fi/fi/tilastot/junaliikenteen-esteettomyys>
 Tilastokeskus. Tietoaaineistojen laatukriteerit. <http://stat.fi/org/vuosiohjelma/tietoaaineistojen-laatukriteerit.html>
 Työterveyslaitos. Työntekijä. <https://www.ttl.fi/tyontekija/tuki-liikuntaelinten-terveys/ergonomia/tyopaikan-esteettomyysden-arviointi-este/>
 Vammaispalvelujen käsikirja. [<https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/asuminen/asunnon-muutostyot>].
 VANEn kirjeen kunnille Vammaisten henkilöiden osallistaminen kunnalliseen päätöksentekoon. <https://vane.to/-/vammaisten-henkiloiden-osallistaminen-kunnalliseen-paatoksentekoon>

Lukuun 3 liittyviä kansainvälisiä lähteitä

Access Denmark. <https://accessdenmark.com/>
 Accessibility compliance and enforcement report 2017. <https://www.ontario.ca/page/accessibility-compliance-and-enforcement-report>
 Accessible Historic Spaces Resource Gallery. Airtable - Accessible Historic Spaces Gallery
 ACI Europe 2021 Awards. <https://aci-europe-events.org/awards/#1625480012582-f68c3ac8-1fa5>
 Action plan for Universal Design in Norway. [norway-universally-designed-by-2025-web.pdf](https://www.regjeringen.no/contentassets/20200520/universal-design-action-plan-2020-2025-web.pdf) (regjeringen.no)
 BBR avsnitt 3:1 och 3:2 Utformningskrav respektive tekniska egenskapskrav (Boverket technical requirements). https://www.boverket.se/contentassets/6d5e167be1e24cf182aca9203942af02/utformningskrav_respektive_tekniska_egenskapskrav_20140618.pdf
 BOE 113 de 11/05/2007 Sec 1 Pag 20384 a 20390. <https://www.boe.es/boe/dias/2007/05/11/pdfs/A20384-20390.pdf>
 Boverkets föreskrifter och allmänna råd (2011:5) on tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga. <https://www.boverket.se/sv/lag--ratt/forfattningssamling/gallande/alm---bfs-20115/>
 Byggregelverket building regulations. <https://www.mfd.se/verktyg/lagar-och-regler-om-tillganglighet/samhallsplanering-och-byggd-miljo/byggregelverket/>
 CERMI – Comité español de representantes de personas con discapacidad. <https://www.cermi.es/en>
 Deaf Space, Gallaudet University. <https://www.gallaudet.edu/campus-design-and-planning/deafspace/#:~:text=In%202005%20architect%20Hansel%20Bauman,Studies%20Department%20at%20Gallaudet%20University.>
 Disability:IN. (2020). IN Global Directory: France Legislation. <https://private.disabilityin.org/global/france/>
 Enabling Accessibility Fund. <https://www.canada.ca/en/employment-social-development/programs/enabling-accessibility-fund.html>
 EnAbling Change Program. <https://www.ontario.ca/page/age-friendly-and-accessibility-grants>
 Le Conseil national consultatif des personnes handicapées (CNCPH). <https://handicap.gouv.fr/le-conseil-national-consultatif-des-personnes-handicapees-cncph>
 Le Secrétariat d'État chargé des Personnes handicapées. Gouvernement.fr. <https://www.gouvernement.fr/le-secreariat-d-etat-charge-des-personnes-handicapees>
 Ley 51/2003, de 2 de diciembre, de igualdad de oportunidades, no discriminación y accesibilidad universal de las personas con discapacidad. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2003-22066>
 Loi n° 2005-102 du 11 février 2005 pour l'égalité des droits et des chances, la participation et la citoyenneté des personnes handicapées (1). <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT00000809647/>
 MFD – Myndigheten för delaktighet. <https://www.mfd.se/other-languages/>
 Paris Convention and Visitors Bureau. (2015). Regulations on 'accessibility'. <https://en.parisinfo.com/what-to-see-in-paris/visiting-paris-with-a-disability/info/guides/practical-information-for-disabled-visitors/the-french-tourisme-et-handicap-state-quality-rating/regulations-on-accessibility>
 Plan- och byggförordning (2011:338). https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/plan--och-byggforordning-2011338_sfs-2011-338

- Plan- och bygglag (2010:900). https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattnings-samling/plan--och-bygglag-2010900_sfs-2010-900
- Queen's Printer. (2008) About the Accessibility for Ontarians with Disabilities Act, 2005 (AODA). <https://www.mcsc.gov.on.ca/documents/en/mcsc/publications/accessibility/AboutAODAWeb20080311EN.pdf>
- Real Decreto Legislativo 1/2013, de 29 de noviembre, por el que se aprueba el Texto Refundido de la Ley General de derechos de las personas con discapacidad y de su inclusión social. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2013-12632>
- Rick Hansen Accessibility Certification. <https://www.rickhansen.com/become-accessible/rating-certification>
- The Path to 2025: Ontario's accessibility action plan. <https://www.ontario.ca/page/path-2025-ontarios-accessibility-action-plan#section-1>
- UN Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities visits Canada. <https://inclusioncanada.ca/2019/04/16/un-special-rapporteur-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-visits-canada-%EF%BB%BF/>
- <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24481&LangID=E>
- United Nations digital library. <https://digitallibrary.un.org/?ln=en>
- WHO MiNDbank: More inclusiveness needed in disability and development. <https://www.mindbank.info/col-lection/country>

tietokayttoon.fi

ISBN PDF 978-952-383-382-1
ISSN PDF 2342-6799